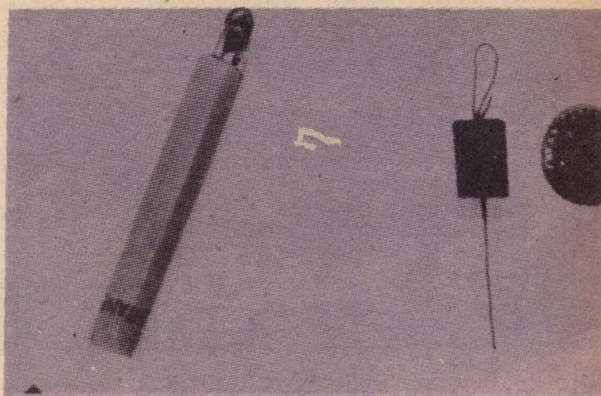
inventatorul l-a şi pilotat pe aeroportul Juvissy, lîngă Paris ; **George Fernic** în 1921 construieşte în S.U.A. un avion de concepţie proprie ; între anii 1921—1922 inginerul şi matematicianul **George de Bothezat**, figură de seamă a aviaţiei, concepe şi construieşte în S.U.A. două elicoptere, cu care se ridică succesiv în aer ; **Herman Oberth**, născut la Sibiu, în 1894, unul dintre întemeietorii astronauticii ştiinţifice, caută să-şi desăvîrşească proiectele în străinătate, la Viena (1938) şi apoi la Dresda şi în S.U.A. ; **Dumitru Văsescu**, născut la Iaşi în 1860, trăieşte apoi la Paris, unde realizează în 1880 un automobil cu abur ; **Anastase Dragomir**, a inventat şi experimentat cu succes, încă din 1929, pe aeroportul Le Buc de lîngă Orly „celula paraşutată", prima cabină catapultată din lume, cu scopul salvării pasagerilor dintr-un avion. Invenţia a fost brevetată în 1930 în Franţa ; **Neda Marinescu** este pionier pe plan mondial al studiului ultrasunetelor ; a activat ani la rînd în Franţa, unde şi-a publicat operele principale şi apoi ca profesor universitar la Cordoba (Argentina). **Gavrilă T. Brola** a trăit o perioadă în Franţa, realizînd în 1952 generatorul GB de abur şi apă cu circulaţie forţată, brevetat şi fabricat în mai multe ţări ; **Alexandru Proca**, considerat ca cel mai mare teoretician al fizicii româneşti, a trăit şi a lucrat la Paris (1897—1955) ; **Henri Coandă**, autor a peste 150 de brevete din cele mai diverse domenii, creatorul avionului cu reacţie, a fost nevoit să trăiască înainte de 1944 în străinătate. **Nicolae Teclu**, profesor universitar la



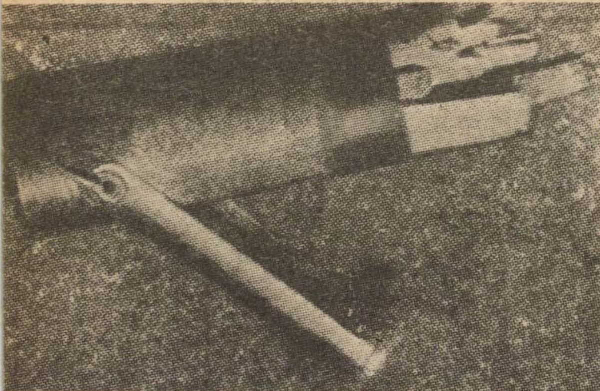


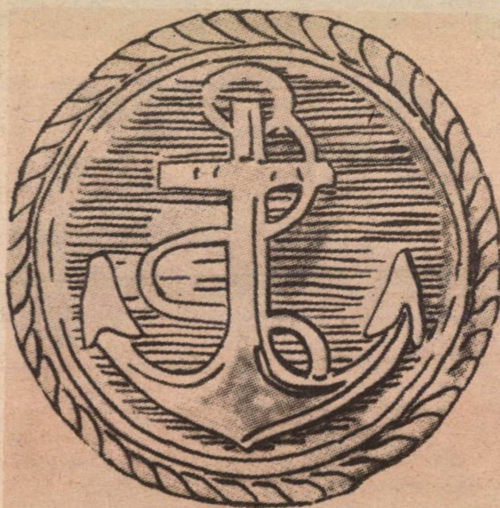
Un post de emisie extrem de puternic ce încape într-o servietă diplomat.





O imagine elocventă privind dimensiunile unor dispozitive şi aparate folosite de spionii industriali.







Mijloace și procedee de ascundere a microfilmelor :
a. un termos
b. un nasture de metal
c. un tub de pastă de dinți

Viena, a vrut în repetate rînduri să activeze în România, dar i s-a refuzat alocarea fondurilor pentru organizarea unui laborator corespunzător, unde să-și desfășoare cercetările ; **Alexandru Ciurcu,** stabilit la Paris, a realizat o ambarcație avînd ca propulsor un motor cu reacție cu care la 3 august 1886 a efectuat o călătorie pe Sena. Menționăm că a fost nevoit să părăsească țara fiind expulzat ; **Constantin Levaditti,** deși a trăit cea mai mare parte a vieții în afara hotarelor, în numeroase rînduri a vrut să revină în România. În 1912 și-a pus candidatura la o catedră de bacteriologie devenită vacantă la Facultatea de Medicină din Iași, dar la concurs a fost respins datorită unor manevre de culise. Drept urmare, după un nou eșec la Cluj, savantul e nevoit să ia din nou calea străinătății.

MAJORITATEA TINERILOR care și-au făcut sau și-au completat studiile în străinătate, prezentînd perspectivele unui viitor strălucit, **au fost ademeniți,** primind oferte deosebit de avantajoase. Este cazul lui **Anghel Saligny** căruia i s-a oferit prilejul să rămînă în Germania ; însă refuză și vine în țară. **Lazăr Edeleanu** după ce și-a susținut doctoratul la Berlin și specializarea în Anglia, i s-a propus să rămînă acolo ; însă a refuzat.

Două cazuri de spionaj economic

Am vrea să ne oprim acum asupra a două aspecte ale spionajului economic cărora le-au căzut victime oameni de știință români : sabotajul și însușirea frauduloasă a rodului muncii lor.

Dumitru Brumărescu (1872—1937) ne oferă un trist exemplu. Guvernul francez alarmat de scufundarea, aproape simultană, a două din submarinele sale și de agitația opiniei publice în legătură cu pierderile de vieți și pagubele provocate, deschide, în 1912, un concurs pentru o invenție menită a salva echipajul submarinelor în caz de accident. Brumărescu este admis la concurs din 450 de concurenți, dar planurile i-au fost reținute de... vama portului Marsilia. Un alt „eșec": plecîndu-și urechea la promisiunile unor intermediari, lipsit fiind de mijloace financiare, pleacă la Viena pentru a pune în practică ideile în 1905. I se fură planurile, ce sînt brevetate de altcineva...

Aurel Persu, creatorul „automobilului aerodinamic corect" are surpriza să constate că ideile, ușor modificate, au fost „preluate" de „Ford" și „General Motors" cu care dusese tratative.

Ioan I. Pușcariu, inginer, inventează în 1875, un fel de riglă de calcul circulară, cu aplicații multiple. Firma „Henri Cerf" din Bruxelles i-o sustrage și o pune în vînzare.

N.C. Paulescu descoperă „pancreina" și procedeul de fabricare a ei (insulina). Dar premiul Nobel i se atribuie lui F. Banting și Mac Leod.
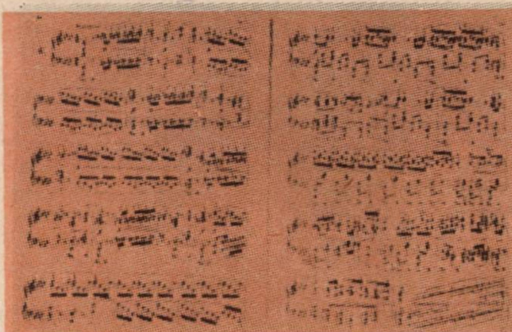
George (Gogu) Constantinescu (1881—1964) inventator renumit, descoperitor, printre altele, al sonicității. Ideea și chiar schemele invențiilor sale au fost „preluate" de diferite firme, care au „uitat" paternitatea cercetătorului român.

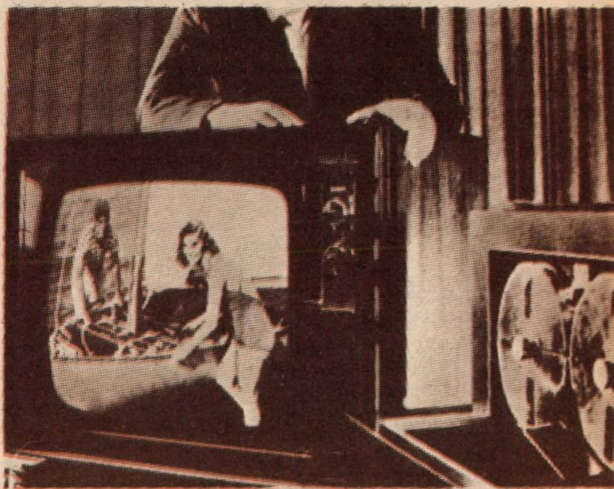
Ion Basagan autor a numeroase brevete din domeniul forajului petrolului. Marile companii petroliere americane și-au însușit rodul muncii și descoperirile inventatorului român, păgubindu-l atît pe el cît și România de sume însemnate în devize.

Mult mai puțin cunoscut decît marii pionieri ai aeronauticii noastre naționale Vuia, Vlaicu

sau Coandă, modestul mecanic **DUMITRU POPESCU** născut în anul 1867 în comuni Tisești-Muscel a fost și el un inventator. Acest lucru era cunoscut și de contele von Zeppelin, care nu s-a jenat să-i fure invenția cea mai importantă, și anume, cîrma necesară ghidării balonului rigid.

În ianuarie 1905, Dumitru Popescu și-a vîndut căsuța modestă și puținele lucruri de care dispunea și a plecat la Viena, însoțit de un inginer, Boicescu, și de un austriac numit Schwank. Ajuns în capitala imperiului austro-ungar, el și-a brevetat invenția și apoi a dat un anunț în ziare oferind spre vînzare procedeul pe care îl realizase. La puțină vreme, mecanicul român a primit din partea contelui von Zeppelin o ofertă scrisă care se ridica la suma de 60 000 lei, iar reprezentantul lui Zeppelin de la Viena, un anume maior Gross, l-a contactat pe Popescu pentru a organiza o primă experimentare a cîrmei. Motorul dirijabilului procurat de Gross în vederea acestei experimentări nu era suficient de bine reglat, astfel încît, dirijabilul s-a prăbușit în timpul probelor, dîndu-i lui Gross pretextul de a amîna cumpărarea dispozitivului lui Popescu sub motivul că acesta mai necesită unele îmbunătățiri. Ca urmare a experiențelor făcute în plină iarnă, în cîmp deschis, inventatorul român s-a îmbolnăvit grav de pneumonie, fiind nevoit să rămînă timp de mai multe luni în spital și să predea conducerea lucrărilor de punere la punct a cîrmei austriacului Schwank. Curînd s-a vădit că Schwank, devenit prieten cu „un om de afaceri" vienez, anume Birenbach, voia să știe tot mai multe amănunte, ce nu-i erau necesare, privind principiile de construcție și funcționare a cîrmei lui Popescu. Ca urmare, românul s-a lipsit de sprijinul lui Schwank și a părăsit spitalul în luna septembrie 1905 pentru a-și termina singur lucrările de perfecționare a invenției. Neavînd un motor corespunzător, Dumitru Popescu a fost nevoit să folosească un motor cu benzină. La 10 noiembrie 1905, inimosul mecanic român a murit ca urmare a exploziei motorului necorespunzător, în timp ce făcea experiențe cu balonul în aer. Heinrich Birenbach a fost primul care a ajuns la spitalul unde fusese transportat corpul neînsuflețit al lui Dumitru Popescu și a izbutit să subtilizeze caietul cu însemnări și memoriul științific al invenției pe care decedatul le păstrase totdeauna asupra sa. Ulterior, prin anul 1921, maiorul Gross s-a certat cu contele von Zeppelin și a dezvăluit presei amănunte în legătură cu felul cum a ajuns invenția lui Popescu în mîinile fostului său patron, cu ajutorul spionului Birenbach.





Un șlagăr furat poate aduce profituri de neimaginat.

Spionajul economic azi

La 28 aprilie 1968, ziarul francez „Le Monde" se făcea ecoul unei curioase informații provenind din Marea Britanie. „O afacere de spionaj industrial avînd ca obiect secrete ce valorează milioane de lire, scria „Le Monde", a fost recent descoperită la Londra. Victimă este compania aeriană britanică B.O.A.C. care a anunțat vineri seara darea afară a trei dintre funcționarii săi, suspectați de a fi predat unei companii concurente secretele unei rețele mondiale de reținere a biletelor bazată pe memoria unui computer central instalat la aeroportul din Londra. Un al patrulea salariat al companiei a reușit să fugă. Informațiile obținute tocmai de la concurență au permis conducerii companiei B.O.A.C. să demaște pe autorii sustragerilor. Rețeaua pusă la punct permitea să se cunoască în cîteva minute doar situația pe ansamblu a locurilor disponibile în toate avioanele ce urmau să facă curse, grație unui calculator I.B.M. Costul programului noului sistem a fost evaluat la 40 milioane lire, dar el urma să permită companiei să realizeze economii în intervalul 1970—1980 de 48 milioane lire, în principal prin suprimarea a 2 000 de funcționari".

De atunci nu este săptămînă ca în presa occidentală să nu fie redată o nouă afacere de „spionaj economic", expresie devenită foarte la modă.

CONCURENȚA ACERBĂ, goana după obținerea de profituri cît mai mari și cît mai rapide conduc o serie de concerne, trusturi și grupuri financiare din principalele țări capitaliste la acțiuni directe și deliberate de spionaj economic. Pentru patronii întreprinderilor și laboratoarelor capitaliste este mult mai avantajos, mai ieftin și mai operativ să fure rezultatul cerce-



Asupra modelelor noi lansate de casele de modă sînt ațintiți nu numai ochii publicului, dar și ai spionilor.

țărilor științifice ale concurentului, decît să dezvolte o cercetare. Domnii onorabili aflați în conducerea consiliilor de administrație, continuatori ai unor tradiții de „cinste" ale unor case de comerț sau industrie fondate în 18..., menționate pe plăcile lucitoare de metal galben de pe frontispiciul uzinelor sau pe hîrtiile cu en-tête pentru corespondență, nu acționează direct și nemijiocit, ci, cu toată discreția, își organizează „servicii speciale" avînd ca paravan compartimentul de marketing și cercetare a pieței. Or, tocmai aici este partea amuzantă a problemei : dacă marketingul promovează concurența loială, spionajul economic constituie prin excelență unul din mijloacele concurenței neloiale. Și iată cum, folosindu-se de necunoașterea marelui public, se acționează întocmai ca în junglă. Aceste servicii formate din foști ofițeri ai serviciilor secrete de cele mai multe ori, recrutează „specialiști" de toate tipurile și categoriile, începînd de la ingenioși combinatori ai „loviturilor" și pînă la mărunți executanți. Tentația este una singură : banii, cît mai mulți și obținuți cît mai ușor, după vechiul adagiu : „banii nu au miros".

CRONICILE DEZVOLTĂRII marilor întreprinderi capitaliste consemnează, în ultimii 40 de ani, proliferarea în mod îngrijorător a acestui nou tip de spionaj : spionajul economic. El nu mai comportă doar furtul unei noi descoperiri sau al unui secret de fabricație. El înglobează acum ansamblul secretelor unor întreprinderi (sau date), fie că sînt din domeniul comercial, contabil, financiar, științific sau tehnic. În jocul concurenței capitaliste sînt folosite toate loviturile care îl pot doborî pe adversar. Dacă nu se poate fura un secret, nu-i nimic, atunci se fură... creierul care l-a produs și astfel specialistul este ademenit oferindu-i-se un salariu mai mare și cotă parte din profiturile realizate de pe urma invenției sale.

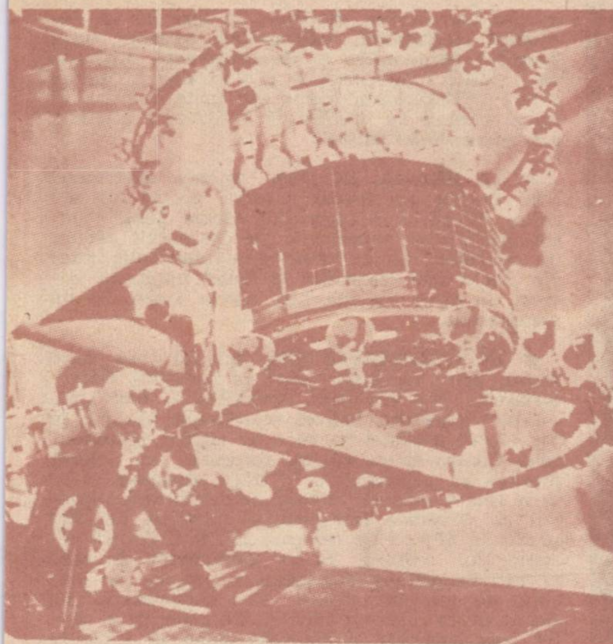
Secretele tehnice nu sînt întotdeauna singurele vizate de agenții secreți. Pe aceștia îi interesează într-o măsură mult mai mare secretele legate de desfacerea produselor. Nu trebuie să uităm că în capitalism aceasta determină, în final, cifra de afaceri și că importanța ei face ca o întreprindere să devină la un moment dat deosebit de primejdioasă pentru concurenții săi. Se înțelege valoarea pe care o poate reprezenta pentru spioni cunoașterea politicii de marketing, lista clienților, cifra de afaceri a diferitelor filiale și sucursale.

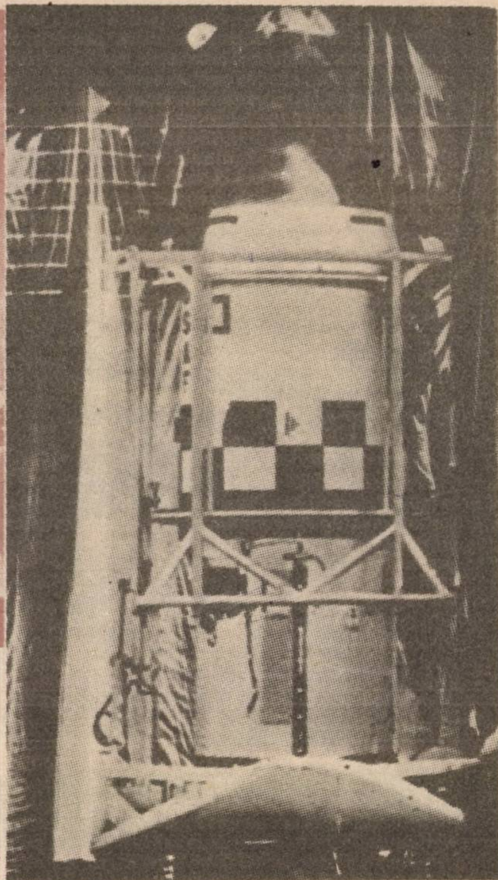
STATISTICILE PROBEAZĂ în final temeinicia acestei afirmații, a acestei realități, adeseori necunoscută de către marele public. Pentru perioada 1970—1985, furturile comise de către agenții secreți au avut ca obiect, în 25% din cazuri, secrete tehnice, iar restul de 75% au revenit secretelor comerciale și financiare.

„Războiul economic pe care îl duc între ei proprietarii, fabricanții, directorii șantierelor, întreprinderilor sau producătorilor din Statele Unite, Canada, din Europa occidentală și din Japonia a luat proporții îngrijorătoare" — se arăta într-un număr recent al revistei „Nouvel Observateur". Ascuțirea concurenței dintre marile monopoluri capitaliste generează în mod inevitabil un „război subteran", în cadrul căruia lupta se duce cu armele spionajului economic, mergînd pînă la suprimarea fizică. În goana după profituri, marii businessmeni sînt tot mai preocupați să-și însușească secretele rivalilor. Jaful la drumul mare are o variantă modernă în „strategia smulgerii informațiilor economice", infractorii devenind „personal tehnic", dotat cu aparatură electronică din ce în ce mai perfecționată. Legile acestei lupte sînt legile junglei : învinge cel mai puternic sau cel mai viclean. Concurența dintre monopoluri capătă adesea accente dramatice, pe măsura mizei puse în joc.

Însă, în afara rivalităților internaționale, spionajul economic se practică adesea și între firme care aparțin aceleiași țări și, în realitate, se pare că a devenit un fenomen economic major al societății capitaliste contemporane. Din timp în timp, afaceri senzaționale vin să atragă atenția publicului asupra acestei grave probleme.

Extinderea continuă a spionajului economic în țările occidentale a fost favorizată de crearea unui arsenal complet de mijloace tehnice pen-



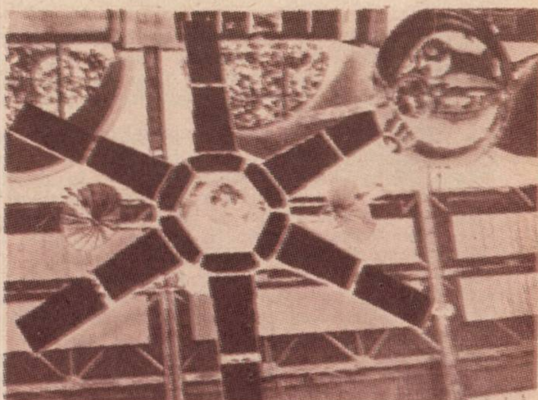


Sateliți spioni în mai multe ipostaze.

tru captarea și ascultarea sunetelor la distanță, în special emițătoare puternice și ultraminiaturizate, realizate cu tranzistori și cu circuite integrate, precum și aparate de fotografiat minuscule de luat vederi la distanță și pe timpul nopții.

MUNCA SPIONULUI MODERN este ușurată de realizările tehnice de azi. Iată cîteva din instrumentele care fac parte din panoplia agenților și care sînt ușor de procurat pe piața capitalistă. Microemițătorul radio : este de mărimea unui pachet de țigări și are raza de acțiune 1 000 m; aparat fotografic, format 50 mm × 33 mm ; durata expunerii 1/60 secundă. Se poate ascunde în podul palmei. Minimagnetofonul se poate introduce într-o servietă mică și are declanșare automată ; miniascultător mai mic decît o bucată de zahăr cubic; microreceptorul-ascultător care emite și recepteazā pînă la 1 000 m ; superstetoscopul este un amplificator cu șase tranzistori de foarte mare sensibilitate. Permite surprinderea celei mai mici șoapte, printr-un zid de cărămidă ; ceas de mînă cu microemițător etc. etc.

Acestea sînt aparate a căror vînzare a fost reglementată de către autoritățile americane, olandeze, franceze și elvețiene. Există, de asemenea, un emițător miniaturizat care se poate introduce în capsula unui receptor telefonic. El permite captarea tuturor comunicărilor și conversațiilor care trec prin acel aparat și le recepționează la 150 m distanță, chiar dacă persoana se află într-o mașină închisă și dacă telefonul este situat la etajul zece al unui bloc din apropiere. Arsenalul spionilor este deci complex. Toate aceste aparate există — și încă multe altele pe care nu le menționăm aici din motive evidente — în mai multe variante, mai mult sau mai puțin perfecționate. Desigur, aceste instrumente servesc unor numeroase scopuri : spionaj industrial sau comercial, urmăriea unor persoane, șantaj etc.





Cîteva episoade



Vom prezenta în continuare cîteva episoade caracteristice ce ilustrează de fapt ce înseamnă spionajul economic și metodele sale.

● **PE O PLOAIE TORENȚIALĂ,** instalați într-o mașină confortabilă, undeva în Scoția, s-au întîlnit sir John, șeful unei cunoscute întreprinderi, cu directorul general al unei alte firme activînd în același domeniu. Ei intenționau să discute despre o eventuală fuziune a celor două societăți și sperau să nu fie deranjați de musafiri nedoriți. Planul a eșuat însă. În Rolls-Royce-ul lor fuseseră instalate, în prealabil, microfoane cuplate cu aparate de înregistrat. Agenți secreți ai concurenței au intrat astfel imediat în posesia tuturor informațiilor.

● **ÎN URMĂ CU CÎȚIVA ANI,** ziarele occidentale au făcut cunoscută arestarea a patru persoane. Timp de 15 ani, cei patru au mijlocit transferul de informații unei puteri străine. Organele de stat au neutralizat, pînă la urmă, ceea ce ziariștii au numit „rețeaua bunicilor". Cele patru personaje, făcînd cumpărături zilnice inofensive la piață, însoțindu-și nepoțeii la școală, se ocupau cu spionajul economic, furnizau agenților unui alt stat occidental informații asupra cercetărilor efectuate în țara lor în domeniul electronicii, informaticii, asupra unor proiecte aeronautice și de construcții militare. Nu întîlniri misterioase în țări exotice, nu femei tinere tulburătoare. Nimic din toate acestea. Și totuși spionii își desfășoară activitatea eficient, sub aparența banalității.

● **LA PRAGA, ÎN 1969,** spioana americană Nita Capini s-a trădat datorită propriului său colier de perle în interiorul cărora genții contra-spionajului cehoslovac au descoperit ascuns un microfon, un emițător și o minusculă baterie. Ea a fost surprinsă în holul hotelului Alcron, în timp ce schimba cîteva fraze cu un necunoscut.

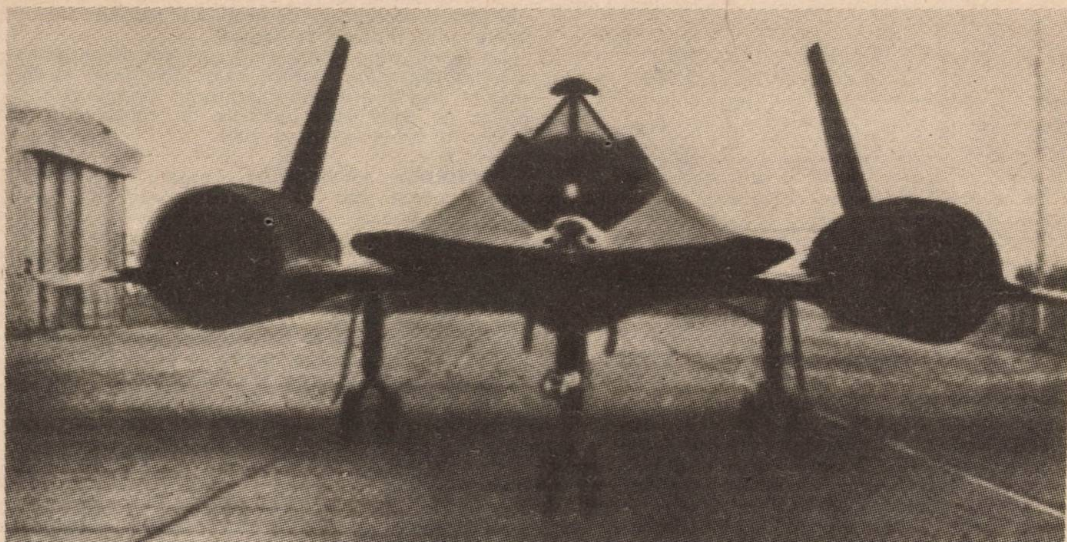
● **ÎN OCTOMBRIE 1968,** spionul turc Imre Nahit, prim controlor aflat în serviciul Secretariatului N.A.T.O. din Bruxelles, a fost „denunțat" (datorită balizei emițătoare plasată în fermoarul borsetei în care își păstra documentele. Contra-spionajul era informat că Nahit mergea cu regularitate în afara orașului și se urca într-o mașină rămasă neidentificată. Spionul se dovedise întotdeauna suficient de abil pentru a dejuca pe cei care îl filau. Grație receptorului cuplat cu un goniometru de care agenții Securității dispuneau în propria lor mașină, au fost în măsură să-l urmărească pe Nahit de la distanță fără să fie reperați și astfel l-au surprins în flagrant delict în timp ce preda unele documente ultra-confidențiale agentului de legătură.

● **LA 6 IUNIE 1969,** la Roma, consiliul de administrație al unei mari firme de automobile se reunea pentru a studia posibilitățile de extindere a pieței în țările din Estul Europei, după ce mai înainte fusese semnat un acord de instalarea unei uzine în U.R.S.S.

Unul dintre membrii consiliului — agent al unei firme occidentale rivale — a uitat din neglijență stiloul cu care luase cîteva note, pe masa de ședințe. Cînd a fost demontat capacul, a fost găsit un minuscul emițător ce funcționa pe baza electricității emanate de corpul celui ce îl ținea în mînă în timp ce scria...

● **IATĂ UN ALT EPISOD** al spionajului industrial care s-a derulat în urmă numai cu cîțiva ani în Italia. Un dosar complet conținînd date asupra unor antibiotice obținute în Statele Unite, însoțit și de un lot de eșantioane, au parvenit unor agenți italieni care au acționat cu așa rapiditate încît au fost în măsură, și fără să întîmpine dificultăți, să revîndă produsele fabricate pe baza propriilor formule firmei de la care fuseseră sustrase... și la un preț net inferior aceluia al acelorași antibiotice made în S.U.A.

● **FURTURI DE... MUZICĂ !** Alături de secrete industriale propriu zise, — invenții, perfecționări, produse și procedee — există de asemenea secrete artistice. Articolele de modă ale marilor case de creație din Paris sînt în mod constant furate. Serviciile speciale franceze au surprins, cu cîțiva ani în urmă, telegrame cifrate transmise într-o altă țară occidentală. Decriptarea acestor telegrame a dus la descoperirea că era vorba de texte muzicale ce erau trimise în străinătate pentru a fi reproduse pe discuri. Acest gen de spionaj aduce beneficii enorme celor care îl practică !



Un avion folosit în scopuri de spionaj economic de la mare înălţime.

● ÎN 1980, LA „DIOR", în marea sală a oglinzilor, defilau „modelele" într-un şir indian, în aplauzele şi privirile admirative ale spectatorilor. În încăperea în care candelabrele de cristal reflectau sclipirile bijuteriilor, participanţii la această manifestare s-au ridicat din fotolii surîzînd şi împărtăşindu-şi impresiile. Doamnele, cu un aer blazat, figuri obişnuite care se întîlnesc mereu aceleaşi în saloanele unde se lansează moda destinată unor pături avute, începură să împartă calificative, arborînd un aer grav. Cu paşi mici, ele se îndreptau către holul de la ieşire.

Unul dintre agenţii contra-spionajului se strecură printre participante şi se apropie pe nesimţite de o femeie tînără şi elegantă. Părea preocupată de conversaţia foarte animată din jurul ei.

— Scuzaţi-mă că vă întrerup, doamnă, spuse bărbatul adresîndu-se tinerei femei, voalîndu-şi cît mai mult vocea. Vă rog să mă urmaţi în salonul de alături.

— Dar, domnule !...

— Poliţia ! Vă rog să nu faceţi gălăgie, insistă pe un ton ceva mai ferm şi arătă cu mîna în direcţia încăperii alăturate.

Tînăra femeie îl privi descumpănită, îşi luă rămas bun de la interlocutoarea sa rămasă perplexă şi-l urmă pe inspector. Cineva din conducerea „Dior" aştepta în micul salonaş. Inspectorul îi spuse însoţitoarei sale :

— Vă rog să-mi arătaţi conţinutul poşetei !

Doamna ezită cîteva clipe, apoi, sforţîndu-se să afişeze un surîs nepăsător, îi întinse poşeta confecţionată din piele de crocodil. Inspectorul o luă, trase fermoarul, strecură mîna în interior, desfăcu un buzunăraş şi scoase la iveală un miniaparat de fotografiat ce putea fi ascuns cu uşurinţă în palmă.

Inspectorul îl privi o clipă şi pe faţă i se întipări un surîs satisfăcut. Nu-i mai rămînea decît să întocmească procesul-verbal de confiscare a instrumentului de spionaj. De fapt, constatarea actului fraudulos nu putea să fie stabilită decît după developarea filmului. Atitudinea spioanei era evidentă : speriată, arunca priviri disperate spre cei de faţă, sforţîndu-se să-şi păstreze calmul în timp ce declinîndu-şi identitatea în repetate rînduri, bîlbîia :

— Nu înţeleg pentru ce... de ce mă bănuiţi... nu am făcut nimic... Siguranţa cu care poliţistul mersese drept la ţintă, căutînd în lăcaşul secret din poşetă, o descumpănise complet.

Regine Donaldieu, aşa se numea spioana, a avut neşansa, sau mai bine zis lipsa de inspiraţie, să se aşeze în sala de prezentare a modelelor în primul rînd de fotolii şi astfel poliţistul a avut posibilitatea să remarce, fără greutate, comportarea ei în timpul prezentării colecţiei Casei de mode „Dior".

De fiecare dată cînd un manechin îşi făcea apariţia purtînd un nou model, Regine îşi „aranja" poşeta. Mişcarea mîinilor era mereu aceeaşi : o apăsare a degetului mijlociu asupra extremităţii închizătorii aurite, exact în momentul în care manechinul se oprea pentru o clipă, astfel încît să i se admire, în lumina puternică a reflectoarelor, îmbrăcămintea.

● ÎN ANGLIA s-a petrecut, nu demult, aşa-zisa „afacere a cargourilor japoneze", de fapt un exemplu clasic de spionaj economic.

Este ştiut faptul că Japonia, deşi este o ţară maritimă, la începutul secolului nu dispunea de nici un şantier naval şi îşi comanda navele de care avea nevoie şantierelor germane sau britanice. Acestea din urmă se dovediseră a fi cei mai buni clienţi, mai cu seamă cele din Clyde (Scoţia). La un moment dat, armatorii japonezi au început să solicite studii foarte amănunţite ale unor cargouri şi nave de diverse destinaţii, dar în final refuzau executarea lor. Ei trimiteau tehnicieni şi ingineri în Anglia care discutau cu constructorii şi pînă la urmă se re-



întorceau acasă fără a încheia vreun contract.

Un inginer aparţinînd şantierelor din Clyde ce tocmai ieşise la pensie, a primit invitaţia să întreprindă o călătorie în jurul lumii din partea „Companiei de Mesagerii" căreia îi proiectase numeroase nave comerciale. În timpul unei escale într-un port din Australia, inginerul englez a avut surpriza să zărească ancorat un mare cargou ce arbora pavilionul japonez. Nu i-a fost greu să recunoască în cargoul din faţa ochilor că de fapt era vorba de o navă pe care el o proiectase şi firma la care lucra o oferise japonezilor, dar aceştia refuzaseră s-o cumpere. Dar japonezii plecaseră cu planurile...

Reîntors acasă în Anglia, inginerul a făcut cunoscut foştilor săi patroni cele văzute şi le-a propus un plan de acţiune contra spionilor niponi pe care l-au acceptat. Trebuia doar să se aştepte ivirea unei ocazii de a putea fi pus în practică.

LA UN MOMENT DAT, nu după mult timp, o firmă japoneză a comandat şantierelor din Clyde un mare cargou. Armatorul japonez a fost primit cu multă politeţe şi după cîteva luni i-au fost expediate planurile şi devizul vasului. După un schimb de scrisori, armatorul japonez a sfîrşit prin a face cunoscut că îşi modificase hotărîrea de a cumpăra nava, comandînd în schimb un vas de proporţii neînsemnate.

Inginerul, care îşi reluase activitatea la şantierele britanice pentru a proiecta cargoul refuzat, a plecat în Japonia şi în timp ce se plimba pe cheiul portului, a observat că se făceau pregătiri intense şi zgomotoase pentru lansarea la apă a unei noi nave de mare tonaj.

Inginerul şi-a recunoscut propriul său vas. Discursuri, şampanie, felicitări şi lansarea la apă în timp ce muzica cînta. A urmat însă un moment penibil : la scurt timp după ce a atins apa, nava gigantică s-a înclinat şi s-a prăbuşit în valuri, sfărîmîndu-se.

Singurul care surîdea satisfăcut era inginerul britanic. El le jucase spionilor niponi un renghi nebănuit : strecurase în proiect o anume defecţiune ce nu putea fi sesizabilă.

La scurt timp după ce a revenit în Anglia, a aflat din ziare despre cele întîmplate şi în plus o scurtă menţiune laconică : inginerul japonez ce condusese lucrările de construcţie a cargoului îşi făcuse hara-kiri...

ÎNCHEIEM ARTICOLUL nostru cu cîteva scurte relatări din industria automobilelor. Serviciul de apărare al marilor firme nu se rezumă numai la protejarea secretelor privitor la construcţia noilor modele, ci veghează cu aceeaşi vigilenţă şi la lansarea unui nou model, a cărei publicitate prematură ar putea aduce prejudicii considerabile firmei. În acest caz, al unui nou model ce eventual ar revoluţiona piaţa, anunţul performanţelor acestui model sau chiar simpla publicare a fotografiei acestuia, poate costa firma sute de milioane sau chiar mai multe miliarde. Nu numai primejdia de a fura planurile unui sistem sau altul, dar mai importantă este oprirea comenzilor pentru vechiul model. Să exemplificăm cu cazuri concrete cele expuse mai sus.

O firmă concurentă de peste ocean, rivală cu „Mercedes", a aflat, pe la mijlocul verii anului 197... că ultima a pregătit un nou model, mult perfecţionat, pe care urma să-l lanseze pe piaţă în luna ianuarie a anului următor. Spionii firmei adverse şi-au procurat o fotografie a noului model de Mercedes şi a caracteristicilor acestuia, făcîndu-le să apară în mai multe reviste. Cumpărătorii s-au abţinut să mai achiziţioneze modelul existent şi astfel firma Mercedes a ajuns aproape în pragul falimentului, nefiind în măsură să-şi recupereze investiţiile făcute.

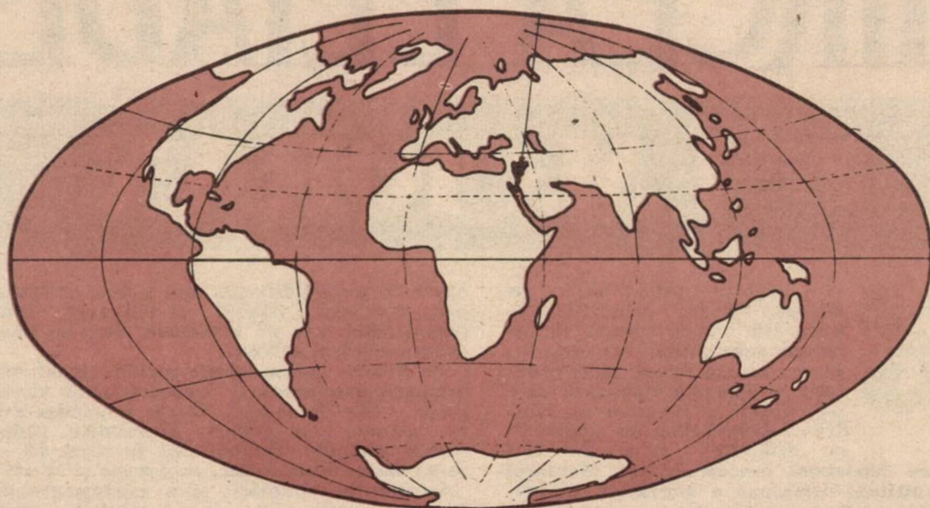
Studiul, desenele, construcţia şi încercările unui nou prototip trebuie să se efectueze cu discreţia cea mai absolută. O mare firmă constructoare de autoturisme a fost grav lovită cu prilejul punerii la punct a unuia dintre noile sale modele.

Cu prilejul unor încercări efectuate pe şoselele ce străbăteau Alpii, inginerul care pilota prototipul a fost tamponat de un camion, din care au coborît mai mulţi fotografi ce au putut opera în voie, fotografiind chiar şi motorul.

Nu era vorba de simpli fotoreporteri, ci de veritabili spioni profesionişti plătiţi de concurenţă.

Profitînd de experienţa acestei firme, un alt constructor de autoturisme şi-a luat măsuri de precauţie adecvate şi a reuşit să evite o capcană asemănătoare. Iată faptele : două prototipuri identice au fost expediate în lăzi sigilate în Corsica unde inginerii firmei le-au recuperat. Cu mari precauţiuni, ei au început probele pe drumurile accidentate ale insulei şi totul părea că decurge în cele mai bune condiţiuni. Într-o după-amiază s-a ivit un mic incident ; prototipul a fost blocat de o şaretă răsturnată în mijlocul drumului, în plin cîmp. În urma automobilului a apărut brusc o turmă de oi împiedicînd orice manevră. Exact atunci au ţîşnit şi... fotoreporterii care au fotografiat nestingheriţi. Inginerii din automobilul-prototip păreau resemnaţi, dar de fapt ei erau cei care îi trăseseră pe sfoară pe adversarii lor insolenţi şi agresivi. Automobilul era un fals prototip, cel adevărat era supus probelor de colegii lor, undeva în... Scoţia !

Paul Ştefănescu



MAPAMOND



MIRCEA ELIADE*

de E.M. CIORAN



-am întîlnit, prima oară, pe Mircea Eliade, prin 1932, la București, unde tocmai terminasem ceva studii de filosofie. El era atunci idolul „noii generații" — formulă magică pe care noi, tinerii, o invocam cu mîndrie. Îi disprețuiam pe „bătrîni", pe „ramoliți", adică pe toți aceia care depășiseră treizeci de ani. Mentorul nostru spiritual desfășura o adevărată campanie împotriva lor ; îi „demola" pe rînd și nimerea aproape întotdeauna la țintă. Spun „aproape" deoarece uneori se înșela, cum s-a întîmplat în cazul lui Tudor Arghezi, marele poet, a cărui singură vină era aceea de-a fi recunoscut, consacrat. Lupta între generații ni se părea atunci cheia tuturor conflictelor, principiul explicativ pentru toate evenimentele. A fi tînăr însemna, pentru noi, a avea automat geniu. Această infatuare, se spune, a existat în toate timpurile. Fără îndoială. Dar, așa cum am procedat noi, cred că n-a fost împinsă, niciodată, atît de departe. În ea se exprima, se zbătea o voință de-a forța istoria, de-a ne cuprinde în ea, de-a suscita, cu orice preț, noul. Frenezia era atunci la ordinea zilei. În cine se întrupa ea ? În acela care venise de curînd din India, țara care a întors, întotdeauna, spatele istoriei, cronologiei, în special, viitorului, ca atare. N-aș releva acest paradox dacă n-ar fi dovada unei dualități profunde, a unei trăsături de caracter a lui Mircea Eliade, solicitat în mod egal, de esență și accidental, de etern și trecător, de mistică și literatură.

Această dualitate nu-l tulbura deloc : era natura și șansa sa de a putea trăi, simultan sau pe rînd, diferite niveluri spirituale, de a putea studia, fără nici o dramă, extazul și anecdota.

În perioada în care l-am cunoscut, eram deja uimit că el putuse să aprofundeze Sanqhya (despre care tocmai publicase un lung articol) și în același timp să se intereseze de cel mai recent roman. După aceea n-am mai încetat nici o clipă să fiu sedus de spectacolul unei curiozități atît de vaste, atît de excesive, curiozitate care ar fi fost morbidă pentru oricine altcineva, în afară de el. Mircea Eliade n-are nimic din încăpățînarea sumbră și perversă a maniacului, a obsedatului care se limitează la un singur domeniu, la un singur sector și care respinge restul, ca accesoriu și inutil. Unica obsesie pe care i-am cunoscut-o și care, într-adevăr, s-a uzat cu vîrsta, a fost aceea de autor al unei opere de genuri diferite, deci a unui antiposedat prin excelență, fiindcă el era avid, dintr-o inepuizabilă sete de explorare, de-a se năpusti asupra oricărui subiect.

Pe Nicolae Iorga, istoric român, figură extraordinară, fascinantă și deconcertantă, autor a peste o mie de lucrări, Eliade îl admira atunci cu pasiune, cum admiri elementele, pădurea, marea, cîmpiile, fecunditatea în sine, tot ceea ce se naște, proliferează, copleșește și se afirmă.

Superstiția vitalității și a randamentului, în literatură, mai ales, nu l-a părăsit niciodată.

Poate că mă-ntind prea mult, dar trebuie să spun că eu cred că în subconștientul său el așeza cărțile deasupra zeilor. Și nu pentru aceștia, ci pentru cărți avea el un cult. În orice caz eu n-am întîlnit pe nimeni care să le iubească atît de mult ca el. Nu voi uita niciodată febra cu care le atingea, le mîngîia, le răsfoia ; în librării el exulta, oficia ; era ceva care ținea de domeniul vrajei, de idolatrie. Atîta entuziasm presupune un mare fond de generozitate, fără de care nu se poate aprecia profunzimea, exuberanța, miraculosul, toate calitățile grație cărora spiritul imită natura și-o depășește. Eu n-am putut niciodată să-l citesc pe Balzac, adevărul este c-am încetat să-l mai citesc chiar de la începutul adolescenței ; lumea sa îmi este inaccesibilă, n-ajung niciodată să pătrund în ea, îi sînt refractar. De cîte ori n-a încercat Eliade să mă convertească ! El citise La Comédie humaine la București ; a recitit-o la Paris în 1947 ; poate-a mai recitit-o la Chicago. Lui i-a plăcut întotdeauna romanul amplu, abundent, desfășurîndu-se pe mai multe planuri, asemănător unei melodii „infinite", i-a plăcut prezența masivă a timpului, acumularea de detalii, abundența de teme complexe și divergente. În schimb, a respins tot ceea ce, în Literatură, este exercițiu, jocurile anemice și rafinate după care se omoară esteții, corupți de anumite producțiuni goale de sevă și instinct. Dar s-ar putea explica și altfel pasiunea sa pentru Balzac. Există două categorii de spirite : Cele cărora le place procesul și cele care urmăresc doar rezultatul ; unii se atașează de desfășurare, de etape, de exprimarea succesivă a gîndirii și a acțiunii ; ceilalți — de expresia finală, excluzînd restul. Prin temperament eu am înclinat întotdeauna spre aceștia din urmă, către un Chamfort, un Joubert, un Lichtenberg, care ne dau o formulă fără să releve drumul pe care au mers spre ea ; pudoare sau sterilitate, ei n-ajung să se elibereze de superstiția conciziunii ; ei ar vrea să spună totul într-o pagină, într-o frază, într-un cuvînt ; reușesc uneori, rar, trebuie s-o spunem : laconismul trebuie să se resemneze la tăcere pentru a nu

---

* din „Exercices d'Admiration", Gallimard, Paris, 1986.



cădea într-o profunzime fals enigmatică. Trebuie să recunosc că atunci cînd îţi place această formă de expresie rafinată, sau, dacă vreţi, sclerozată, este greu să mai renunţi la ea şi să-ţi mai placă cu adevărat o alta... Cel care îi frecventează mult timp pe moralişti face efort să-l înţeleagă pe Balzac ; dar poate deveni un argument pentru aceia care au o mare slăbiciune pentru el, care găsesc în universul său o puternică senzaţie de viaţă, de creştere în dimensiuni, de libertate, necunoscută amatorului de maxime, gen minor în care se confundă perfecţiunea şi asfixierea.



Atît de evident este gustul lui Mircea Eliade pentru vastele sinteze, încît nu există nici cel mai mic semn de îndoială că el n-ar fi putut să exceleze în genul concis, în eseul scurt şi fulgurant : adevărul este că el chiar a excelat — probă sînt primele sale producţiuni, toată acea multitudine de mici texte pe care le-a publicat atît înainte cît şi după şederea sa în India. În 1927 şi 1928 Mircea Eliade colabora regulat la un cotidian din Bucureşti. Pe atunci eu locuiam într-un oraş de provincie unde mi-am terminat studiile secundare. Ziarul sosea în oraşul nostru la ora unsprezece dimineaţa. În recreaţie, alergam la chioş să-l cumpăr şi astfel am putut să mă familiarizez cu numele inegal insolite ale lui Asvaghosha, Ksoma de Körös, Buonaiutti, Eugenio d'Ors şi multe altele. Preferam mai ales articolele despre autori străini, pentru că operele lor, de negăsit într-un oraş de provincie, mi se păreau misterioase şi definitive, fericirea mea reducîndu-se la speranţa de-a le citi într-o zi. Eventuala decepţie era deci îndepărtată, chiar dacă ea era dusă de mînă de către scriitori autohtoni. Cîtă erudiţie, vervă şi vigoare au fost cheltuite în aceste articole care nu ţineau decît o zi !

Sînt sigur că erau pline de interes şi dacă nu le scot în evidenţă valoarea este din cauza deformărilor amintirii. Eu le citeam cu entuziasm, este adevărat, dar cu un entuziasm lucid. Ceea ce am constatat, mai ales, era talentul tînărului Eliade de a reda orice idee fremătătoare, contagioasă, de-a o investi c-un nimb de isterie, dar o isterie pozitivă, stimulantă, sănătoasă. Este evident că acest har nu aparţine decît unei vîrste, ci chiar dacă îl posezi în continuare, nu-ţi mai place să-l scoţi în valoare atunci cînd te-apuci de Istoria religiilor. Nicăieri el n-a mai strălucit atît de mult ca în „Scrisorile către un provincial" pe care Eliade le-a publicat, după întoarcerea sa din India, în foileton, în acel ziar. Nu cred să-mi fi scăpat vreuna necitită ; eu le-am citit pe toate de fapt, toţi le-am citit, pentru că ele ne priveau pe noi, ne erau adresate. Cel mai adesea noi făceam parte din ele şi fiecare ne-aşteptam rîndul. Într-o zi îmi vine şi mie rîndul. El m-a invitat, nici mai mult, nici mai puţin, să termin cu obsesiile mele, să nu mai invadez ziarele cu ideile mele funebre, să abordez alte probleme în loc de moarte, marota mea de-atunci şi dintotdeauna. Să cedez în faţa unei asemenea somaţii ? Nu eram dispus deloc. Nu admitem în nici un fel că eu aş fi putut trata altă problemă decît aceea — tocmai publicasem un text despre „viziunea morţii în arta nordică" — şi credeam destul de mult că trebuie să continui în aceeaşi direcţie. In forul meu interior îi reproşam prietenului meu că nu se identifică cu nimic, că vrea să fie totul, în lipsa de-a putea să fie altceva, că este în fond incapabil de fanatism, de delir, de „profunzime", prin care înţelegeam facultatea de-a te abandona unei manii şi-a te lăsa dus de ea. Eu credeam că a fi ceva înseamnă a-ţi asuma total o atitudine şi deci a refuza disponibilitatea, piruetele, reînnoirea continuă. A crea o lume a ta, un absolut delimitat şi a te agăţa de el, cu toate puterile, mi se părea datoria primordială a spiritului.

Era ideea de angajament, dacă vreţi, dar care ar fi avut viaţa interioară ca unic obiect, un angajament faţă de tine însuţi şi nu faţă de semenul tău.

Îi reproşam lui Eliade că este insesizabil, în loc să fie deschis, mobil, entuziast. Îi mai reproşam că nu se mai interesează de nimic altceva decît de India ; mi se părea că ea ar putea, cu eficacitate, ţine locul pentru tot restul şi că ar fi o decădere să te ocupi de orice altceva în afară de ea. Toate aceste reproşuri au prins viaţă într-un articol cu titlul agresiv : „Omul fără destin" — în care făceam caz de nestatornicia acestui spirit pe care îl admiram, de incapacitatea de a fi omul unei singure idei ; arătam în acest articol aspectul negativ al fiecăreia din calităţile sale (manieră clasică de a fi injust şi neloial faţă de cineva), îl blamam pentru că este stăpînul capriciilor şi pasiunilor sale, că le putea utiliza după bunul său plac, pentru că escamotează tragicul şi ignoră „fatalitatea". Acest atac în bună regulă avea defectul de a fi prea general : el ar fi putut să fie îndreptat împotriva oricui. Pentru ce un spirit teoretic, prins de probleme trebuie să facă figură de erou sau de monstru ? Nu există nici



G. Petrașcu : „Natură statică cu carte"

o afinitate substanțială între idee și tragedie. Dar eu credeam atunci că orice idee trebuie să se încarneze sau să se transforme în țipăt. Convins că descurajarea este chiar semnul trezirii, cunoașterii, doream de la prietenul meu să fie mai optimist, să se intereseze mai mult de lucruri și să desfășoare o activitate incompatibilă cu exigențele veritabilei culturi. Pentru că eu eram abulic, mă credeam mai avansat decît el, ca și cînd abulia mea era rezultatul unei cuceriri spirituale sau a unei voințe de înțelepciune.

Imi amintesc că într-o zi i-am spus că într-o viață anterioară el s-a hrănit numai cu ierburi, dacă a putut să păstreze atîta prospețime și încredere, precum și atîta inocență.

N-am putut să-i iert niciodată faptul că mă simțeam mai bătrîn decît el, îl făceam responsabil pentru toate amărăciunile și eșecurile mele și mi se părea că-și dobîndise speranțele pe cheltuiala mea. Cum de se putea el desfășura în atîtea domenii diferite ? Mereu curiozitatea în care eu vedeam un demon, sau, împreună cu sf. Augustin, o „maladie", era ținta acuzației invariabile pe care i-o adresam. Dar la el, ea nu era o maladie, ci, dimpotrivă, un semn de sănătate. Și era această sănătate, ceea ce eu îi reproșam și îi invidiam în întregime. Dar se impune, aici, și o mică indiscreție. Fără îndoială, n-aș fi îndrăznit să scriu „Omul fără destin" dacă nu m-ar fi determinat o circumstanță particulară. Aveam o prietenă comună, o actriță de mare talent, care, spre nenorocirea ei, era obsedată de probleme de metafizică. Această obsesie îi va compromite cariera și talentul. Pe scenă, în mijlocul unei tirade sau al unui dialog, o cuprindeau preocupările sale esențiale, o invadau, puneau stăpînire pe spiritul ei, și ceea ce ea urma să declame i se părea brusc de-o intolerabilă zădărnicie. Jocul său suferea din această cauză ; ea era prea intransigentă pentru a putea sau a dori să se schimbe. N-o concediau, îi mai dădeau totuși mici roluri, nesemnificative, care n-o deranjau deloc. Ea profita pentru a se dedica întrebărilor și gusturilor sale speculative în care-și punea toată pasiunea pe care ea o deplîngea la teatru. În căutarea de răspunsuri ea s-a apropiat, în confuzia ei, de Eliade, apoi, mai puțin inspirată, de mine. Într-o zi, nemaiputînd, suporta, ea îl respinge și refuză să-l mai vadă. Atunci vine la mine să-mi povestească decepțiile ei. În continuare o văd mai des, o las să vorbească, o ascult. Era surprinzătoare, este adevărat, dar atît de acaparantă, extenuantă, insistentă, că după fiecare întîlnire cu ea, plecam, exasperat și fascinat, și mă îmbătam în primul bistrou. O țărancă (era de fapt o autodidactă venită dintr-un sat pierdut) care îți vorbește cu brio despre Neant e o teroare nemaipomenită ! Învățase mai multe limbi străine, se scufundase în teosofie, citise marii poeți, încercase, nu rău, decepțiile, dar nimic n-o afectase, atît de mult, ca acestea ultimele.

Calitățile și suferințele ei m-au făcut să cred, la începutul prieteniei mele cu ea, că maniera cavalerească în care a tratat-o Eliade era inexplicabilă și inadmisibilă. Comportarea lui față de ea mi se părea fără scuză și am scris, pentru a o răzbuna, „Omul fără destin". Cînd articolul a apărut pe prima pagină a unui săptămînal, ea a fost încîntată ; l-a citit în prezența mea cu voce tare, parcă ar fi fost un monolog prestigios și apoi l-a analizat, paragraf

cu paragraf. „N-ați scris niciodată ceva mai bine" îmi spunea ea — elogiu deplasat pe care și-l acorda ei înseși, căci într-un anumit fel, nu era ea, aceea care provocase scrierea articolului și-mi furnizase elementele necesare? Imediat am înțeles lașitatea și exasperarea lui Eliade și ridicolul atacului meu excesiv, de care el n-a ținut niciodată cont și de care s-a amuzat el însuși. Această calitate a lui Eliade merita să fie subliniată, deoarece, experiența m-a învățat, că scriitorii — toți stăpîniți de o memorie prodigioasă — sînt incapabili de a uita o insolență atît de clară.

În această perioadă Eliade începe să țină cursuri la Facultatea de litere din București. Asistam la cursurile lui de cîte ori aveam posibilitatea. Pasiunea cu care el își scria articolele o constatam cu bucurie în lecțiile sale, cele mai animate, cele mai impresionante pe care le-am ascultat vreodată.

Fără note, fără nimic, încărcate de un vertij de erudiție lirică, el arunca cuvinte convulsionate și totuși coerente, subliniate de mișcarea crispată a miinilor. O oră de tensiune, după care, miracol veritabil, el nu părea epuizat și poate nu era deloc. Era ca și cum ar fi posedat arta de a întîrzia indefinit oboseala. Tot ceea ce este negativ, tot ceea ce incită la autodistrugere pe plan fizic și spiritual, îi era atunci, și îi va fi întotdeauna, străin. Tocmai de aici decurge inaptitudinea sa la resemnare, la regrete, la orice sentiment care implică impasul, marasmul, nonviitorul. Din nou poate că mă întind prea mult, dar eu cred că dacă el posedă o perfectă comprehensiune a păcatului, el nu-l simte: el este astfel destul de febril, de dinamic, de grăbit, prea plin de proiecte, prea intoxicat de posibil. Acest simț nu-l au decît cei care-și frămîntă la nesfîrșit trecutul, cei care se fixează în el fără a putea să se smulgă din el, care-și inventează vinovății din nevoia de tortură morală și se complac în amintirea unui act rușinos și ireparabil pe care ei l-ar fi comis, pe care ar vrea, mai ales, să-l comită. Obsedații, pentru a-i numi din nou. Numai ei au timp de a coborî în abisurile regretelor, de-a locui aici, de-a se tăvăli în ele, numai ei sînt preocupați de această materie din care este alcătuit creștinul autentic, adică cineva mistuit de devastare, verificînd dorința dăunătoare de a fi un experimentat și cizelînd-o la nesfîrșit pentru a o învinge; această victorie, niciodată totală, fiind ceea ce se numește „avoir la foi". După Pascal și Kierkegaard noi nu mai putem concepe „mîntuirea" fără un cortegiu de imperfecțiuni, și fără voluptățile secrete ale dramei interioare.

Astăzi, mai ales, cînd „fatalitatea" este la modă, în literatură, se înțelege, se pretinde ca toată lumea să trăiască în spaimă și blestem. Dar poate un savant să fie zdrobit? Și pentru ce? Nu știe el destule lucruri pentru a putea privi cu condescendență infernul, cercurile lui strîmte?

Este aproape sigur că numai părțile sumbre ale creștinismului trezesc încă în noi un anumit ecou. Dar creștinismul, dacă vrem să-i regăsim esența, trebuie într-adevăr să-l vedem în negru? Dacă această imagine, dacă această viziune este cea adevărată, Eliade este în mod evident la marginea acestei religii. Dar este el,



G. Petrașcu: „Interior"

poate, la marginea tuturor religiilor, prin profesiune și prin convingere? Nu este el unul din reprezentanții cei mai străluciți ai unui nou alexandrism, care, după exemplul celui vechi, pune toate credințele pe același plan, fără să poată adopta vreuna? Din moment ce refuză ierarhizarea, pe care din ele s-o preferi, pentru care să te pronunți și ce divinitate să invoci?

Nu-ți imaginezi un specialist în Istoria religiilor care să fie credincios. Și dacă ar fi, el și-ar nega atunci învățătura, s-ar contrazice, și-ar ruina Tratatele, în care nu figurează nici un dumnezeu adevărat, în care toți zeii sînt apreciați în mod egal. El îi descrie favorabil și-i comentează cu talent, dar nu poate să le insufle viață; el le-ar sustrage toată seva dacă i-ar compara pe unii cu alții, dacă i-ar folosi pe unii împotriva celorlalți, aducîndu-le cel mai mare prejudiciu, iar ceea ce ar rămîne ar fi doar simboluri palide cu care credinciosul nu mai are ce face, chiar dacă la acest stadiu de erudiție, de dezamăgire și de ironie s-ar mai putea găsi vreunul care să creadă cu adevărat.

Noi sîntem toți, cu Eliade în frunte, credincioșii de mai înainte, noi sîntem toți spirite religioase fără religie.

Traducere de Dorel Filipescu

EM. CIORAN

DESPRE BOALĂ



ricare i-ar fi meritele, un om sănătos dezamăgește întotdeauna. Cu neputință să acorzi cel mai mic credit spuselor sale, să vezi în ele altceva decît pretexte sau acrobații. El nu deține experiența spaimei, singura care conferă o oarecare consistență cuvintelor noastre, după cum nici nu-și poate închipui nenorocirea, fără de care nimeni n-ar putea să comunice cu acele ființe separate care sunt bolnavii ; este adevărat că din clipa în care ar deține-o, ar înceta să fie sănătos. Neavînd nimic de transmis, neutru pînă la abdicare, el se cufundă în sănătate, stare de perfecțiune insignifiantă, de impermeabilitate la moarte ca și la celelalte, de indiferență față de sine și față de lume. Cită vreme rămîne în această stare este asemenea obiectelor ; odată smuls dintr-însa, el se deschide la toate și știe totul : atotștiința spaimei.



arne ce se emancipează, se răscoală și refuză să mai slujească, boala este apostazia organelor ; fiecare înțelege să se izoleze, fiecare, încetînd, brusc sau treptat, să mai joace jocul, să colaboreze cu celelalte, se aruncă în aventură și capriciu. Pentru a se ajunge la o anume intensitate a conștiinței, organismul trebuie să pătimească și chiar să se dezagrege : conștiința, la începuturile sale, este conștiință a organelor. Sănătoase, le ignorăm ; boala ni le dezvăluie, ne face să le înțelegem importanța și fragilitatea, precum și dependența noastră față de ele. Insistența cu care ne reamintește realitatea lor are ceva inexorabil ; zadarnic vrem să le uităm, ea nu ne îngăduie ; această neputință de a uita, prin care se exprimă drama de a avea un trup, umple spațiul veghilor noastre. În timpul somnului, participăm la anonimatul universal, suntem toate ființele ; e destul ca durerea să ne trezească și să ne scuture ca să nu mai fim decît noi înșine, față în față cu suferința noastră, cu puzderia de gînduri pe care le stîrnește în noi și împotriva noastră. „Vai de carnea ce atîrnă de suflet și vai de sufletul ce atîrnă de carne !". Sunt nopți în adîncul cărora ne e dat să cuprindem tot înțelesul acestor cuvinte din Evanghelia după Toma. Carnea boicotează sufletul, sufletul boicotează carnea ; funești unul altuia, nu sunt în stare să coabiteze, să elaboreze în comun o minciună salutară, o ficțiune de anvergură.



e măsură ce conștiința crește grație suferințelor noastre, ar trebui să ne simțim mai liberi. Adevărul e tocmai pe dos. Pe măsură ce acumulăm infirmități, cădem pradă trupului nostru, ale cărui toane înseamnă tot atîtea opriri. El ne îndrumă și ne guvernează, ne impune umorile ; ne supraveghează, ne pîndește, ne ține sub tutela sa ; și, în timp ce ne supunem voințelor sale și îndurăm o robie atît de umilitoare, înțelegem de ce, sănătoși fiind, ideea de fatalitate ne repugnă ; pentru că, atunci, trupul nostru își trădează prea puțin existența ; practic, nici nu i-o percepem. Dacă în timp de sănătate organele sunt discrete, în timp de boală, nerăbdătoare să se remarce, ele intră în concurență, întrecîndu-se care mai de care să ne atragă atenția. Cel care cîștigă întrecerea nu-și păstrează însă avantajul decît prin exces de zel ; efortul îl uzează și astfel altul mai întreprinzător și mai viguros îl va înlocui. Supărător în această rivalitate e faptul că ești silit să fii în același timp și obiect și martor.



a orice factor de dezechilibru, boala dezmorțește, biciuiește și aduce un element de tensiune și de conflict. Viața înseamnă o răscoală în interiorul anorganicului, un elan tragic al inertului, înseamnă materia însuflețită și, trebuie s-o spunem, ruinată de durere. De atita agitație, de atita dinamism și frămîntare nu scapi decît aspirînd la tihna anorganicului, la pacea în sînul elementelor. Dorința de a te întoarce în materie constituie substanța însăși a dorinței de a muri. Dimpotrivă, a te teme de moarte înseamnă a te teme de această întoarcere, înseamnă a fugi de tăcerea și de echilibrul inertului, de echilibru mai cu seamă. Nimic mai firesc : avem de a face în acest caz cu o reacție de viață, și tot ce ține de viață este, la propriu ca și la figurat, dezechilibru.

Fiecare dintre noi este produsul suferințelor sale trecute și, dacă-i un anxios, al celor viitoare. Maladiei vagi, nedeterminate, de a fi om, i se adaugă altele, multiple și precise, toate apărînd pentru a ne anunța că viața este o stare de insecuritate absolută, că este provizorie în esență, că reprezintă un mod de existență accidental. Dar dacă viața este un accident, individul este accidentul unui accident.

Nu există vindecare, sau, mai bine spus, purtăm în noi toate bolile de care ne-am „vindecat" și ele nu ne părăsesc niciodată. Incurabile sau nu, sunt acolo pentru a împiedica durerea să se topească într-o senzație difuză : ele o îmbogățesc, o organizează, o reglementează... Le-am numit „ideile fixe" ale organelor. Și într-adevăr, te fac să se gîndești la niște organe căzute pradă obsesiei, incapabile să i se

sustragă, abandonate unor tulburări orientate, previzibile, înrobite unui coşmar metodic, la fel de monoton ca o manie.

Automatismul bolii e atît de puternic încît ea nu poate concepe nimic în afară de ea însăşi. Îmbogăţindu-ne la primele ei manifestări, ea se repetă apoi în mod inevitabil, fără a deveni totuşi, precum plictisul, simbol al invariabilului şi al sterilităţii. Trebuie să mai adăugăm că, de la un moment dat, ea nu-i mai aduce nimic celui care suferă, în afară de confirmarea cotidiană a imposiblităţii de a nu mai suferi.



îtă vreme suntem sănătoşi, nu existăm. Mai exact : nu ştim că existăm. Bolnavul suspină după neantul sănătăţii, după ignoranţa de a fi : clipă de clipă, el este exasperat de conştiinţa că are tot universul în faţă, fără nici o posibilitate de a face parte din el, ori de a se risipi în el. Idealul său ar fi să uite totul şi, despovărat de trecut, să se trezească într-o bună zi gol în faţa viitorului. „Nu mai pot întreprinde nimic pornind de la mine însumi. Mai degrabă să plesnesc ori să dispar decît să continui astfel", îşi spune. Invidiază, dispreţuieşte sau urăşte restul muritorilor, pe cei sănătoşi în primul rînd. Durerea odată înrădăcinată, departe de a purifica, scoate la iveală tot ceea ce o fiinţă are rău, în ea, atît fizic cît şi moral. Regulă de conduită : să n-ai încredere în suferinzi, să te păzeşti de oricine a zăcut la pat multă vreme. Dorinţa secretă a bolnavului este ca toată lumea să fie bolnavă, iar a muribundului ca toată lumea să fie în agonie. În încercările prin care trecem, dorim ca ceilalţi să fie tot atît de nefericiţi ca noi : nu mai mult, exact la fel ca noi. Căci nu trebuie să ne amăgim : singura egalitate care ne interesează, singura, de asemenea, de care suntem în stare, este egalitatea în infern.

Putem deposeda omul, putem să-i luăm totul ; într-un fel sau altul se va descurca. De un singur lucru nu trebuie totuşi să ne atingem, căci lipsindu-l, va fi pierdut fără scăpare : facultatea, mai exact : voluptatea de a se plînge. Răpindu-i-o, bolile sale nu-i vor mai trezi nici interes, nici plăcere. Vieţuieşte cu ele atîta vreme cît poate să le comenteze şi să le etaleze, atîta vreme, mai ales, cît le poate povesti semenilor săi, pentru a-i pedepsi că nu le încearcă şi ei, că pentru moment sunt cruţaţi de ele. Iar cînd se plînge, el subînţelege : „Aşteptaţi numai un pic, vă vine şi vouă rîndul, nu scăpaţi nici voi." Toţi bolnavii sunt nişte sadici, numai că sadismul lor este dobîndit : aceasta-i singura lor scuză.



cădea, în mijlocul suferinţelor noastre, în ispita de a crede că nu ne vom fi ales cu nimic de pe urma lor, că, fără ele, am fi infinit mai avansaţi, înseamnă a uita dublul aspect al bolii : nimicire şi revelaţie ; ea nu ne scoate din aparanţele noastre şi nu le distruge decît pentru a ne deschide şi mai bine ultimei noastre realităţi şi, cîteodată, indivizibilului. Pe de altă parte, n-am putea nega că fiecare bolnav nu-i un trişor în felul său. Dacă se apleacă asupra infirmităţilor sale şi se ocupă de ele cu atîta grijă,



Desen de Elena Constantinescu

o face pentru a nu se gîndi la moarte ; escamotează moartea îngrijindu-se. N-o privesc în faţă decît cei, puţini de fapt, care, înţelegînd „neajunsurile sănătăţii", nu catadicsesc să ia măsuri ca s-o recucerească. Ei se lasă încetişor să moară, spre dosebire de ceilalţi, care se zbuciumă şi se zbat şi-şi închipuie că scapă de moarte pentru că n-au timp să fie răpuşi de ea.

În echilibrul facultăţilor noastre, nu ne este cu putinţă să percepem alte lumi ; la cea mai mică dezordine, ne înălţăm la ele şi le simţim. Este ca şi cum în real s-ar fi produs o fisură prin care întrezărim un mod de existenţă la antipodul celui trăit de noi. Ezităm totuşi să reducem această deschidere, oricît de improbabilă ar fi ea obiectiv, la un simplu accident al spiritului nostru. Tot ce percepem are o valoare de realitate din clipa cînd obiectul perceput, fie şi imaginar, se încorporează în viaţa noastră. Ingerii, pentru cel care nu poate să nu-i evoce, există îndeaievea. Dar ce revoluţie, ce criză în toată fiinţa sa cînd îi şi vede, cînd îşi închipuie că-l vizitează ! Niciodată un om sănătos n-ar putea simţi prezenţa lor, nici să-şi facă despre ei o idee exactă. A-i imagina înseamnă a te pierde ; a-i vedea, a-i atinge înseamnă a fi pierdut. La anumite triburi, se spune despre cineva cuprins de convulsii : „E posedat de zei" — „E posedat de îngeri", ar trebui să spunem despre cineva ros de spaime ascunse.

A fi lăsat în seama îngerilor sau zeilor, treacă-meargă ; cel mai rău e să te închipui, timp îndelungat, omul cel mai normal cu putinţă, scutit de metehnele care îi chinuie pe ceilalţi, scăpat de consecinţele căderii, imun la nenorocire, un om sănătos în toate privinţele, stăpînit în permanenţă de impresia că s-a rătăcit în mijlocul unei mulţimi de maniaci şi de ciumaţi. Cum să te lecuieşti de obsesia „normalităţii" absolute, ce să faci ca să fii un salvat sau de decăzut oarecare ? Nulitatea, abjecţia, orice mai degrabă decît această perfecţiune malefică !



mul s-a distanţat de animale toemai pentru că era mult mai expus şi mai receptiv la boli decît ele. Şi reuşeşte să se menţină în starea actuală numai pentru că animalele cotinuă să-l ajute ; ele îl înconjoară mai mult ca oricînd şi se înmulţesc, pentru ca nu cumva omul să se creadă singur şi dezmoştenit; veghează la prosperitatea lui, pentru ca nici o clipă să nu aibă impresia că nu-i aprovizionat cu suferinţe.

Fără durere, şi autorul Vocii subterane a văzut asta bine, n-ar fi existat conştiinţă. Iar durerea, care afectează toate vieţuitoarele, este unicul semn ce îngăduie presupunerea că această conştiinţă nu-i apanajul omului. Chinuiţi un animal, contemplaţi-i expresia privirii ; veţi observa o străfulgerare care, timp de o clipă, îl proiectează mai presus de condiţia sa. Orice animal, de îndată ce suferă, face un pas către noi, se străduieşte să ne ajungă din urmă. Şi, cită vreme suferă, este imposibil să-i refuzăm un grad, oricît de redus, de conştiinţă.

Conştiinţa nu este luciditate. Luciditatea, monopol al omului, reprezintă rezultatul procesului de ruptură dintre spirit şi lume ; ea este, în mod necesar, conştiinţa conştiinţei, iar dacă noi, oamenii, ne deosebim de dobitoace, numai lucidităţii îi revine meritul sau vina.



ici o durere nu-i ireală : durerea ar exista chiar dacă n-ar exista lumea. Şi chiar dacă s-ar demonstra că nu are nici o utilitate, noi tot i-am mai putea găsi una : aceea de a proiecta o oarecare substanţă în ficţiunile din jurul nostru. Fără ea, am fi cu toţii nişte marionete, fără ea, nimic n-ar avea conţinut ; prin simpla ei prezenţă, durerea transformă orice, chiar şi un concept. Tot ce atinge este promovat la rangul de amintire ; ea sapă în memorie urme pe care plăcerea abia le scrijeleşte : un om care a suferit este un om marcat (aşa cum spunem că-i marcat destrăbălatul, şi pe bună dreptate, căci destrăbălarea este suferinţă). Boala dă o coerenţă senzaţiilor noastre şi o unitate eului nostru, rămînînd, odată abolite certitudinile, singura speranţă de a scăpa de naufragiul metafizic. Oare trebuie acum să mergem mai departe şi, conferindu-i un statut impersonal, să susţinem, împreună cu buddhismul, că numai ea există, nu şi suferindul ? Dar dacă durerea deţine privilegiul de a subsista prin ea însăşi, „sinele“ devenind doar o iluzie, ne întrebăm cine atunci suferă şi ce sens poate avea derularea mecanică la care este redusă. S-ar zice că buddhismul n-o descoperă pretutindeni decît pentru a o discredita mai bine. Noi însă, chiar cînd admitem că durerea există independent de noi, nu ne putem imagina lipsiţi de ea, nici n-o putem separa de noi, de fiinţa noastră, a cărei substanţă, şi chiar cauză, este. Cum să concepem o senzaţie ca atare, fără suportul „eului“, cum să ne închipuim o suferinţă care nu-i „a noastră“ ? A suferi înseamnă a fi pe deplin tu însuţi, înseamnă a atinge o stare de non-coincidenţă cu lumea, căci suferinţa este generatoare de intervale ; şi, cînd ne chinuie, nu ne mai identificăm cu nimic, nici măcar cu ea ; atunci, îndoit conştienţi, veghem asupra veghilor noastre.



n afara relelor de care suferim, care se abat asupra noastră şi cu care ne împăcăm, de bine de rău, există şi altele, pe care ni le dorim atît instinctiv cît şi din calcul : o sete stăruitoare le cheamă, ca şi cum ne-am teme că, încetînd să suferim, n-ar mai exista nimic de care să ne agăţăm. Avem nevoie de o certitudine liniştitoare, aşteptăm să ni se aducă dovada că atingem ceva concret, că nu suntem în plin delir. Durerea, oricare ar fi ea, îndeplineşte acest rol şi, cînd o avem la îndemînă, ştim cu certitudine că ceva totuşi există. Irealităţii flagrante a lumii nu-i putem opune decît senzaţii ; aceasta explică de ce, cînd ne convingem că nimic nu comportă cel mai mic temei, ne agăţăm de tot ce oferă un conţinut pozitiv, de tot ce produce suferinţă. Cine a trecut prin Vid va vedea în fiecare senzaţie dureroasă un ajutor providenţial, şi marea lui teamă va fi să n-o devoreze, să n-o epuizeze prea repede pentru a cădea iar în starea de deposedare şi de absenţă din care aceasta îl scosese. Trăind într-o sfîşiere sterilă, el cunoaşte pînă la saţietate nefericirea de a se chinui fără chinuri, de a suferi fără suferinţe ; şi astfel, visează un şir de încercări determinate, exacte, care să-l elibereze de acest vag intolerabil, de această disponibilitate chinuitoare, în care nimic nu foloseşte, în care înaintezi zadarnic, în ritmul unui lung şi insubstanţial supliciu. Vidul, impas infinit, aspiră să-şi fixeze hotare şi, din lăcomie de limite, se aruncă asupra primei dureri ivite, asupra oricărei senzaţii susceptibile să-l smulgă din transele indefinitului. Pentru că durerea, circumscrisă, duşmană a nedeterminării, este totdeauna încărcată cu un sens, fie şi negativ, în timp ce Vidul, prea vast, n-ar putea conţine nici unul.



olile care ne copleşesc, bolile involuntare, sunt mult mai frecvente şi mai reale decît celelalte ; sunt, de asemenea, cele care ne află cel mai dezarmaţi : să le acceptăm ? să fugim de ele ? nu ştim cum să reacţionăm, şi totuşi acesta e singurul lucru care ar avea importanţă. Pascal avea dreptate să nu insiste asupra maladiilor, ci asupra folosului pe care trebuie să-l tragem de pe urma lor. E totuşi imposibil să-l urmezi cînd ne asigură că „bolile trupului nu sunt altceva decît pedeapsa şi totodată reprezentarea bolilor sufletului“. Afirmaţia e atît de gratuită încît, pentru a o dezminţi, nu trebuie decît să privim în jurul nostru : e limpede că boala loveşte la întîmplare şi pe inocent şi pe culpabil, ea arată chiar o predilecţie vădită pentru inocent ; ceea ce este de altfel în firea lucrurilor, inocenţa, puritatea lăuntrică presupunind aproape totdeauna o constituţie slabă. Hotărît lucru, Providenţa nu face eforturi pentru cei firavi. Cauze, mult mai degrabă decît reflexe, ale suferinţelor noastre spirituale, suferinţele noastre fizice ne determină viziunea asupra lucrurilor şi hotărăsc direcţia pe care o vor lua ideile noastre. Formula lui Pascal e adevărată, cu condiţia s-o răsturnăm.

Nici urmă de necesitate morală nici de echitate în distribuirea bunurilor şi a relelor noastre. Trebuie oare să ne mîniem din cauza asta



şi să cădem în exagerările unui Iov ? E zadarnic să te revolţi împotriva durerii. Pe de altă parte, resemnarea nu se mai poartă : nu refuză ea oare să linguşească şi să ne înfrumuseţeze nevolniciile ? Nu putem depoetiza nepedepsiţi infernul. Ea nu-i doar inactuală, ci şi condamnată : este o virtute care nu răspunde nici uneia dintre slăbiciunile noastre.



e îndată ce te dăruieşti unei pasiuni, nobilă sau sordidă, n-are importanţă, eşti sigur că vei trece din suferinţă în suferinţă. Însăşi aptitudinea de a simţi o suferinţă dovedeşte predestinarea de a suferi. Iubim numai pentru că în mod inconştient am renunţat la fericire. Adagiul brahmanic este irefutabil : „Ori de cîte ori îţi creezi o nouă legătură, împlînţi, ca pe un cui, încă o durere în inimă". — Tot ce ne aprinde sîngele, tot ce ne dă impresia că trăim, că participăm, se transformă inevitabil în suferinţă. O pasiune este prin ea însăşi o pedeapsă. Cel care i se dăruieşte, chiar de s-ar crede omul cel mai răsfăţat, ispăşeşte prin zbucium fericirea sa reală sau imaginară. Pasiunea dă dimensiuni unor lucruri lipsite de dimensiuni, proclamă idol sau monstru o umbră, şi păcătuieşte faţă de adevărata însemnătate a fiinţelor şi evenimentelor. Este, deopotrivă, cruzime faţă de celălalt şi faţă de sine, căci n-o poţi trăi fără să chinuieşti şi să te chinuieşti. În afară de insensibilitate şi, la rigoare, de dispreţ, tot e suferinţă, chiar şi plăcerea, aceasta mai ales, a cărei funcţie nu constă în a depărta durerea ci a o pregăti. Admiţînd chiar că n-ar ţinti atît de sus, şi ar duce doar la dezamăgire, ce dovadă mai bună a insuficienţelor sale, a lipsei sale de intensitate, de existenţă ! Există efectiv în jurul ei un aer de impostură pe care nu-l aflăm niciodată în jurul durerii ; ea promite totul şi nu oferă nimic, e din acelaşi aluat ca şi dorinţa. Or, dorinţa neîmplinită e suferinţă ; nu e plăcere decît în timpul împlinirii ; şi e dezamăgire, odată împlinită.

Cum nefericirea s-a instalat în lume datorită senzaţiei, idealul ar fi să ne nimicim simţurile şi să ne abandonăm unei abulii divine. Ce plenitudine, ce dilatare, atunci cînd sperăm că ne vom pierde toate poftele ! Chietudinea [1]) concentrată veşnic în ea însăşi se depărtează de orice orizont ostil acestei reflecţii obsesive, de tot ce ar putea s-o smulgă desfătării de a nu simţi nimic. Cînd detestăm deopotrivă plăcerile şi durerile şi suntem obosiţi de ele pînă la dezgust, nu la fericire visăm, şi nici la altă senzaţie, ci la o viaţă încetinită, compusă din impresii atît de imperceptibile încît par inexistente. Cea mai mică emoţie se reduce atunci la un simptom de nebunie, iar de îndată ce o simţim, ne alarmăm gata-gata să strigăm după ajutor.

Cum tot ce ne afectează într-un fel sau altul este în mod virtual suferinţă, vom deduce oare atunci superioritatea mineralului asupra însufleţitului ? În acest caz, unicul recurs ar fi să reintegrăm cît mai grabnic imperturbabilitatea elementelor. Cu condiţia, fireşte, să putem. Să nu uităm că pentru un animal care a suferit dintotdeauna, este incomparabil mai uşor să sufere decît să nu sufere. Şi dacă totuşi condiţia sfîntului e mai plăcută decît a înţeleptului, motivul constă în aceea că-i mai uşor să te tăvăleşti în durere decît s-o stăpîneşti prin reflecţie şi orgoliu.



e vreme ce suntem incapabili să ne învingem suferinţele, nu ne mai rămîne decît să le cultivăm şi să ne desfătăm cu ele. Anticii, care nu concepeau voluptate superioară celei de a nu suferi, ar fi considerat această împăcare cu suferinţa drept o aberaţie. Mai puţin rezonabili, noi judecăm altfel la capătul a douăzeci de secole în care convulsia era socotită semn de progres spiritual. Deprinşi cu un Mîntuitor contorsionat, desfigurat, schimonosit, suntem incapabili să preţuim dezinvoltura zeilor antici, sau inepuizabilul surîs al unui Buddha cufundat într-o beatitudine vegetală. Oare Nirvâna, dacă ne gîndim bine, nu pare să-şi fi împrumutat secretul esenţial de la plante ? Nu putem accede la eliberare decît luînd drept model o formă de fiinţare opusă fiinţării noastre.

A iubi suferinţa înseamnă a te iubi necuvenit, înseamnă a nu voi să pierzi ceva din ceea ce eşti, înseamnă a-ţi savura infirmităţile. Cu cît ne aplecăm mai mult asupra infirmităţilor noastre, cu atît mai mult ne place să repetăm la nesfîrşit întrebarea : „Cum de a fost posibil omul ?". În inventarul factorilor răspunzători de apariţia sa, boala se află pe primul loc. Dar pentru ca omul să se fi putut ivi cu adevărat, relelor sale li s-au adăugat desigur altele venite de aiurea, conştiinţa fiind încununarea unui număr ameţitor de impulsuri întîrziate şi înfrînte, de contrarietăţi şi de încercări suferite de specia noastră, de toate speciile. Iar omul, după ce a profitat de această infinitate de încercări, se străduieşte din răsputeri să le justifice, să le dea un sens. „Ele nu vor fi fost inutile, ele le-au pregătit şi le-au anunţat pe ale mele, mai diverse şi mai intolerabile decît ale voastre", le spune el tuturor vieţuitoarelor, pentru a le consola că n-au atins chinuri atît de excepţionale ca ale sale.

(Din volumul La chute dans le temps, Gallimard, 1964).

În româneşte de

Modest Morariu

[1]) În sens filosofic : liniştea sufletească a înţeleptului ; în limbaj teologic : pacea mistică a sufletului.

TAURUL DIN TARUMA

JUAN NATALICIO GONZÁLES



ste stăpînul pampei. Pe cîmpia din Tarumá, invadată de palmierii yatai care au o coroană bogată, produce o adevărată plăcere să vezi cum mîndrul taur își conduce cireada sa de vaci niciodată tăcute.

Vita se opri o clipă și zgîrie cu copitele pășunea plăcut mirositoare. Pielea lui neagră și lucioasă, cu pete albe pe coapsa stîngă și pe bot, căpătă străluciri unduitoare la lumina soarelui.

Un tremur fugar și nervos, semn al mîniei sau al unui acces de dragoste, îl înfioră. Cu privirea lui lungă și iscoditoare cercetă orizontul. Capul își desena cu mîndrie cele două coarne ascuțite ca niște hangere, iar din botul negru-lucios și excitat îi țîșnea, în această dimineață răcoroasă, răsuflarea sub forma a două pîriie de abur.

Probabil că vreun jaguar apăruse la marginea pădurii nu prea îndepărtate. Însă pericolul, fărăndoială, trecuse acum. Sîngele fierbinte de zebu ce curgea prin vinele sale se potoli, și o cucuvea se lăsă pe cocoașa extravagantă a gîtului său.

Taurul din Tarumá este iute ca vîntul ; în dimineața aceasta însă, el parcurge vastele sale domenii, în fruntea cirezii, liniștit și cu mișcări lente. Papagalii, care în timpul verii devorează în stoluri fructele dulci ale palmierului, îl cunoșteau și provocau o nesfîrșită larmă prin repetarea unicului și enigmaticului lor sunet ; la fel ca și potîrnichile care într-un zbor rotund treceau deasupra lui, atingîndu-i ușor acea căpățînă semeață.

Domina asupra mulțimii de vaci cam de un an și jumătate. Ivit pe cîmpiile acestea, taurul din Tarumá, acum la o anumită vîrstă, apărea îngrijorat și copleșit de o liniște stranie, se simțea în largul lui prin cireadă, însă nu ca juncan de lapte, ci ca stăpîn al cirezii rătăcitoare. O asemenea insolență născu furia violentă a taurului mai bătrîn, care căută îndată să-și alunge tînărul rival. În zilele care au urmat, ura nu înceta să se acumuleze, acolo în dezlănțuirile întunecate ale celor două bestii, pînă ce izbucni teribilă, ca o haotică forță a naturii, atunci, într-o dimineață, la primul semn al zilei.

În fața mulțimii vacilor rămase încremenite în uimire, tînărul taur din Tarumá îl înfruntă cu furie pe bătrînul stăpîn al cirezii, pentru a-i smulge prețioasa stăpînire. O luptă pe viață și pe moarte. El căută să-și înfigă coarnele sale ascuțite în mușchii elastici ai rivalului, și, ca și cum ar fi fost turnate din oțel, la izbire ele produceau un sunet prelung care plutea peste cîmpia pustie. Papagalii, speriați, își luaseră zborul spre pădure, părăsind jinduitele fructe ale palmierilor devorate doar pe jumătate. Cei doi tauri, ca două mormane imense, își aruncau cu violență întreaga lor greutate corporală unul împotriva celuilalt, căutînd să se doboare. Încercarea dînd de fiecare dată greș, recurgeau din nou la supremul atac, cu coarnele, cu împunsături mortale.

Lupta aceasta acerbă dură cîteva zile. În noaptea celei de a treia zile se dezlănțui o teribilă furtună. Panașurile palmierilor gemeau ca niște uriașe corzi muzicale și pășunea înaltă se înclina culcată la pămînt. Ploua torențial și fulgerele prinse de negrul penaj al norilor, stră-



Ceramică de Nicolae Gadonschi



luceau ca priviri fugitive ale unui zeu înfuriat, aşa cum ne spune cosmologia guaranitică. Turma se culcă la pămînt pentru a rezista mai bine biciuitoarelor lovituri ale vîntului, şi, la lumina galbenă şi intermitentă a fulgerelor, vacile se profilau stînd liniştite şi cu botul lipit de ţărînă, ca şi cum ar fi ascultat, uimite, zgomotul tunetelor ce îşi prelungeau ecourile lor mînioase peste pămîntul dezolat.

Vijelia nu interveni cu nimic în lupta taurilor. Acea izbucnire de ură viscerală deversată de tauri într-o luptă sălbatică şi fără de sfîrşit se armoniza cu întunecata furie a naturii. Rivalii îşi jucau mai departe soarta. Forţe ancestrale, puternice şi de nepătruns în întunecatele lor scopuri, îi azvîrliseră unul împotriva celuilalt, si aceste două mase de cărnuri nervoase şi agile se năpusteau supunîndu-se aceloraşi legi care guvernează ciclurile de autodistrugere ale universului.



e se întîmpla în întunecimile dinapoia ochilor celor doi tauri? Era greu de descoperit în afară de neta dorinţă de a impune moartea unul celuilalt. Aceasta reieşea din nervozitatea extraordinară care îi stăpînea. Pentru ei nu mai exista o lume exterioară ; în afară de ura covîrşitoare, de impulsul distrugător ce le mărea febra, de intenţia ucigaşă arborată ca o năframă în vîrful coarnelor, totul părea că dispăruse din întunericul dorinţei lor elementare. Din izbiturile coarnelor ţîşneau utrarapide steluţe de lumină, iar de pe pămînt mugete discontinue acompaniau tunetele de pe boltă. Cele două animale nu se plecau sub vijelia dezlănţuită, care făcea să geamă pînă şi ierburile pe care le călcau cu copitele.

Furtuna trecu şi o zi de o limpezime extraordinară năvăli pe pămînturi. Soarele urcă o bună bucată din drumul său în albastru cînd cel mai bătrîn dintre rivali o luă la fugă. Învingătorul, ca un ciclon, ca un trăznet străbătînd cîmpia, îl urmări, provocînd cu copitele sale un adevărat masacru vegetal în păşune. În sfîrşit, învinsul se refugie în pădure, şi de acolo el nu va mai ieşi, decît pe înserat, ca să pască la marginea cîmpiei sau să se adape din rîuleţul care susura în apropiere. Tînărul taur făcu cale întoarsă şi se îndreptă să-şi stăpînească cireada care se supuse imediat celui puternic primindu-l fără proteste pe noul stăpîn.

Frumosul şi mîndrul taur din Tarumá ştia să-şi apere vacile. Le conducea acolo unde se aflau cele mai gustoase ierburi, şi unde păşunea de trifoi cu frunze fragede abunda. El cunoştea locurile cele mai ascunse unde se afla sarea şi limba lui lungă şi mîngîietoare era dibace în a scutura de căpuşe pielea nenumăratelor lui soţii.

Acum, ca în multe alte ocazii, noaptea îl prinse în apropiere de pădurile din Ybyraungua. În briza proaspătă ce venea dinspre pădure, el simţi şi mirosul caracteristic al tigrului. Şi deodată începu să scormonească pămîntul cu copitele şi să scoată mugete scurte de ameninţare. Era modul lui de a anunţa un pericol iminent ce plana asupra cirezii.

Cum ameninţarea nu trecu, taurul îşi îndepărtă încetul cu încetul vacile de pădure pentru a evita împrăştierea lor.

Era o noapte frumoasă, cu lună. Cerul era curat de nori şi stele fără număr îşi aprindeau celestul lor lampion peste pămîntul adormit. Lumina era atît de puternică în gingăşia ei încît se puteau descifra, ca în plină zi, contururile lucrurilor pînă la mare distanţă.

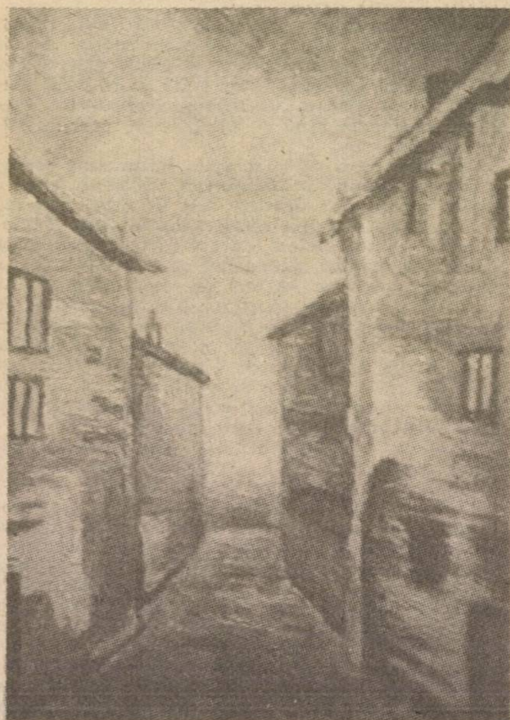
Tigrul îşi dădu seama că prezenţa îi era simţită. Însă lucrul acesta nu-l convinse să renunţe la obţinerea prăzii chiar în noaptea aceasta. Ieşi din desişul pădurii şi se aventură pe cîmpie ; însă abia se apropie de colina unde se odihneau vacile, rumegînd paşnic pe cîmpul de trifoi, că taurul, furios şi mugind, îi şi bară drumul.



elina căută să scape de lupta cu mîndrul animal. Dorea o pradă uşoară. Astfel porni pe alt drum, pentru a ajunge la cireadă din flancul opus ; însă din nou se află în faţa taurului nervos şi îndrăzneţ. Tigrul începu să se înfurie. Nu putea să-l evite pe teribilul gardian, astfel că acceptă înfruntarea.

Vacile, înspăimîntate, rămîneau nemişcate la locul lor, încredinţîndu-şi viaţa mîndrului lor stăpîn. Tigrul, de partea lui, căuta modul de a se năpusti peste duşmanul său, sărind pe la spate, şi ocolind ameninţarea coarnelor. Însă taurul, cu o agilitate extraordinară, se afla mereu în faţa duşmanului şi mugetele lui furioase răsunau peste cîmpie ca nişte strigăte răguşite ale unui războinic barbar al epocii cavernelor.

Cu ochii fosforescenţi, încărcaţi de străluciri magnetice, şi cu burta atingînd aproape pămîntul, tigrul, după o noapte de eforturi nereuşite,



Natalia Tofan : „Orașul vechi"

Romeo Cosmovici : „Arcade"

ajunse să se strecoare în dreapta taurului. Și cu repeziciune, dori să profite de acest avantaj de o clipă și făcu un salt căutind să cadă pe cocoașa zebu-ului. Taurul însă nu se lăsă surprins. Se roti iute și prinse tigrul între coarne. Ascuțitele lui pumnale sfîșiară carnea tigrului, unul între măruntaie, iar celălalt direct în inimă. Fiara scoase un ultim răget, ghearele ei mai zgiriară gitul invingătorului apoi rămase suspendată în aer, balansindu-se cu greutate pe ceafa taurului.

Se lumină de ziuă, se scurse dimineața, veni și seara, dar taurul nu reușea să-și elibereze coarnele de greul corp al adversarului. Obosit, se dădu bătut și se întinse cu greutate pe o mică înălțime a cimpiei.

Vacile, mirate și nervoase, începură să scoată mugete de disperare. Se simțeau părăsite, și resturile tigrului ce mai erau prinse încă de coarnele stăpînului lor, le producea teamă. În felul acesta se scurseră iar cîteva ore. Pînă ce, deodată, se auzi mugetul îndepărtat al unui alt taur. Era bătrînul învins care alerga, răspunzînd la mugetele de durere ale vacilor îngrozite. Acestea, ascultînd chemarea incitantă și primitoare, părăsiră una cîte una pe acel care le salvase de tigru, și îl urmară din nou pe proscris, care acum, pentru ele, își părăsea refugiul dintre copaci.

Tinărul taur din Tarumá rămase singur, îndurerat și epuizat, acolo, pe colina dezolată, și cu tigrul mort înfipt între coarne. Sub razele fierbinți ale soarelui tragica victimă intră rapid în descompunere, și mirosurile făcură insuportabil aerul din împrejurimi. Corbii, care se aflau la mare depărtare, începură să apară, zburînd în cercuri, și de fiecare dată la mai mică înălțime, peste acele resturi care îi incitau. În sfîrșit, unul din ei coborî peste hoit. Alții și alții i-au urmat exemplul. Taurul, flămînd și însetat, părea indiferent la toate. Căuta să doarmă, convins de neputința lui. Corbii i se așezară pe spinare și de acolo săreau pe resturile descompuse ale tigrului. Numărul lor creștea mereu, ca și cum chemările răspîndite de zburătoare prin mijloace necunoscute invitau noi comeseni la macabrul banchet. Păsările negre devorară carnea putredă a felinei cu o viteză de neînchipuit. Pînă spre noapte nu mai rămăseseră din puternica fiară decît oasele.



aurul din Tarumá ușurat de greutate își scutură capul și scheletul acum despuiat al hoitului căzu la cîțiva metri. Taurul se ridică și cu mers încet porni spre rîu. Bău mult din apa cristalină a lui Ybyraungua și simți cum renaște în fibrele dezmorțite ale ființei sale intensa bucurie de a trăi. Se îndepărtă de apa curgătoare și începu să pască puțin. Apoi, cu instinct sigur, porni în căutarea cirezii sale.

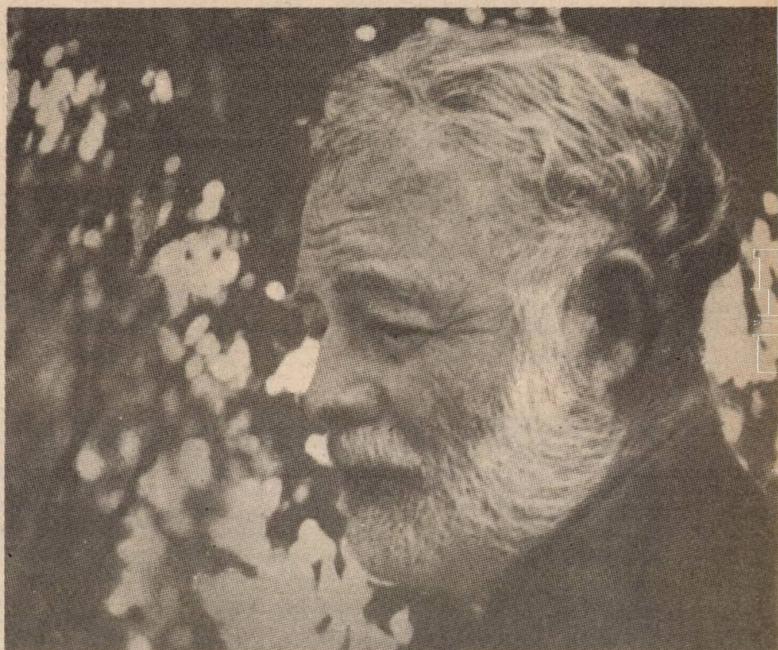
A zărit-o din depărtare. Scoase un muget lung de dorință arzătoare, amestec de mînie și trufie. Taurul rival care îi uzurpase, pentru moment, stăpînirea, auzindu-l, îl privi și, fără să mai aștepte, porni pe drumul refugiului său din pădure. El nu uită vechea sa înfrîngere și cedă locul celui mai puternic.

Și frumosul taur din Tarumá, la fel ca o căpetenie barbară și absolută, era din nou in stăpînirea de necontestat a cirezii sale.

În românește de
Esdra Alhasid

HEMINGWAY ca un taur în arenă

J.M. Sabathier



Nimeni n-a uitat stupoarea întregii lumi cînd, la 3 iulie 1961, ziarele au anunţat moartea lui HEMINGWAY petrecu- în ajun în urma descărcării unei arme de vînătoare. Autorul cărţilor Pentru cine bat clopotele, Adio arme, Bătrînul şi marea ocupă un loc uriaş în literatura generaţiei sale. Mesajul său spiritual constă din tot ce e mai secret şi personal în fiecare om şi arta sa atinge perfecţiunea prin economia, limpezimea şi forţa evocatoare a expresiei. Pentru Hemingway scrisul era inseparabil de viaţă şi de evenimentele lumii. Romanele sale îl exprimă pe omul Hemingway, împrejurările vieţii sale. Vînător, pescar, ziarist, soldat, călător, „aficionado", va găsi în pasiunile sale temele unei opere clasice în care „fiecare cuvînt este la fel de proaspăt şi rezistent precum o piatră culeasă de pe fundul unui rîu".



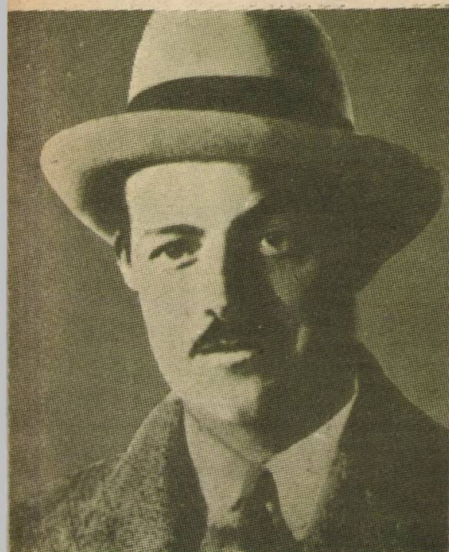
Scrupulos, mereu nemulţumit de ceea ce scria, refăcea fără încetare ; era un model de conştiinţă scriitoricească.

Bătrîn învăluit de singurătate, scriitor admirat, călător căutînd subiectele romanelor sale de-a lungul şi de-a latul întregii lumi, Ernest Hemingway păşeşte în vîrsta ultimei aventuri ; ca întotdeauna, el îşi alege destinul.

Cu cîteva secole în urmă, reverendul John Donne (un Bossuet englez) rostea de la înălţimea amvonului său :

— Omul nu este o insulă. Cu toţii facem parte dintr-un continent şi de fiecare dată cînd auzi bătînd un clopot, nu te întreba pentru cine bate, el bate şi pentru tine.

Din această frază memorabilă, Hemingway a luat patru cuvinte pe care le-a făcut celebre în întreaga lume.



La 27 de ani, Hemingway e deja celebru.

La 17 aprilie 1961, bătrînul luptător vede la televizor cum James Stewart, actorul, general de aviaţie în rezervă, îi oferă al treilea Oscar lui Gary Cooper (cel mai bun prieten al marelui scriitor, împreună cu care reprezenta pentru întreaga lume forţa şi virilitatea).

Oare auzea că îi sună ceasul? Ridică receptorul, cere clinica unde Gary Cooper era internat, şi-i spune:

— Îmi este mai rău decît ţie.

Gary Cooper îi răspunde:

— Nu-ţi fă griji, voi fi în cuib înaintea ta!

Legendarele lor partide de vînătoare vor fi amînate pentru eternitate.



La vînătoare, împreună cu prietenul său, actorul Gary Cooper

OBSEDAT DE MOARTE

La Oak Park (Parcul Stejarilor) în Illinois, la 21 iulie 1899 se năştea, în căminul unui medic prosper, celebru pentru bunătatea sa, într-o casă mare, de lemn, înconjurată de arbori, un băiat, care mai tîrziu avea să scrie: „Aş putea scrie un roman minunat despre Oak Park; dar n-o voi face niciodată, întrucît nu vreau să rănesc oameni care sînt încă în viaţă".

Copilul Hemingway a petrecut cele mai frumoase ore din viaţa sa în pădurile vecine, locuite de indienii Ojibways, care-l primeau în corturile lor, şi clipele cele mai secrete şi importante — în pivniţa casei de lemn în care se născuse şi unde privea tortul de nuntă al părinţilor săi, ambalat într-o cutie de metal şi agăţat de o grindă, şi toate animalele conservate în alcool de tatăl său, în special şerpi, care deveniseră albi, alcoolul evaporîndu-se.

Trebuie să priveşti din înălţime Sun Valley, unde soarele se refractă în albeaţa zăpezii, ca să înţelegi cum, în casa celui mai celebru scriitor din lume, la ora 7.30 dimineaţa a plesnit o împuşcătură în liniştea albă, împuşcătură absurdă şi pe care nimeni n-o va înţelege vreodată.

Fiul doctorului din Oak Park a fost obsedat de ideea morţii şi a făcut din ea tema operelor sale. Fiecare carte a sa e străbătută de lupte disperate, de curaj şi sînge. O frază dintr-una din primele scrieri ale lui „Papa Hemingway" ar putea explica împuşcătura din dimineaţa zilei de 2 iunie:

„— Tată, e greu să mori?

— Depinde. Cred că e destul de uşor, Nick. În zori, pe lac, aşezat în barcă lîngă tatăl său care trăgea la rame, era sigur că nu va muri niciodată".

Da, Ernest era convins că nu va muri niciodată. Era un colos. Cei care l-au întîlnit în tinereţe pot să mărturisească cît era de frumos. Dar ce-l preocupa în secret era dorinţa de a cunoaşte limba engleză în toate nuanţele ei. Mulţi ani mai tîrziu, povestea:

— Datorez totul domnişoarei Biggs şi domnişoarei Dickson, care s-au îndurat de mine şi

m-au învăţat să scriu citind Biblia.

Domnişoarele Biggs şi Dickson vor recunoaşte întotdeauna că Ernest era cel mai strălucit din toţi elevii pe care i-au avut. Din 1915, de la vîrsta de 16 ani, va scrie în secret.

După ce a terminat cursurile Universităţii din Illinois, atitudinea sa devine diametral opusă : decide că talentul lui trebuie făcut cunoscut celui mai larg public şi se angajează ca redactor la „Kansas City Star", despre care va susţine întotdeauna că e cel mai bun ziar american. Directorul ziarului i-a spus :

— Cînd un tînăr se angajează la noi îl învăţăm 110 reguli de stil, printre care şi aceea de a scrie cu fraze şi paragrafe scurte ; cînd pleacă de la noi, are oarecare experienţă.

Tînărul ziarist, plin de impetuozitate, nu este de acord cu cuvintele lui André Gide : „Sfătuiesc pe orice tînăr scriitor să nu facă niciodată ziaristică".

Hemingway, dimpotrivă, susţinea că : „ziaristica nu dăunează tînărului scriitor : ba chiar îl ajută, cu condiţia să renunţe la această meserie la timpul potrivit".

ÎNGROPAT DE UN OBUZ



Şi va renunţa ; în 1918 se va angaja ca şofer de ambulanţă în războiul din Europa. Alţi doi tineri americani vor pleca în acelaşi timp cu el: William Faulkner în aviaţia canadiană şi John Dos Pasos ca infirmier.

Hemingway va trece prin Paris chiar în ziua cînd „Grăsana Bertha" (faimosul tun nemţesc) îşi lansează primul obuz asupra Parisului. Nerăbdător, spune şoferului de taxi :

— Grăbeşte-te ! Du-mă acolo unde cad obuzele.

Apoi pleacă pe frontul din Italia, devine locotenent în serviciul sanitar. Plin de zel, surîzător, incorigibil, în timpul bătăliei de la Piave ajunge în primele linii la soldaţii din tranşee. Într-o zi, un obuz de mortier aruncă în aer soldatul italian din faţa lui, zdrobeşte picioarele celui de alături şi pe el îl îngroapă în pămîntul răscolit, lăsîndu-l fără cunoştinţă. Revenindu-şi, transportă un soldat italian grav rănit pînă la spital unde iarăşi îşi pierde cunoştinţa. Niciodată, cît a trăit, nu a recunoscut acest act de eroism, în ciuda rapoartelor militare care precizau şi data : 8 iulie 1918. Hemingway va dobîndi medalia „Meritul italian", iar literatura mondială — capodopera Adio, arme !

La 21 ianuarie 1919, primul rănit american repatriat, acoperit de glorie, intra în portul New York. Era Ernest Hemingway. A dat prima sa conferinţă de presă şi i-a revenit gustul pentru ziaristică ; mai ales că prietenul său John Dos Passos avea o prietenă pe nume Kate Smith, care avea, la rîndul ei, o prietenă — Hadley Richardson. Kate Smith devine prima doamnă John Dos Passos, iar Hadley devine, în 1921, prima doamnă Hemingway.

DE LA PARIS, ÎN RĂZBOIUL DIN SPANIA



Tînărul ziarist moare de poftă să revadă Europa; şi pentru el, ca pentru mulţi intelectuali americani, pelerinajul se termină în Piaţa Contrescarpe şi în strada Mouffetard.



Cadru din filmul „Adio arme !"

●

La Paris, unde, ca atîţia alţi scriitori americani, găseşte viaţă clocotitoare şi căldură umană ; cu romanciera Sylvia Beach, în faţa librăriei „Shakespeare and Company" pe strada Odeon





Hemingway a cunoscut şi iubit Spania de la vîrsta de 20 de ani. În 1937, cînd începe războiul civil, vine la Madrid în calitate de corespondent de război ; tot ce a scris despre acest război a plătit cu propria-i ființă, mergînd pe front pînă în primele linii (sus) ● „Pentru cine bat clopotele ?" — cartea scrisă în 1939 a fost ecranizată în 1943 ; în rolurile principale : Ingrid Bergman şi Gary Cooper (jos)



Trăieşte în acest univers boem şi clocotind de viață cu facilitățile pe care i le creează calitatea sa de corespondent al ziarului „Toronto Star". Dar, curînd, se satură : „Acest blestemat ziar mă distruge treptat. Încredințez o parte din mine unor foi efemere. Dacă scrii pentru un ziar, trebuie să treci cu buretele peste memorie ca peste o tăbliță de ardezie".

Hemingway visa să devină un mare scriitor. Încă nu ştia că va fi cel mai celebru ziarist din lume. Ca să devii scriitor, se cuvine să frecventezi marii scriitori, pentru ca, într-un fel sau altul, să profiți de descoperirile lor.

Era vremea cînd la Paris, în liniştea sau zgomotul de pahare sparte pe terasele din Montparnasse, găseai mulți scriitori. James Joyce tulburase profund literatura de limbă engleză cu al său Ulysse. Nu departe de el era Gertrude Stein, cu fața ei de împărat roman, cea care a botezat, cu imens respect, o întreagă generație literară a Statelor Unite : „generația pierdută".

Ea îl proteja pe Matisse şi pe Braque şi pe mulți alții şi trona în ceea ce se numea „banda lui Picasso". Despre Hemingway, cînd l-a cunoscut, a zis : „E un băiat de o frumusețe extraordinară. Are un aer modern, dar un miros de muzeu". Mai tîrziu va spune despre el că : „Hemingway are un aspect nu tocmai sincer".

Hemingway o respecta ; ca atîția alții. O întreagă generație, care apoi a colecționat premii Nobel, s-a înălțat în umbra acestei doamne misterioase şi care gătea excelent.

Oricum, indiferent de părerile unuia despre celălalt, Hemingway şi Gertrude Stein erau atît de buni prieteni, încît el îi scrie una din puținele fraze smerite din viața sa :

— Mi-era uşor să scriu înainte de a vă fi întîlnit.

Hemingway se pune pe treabă; cam în aceeaşi perioadă încep să apară Francis Scott Fitzgerald, Dos Passos şi William Faulkner. Ezra Pound, T.S. Eliot erau deja cunoscuți. Literatura americană invadează lumea.

Atletul de la Oak Park era un solitar. Nimic nu-l tulbura. Romanele sale se vînd de zece ori mai bine decît ale contemporanilor săi. În plus, Ernest, cu carura sa, cu simțul bravurii şi al individualității a devenit un simbol în ochii în-

tregii lumi : simbolul Americii triumfătoare şi prospere. Şi peste toate acestea numele Hemingway însemna vînătorul de fiare sălbatice, amatorul de coride, reporterul cel mai citit din lume pentru că în Spania începuse războiul şi el a plecat acolo să privească acest spectacol cu candoare, delicii şi oroare.

Gloria era acolo. A adus de acolo unul din cele mai frumoase reportaje despre lupta oamenilor însetaţi de libertate : Pentru cine bat clopotele. Altul se numea Speranţa şi era semnat André Malraux.

GLORIA SUPREMĂ

După apariţia romanului Pentru cine bat clopotele, Hemingway şi-a permis o vacanţă mai îndelungată. Pentru ziariştii mai puţin norocoşi decît el, emite aforisme :

„Psihanalistul meu era Remingtonul meu portabil. Cînd eram tînăr nu puteam să scriu decît la maşină. Acum folosesc un capăt de creion".

Şi, pentru a doua sau a treia oară, toată lumea spunea : „Hemingway e terminat. Acum face pe clownul".

Şi dacă pierduse ceva din energia fizică, nu-l părăsise curajul şi nici nu era lipsit de prestanţă. Locuia împreună cu noua sa soţie, Mary, la marginea Havanei ; îşi lăsase barbă, ca doctorul, tatăl său.

Tot el este acela care, descriind crucificarea „Fiului omului", a pus în gura soldaţilor, tocmai întorşi de la locul supliciului, următorul dialog :

— De ce n-a coborît de pe cruce ?

— N-a vrut s-o facă, ăsta îi era rolul.

— Aş vrea să-mi arăţi unul în stare să coboare de pe cruce !

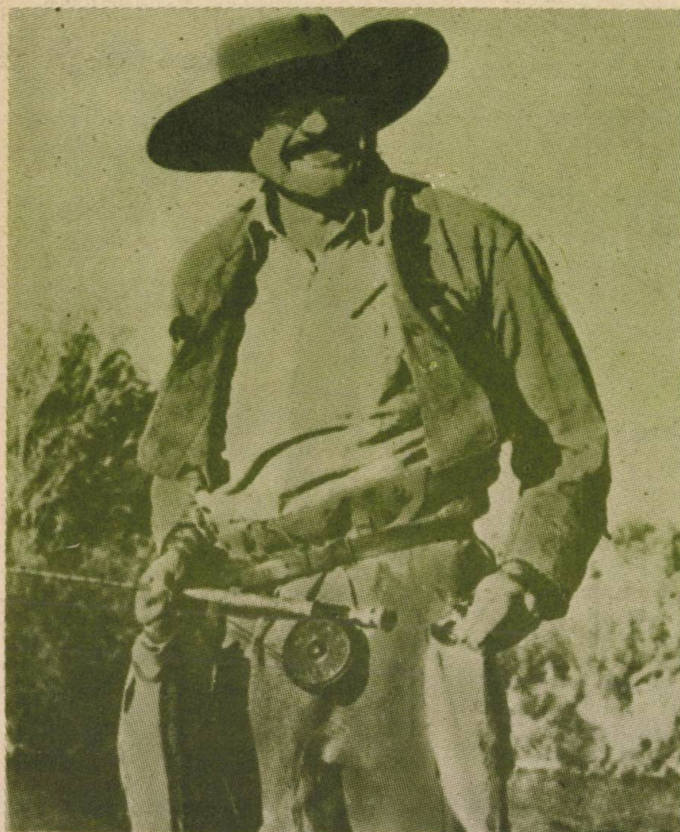
— Eu, unul, găsesc că s-a ţinut bine !

Copleşit de glorie şi onoruri, îmbrăcat cu cămăşi fanteziste, Ernest juca fotbal cu soţia sa pe plaja Havanei. Din cînd în cînd presa mondială catadicsea să-şi amintească de el în legătură cu marea sa prietenie cu Marlene Dietrich care-i spunea „papa", şi căreia el îi



Vînător de animale sălbatice mari, Hemingway nu rezistă ispitei de a poza pentru posteritate cu trofeele sale (sus) ● „Zăpezile de pe Kilimandjaro", în regia lui Darryl Zanuck, cu Gregory Peck în rolul principal (jos).





Toată viaţa Hemingway a fost pasionat de sporturile în aer liber, vînătoarea şi pescuitul, şi care-i dădeau ocazia să călătorească. Vînătoarea era marea sărbătoare a vieţii sale ; pentru el arma era semnul independenţei şi al virilităţii.

spunea „maman". Dincolo de rîu, printre arbori **a fost un eşec.** Zăpezile de pe Kilimandjaro **n-a fost privită altfel.**

Gertrude Stein murise. O întreagă epocă era revolută. Scott Fitzgerald se îmbăta şi nu mai scria. John Dos Passos tăcea. Lumea întreagă era inundată de „noul val american" („decadenţii din Sud") : Tennessee Williams, Truman Capote, Carson Mc Cullers.

Autorul cel mai citit din lume devenise cel mai puţin apreciat. Şi deodată apare o cărticică — Bătrînul şi marea. **Era în 1955 şi Hemingway a devenit al treilea Premiu Nobel în viaţă. După Pearl Buck care l-a primit inaintea tuturor pentru** Marea — vînt de răsărit, vînt de apus **şi pentru că s-a dovedit a fi cea mai bună directoare de şcoală din lume ; după William Faulkner, căruia istoria i-a iertat teroarea în faţa violenţei ; Ernest Miller Hemingway, amator de violenţe, era încununat cu gloria supremă.**

Dar în viaţa acestui om se strecoară un mister : dragostea sa înverşunată pentru coridele sîngeroase îl poartă deseori în Spania. În aceste călătorii îl însoţea o aură publicitară de prost gust. Era primul care suferea din această cauză. S-a întors în Spania, unde guvernul împotriva căruia a luptat i-a iertat totul pentru prietenia sa faţă de toreadorul Antonio Ordoñez, despre care scrie unul din ultimele lui texte.



Cadru din filmul „Şi soarele răsare..." cu Ava Gardner şi Errol Flynn.

UN BĂTRÎN VÎNĂTOR, ÎNCONJURAT DE SINGURĂTATE



era peste tot şi nicăieri; dar de fiecare dată cînd se afla undeva, se vorbea despre el mai mult decît despre oricine pe lume. Duminică, 2 iulie



1961, era la Sun Valley, în locuința sa din Idaho, de la poalele Munților Stîncoși. Era singur. Soția sa dormea în aripa opusă a casei. A fost trezită de o împușcătură pornită dintr-o armă pe care „o curăța". (Ghilimelele aparțin ziarului „New York Times").

John Dos Passos dormea. Scott Fitzgerald murise de mult. William Faulkner dormea, de asemenea, în ferma sa din Oxford, statul Mississippi. Manșeta „New York Timesului" nu voia, deocamdată, să spună prea multe despre „accident"; în orice caz, nu mai mult decît un anunț apărut în 1928 :

„Doctorul Clarence Hemingway, cetățean de vază al orașului nostru, medic și chirurg, dintr-o familie distinsă de pionieri, a murit subit, la domiciliul său, joi dimineața. De mult era bolnav de diabet și toată lumea — familia și prietenii — ignora gravitatea bolii. Fiind medic și-a dat seama că starea sa se înrăutățea tot mai mult".

Minciunile ziarului local nu puteau ascunde drama. Doctorul Clarence Hemingway, președintele Societății de medicină, s-a sinucis cu o armă de vînătoare.

Duminică 2 iulie 1961, la Sun Valley, un bătrîn vînător cu barba albă, înconjurat de faimă și singurătate, ne-a lăsat propriei noastre singurătăți.

Călătorind pe valurile vieții sale însorite, curajosul bătrîn a ajuns, în sfîrșit, în port.

Spania și coridele sale — altă pasiune a lui Hemingway : celebrul toreador Ordoñez îi dedică taurul pe care urmează să-l ucidă (sus) ● După ce termina ce avea de scris, se întorcea la sportul lui favorit, vînătoarea. A trăit cu pușca în mînă, tot așa a și murit (jos)



HEMINGWAY

Cele cinci femei din viaţa sa

Yves Salgues



„La cincizeci de ani m-am îndrăgostit cu întreaga fervoare de la douăzeci" spunea Hemingway, al cărui public feminin a fost întotdeauna imens. Temele esenţiale ale operei lui au fost aventura, pericolul şi dragostea. Această operă s-a confundat cu propria-i viaţă, marcată de cinci pasiuni.

Arborii împînzeau cu miile frumoasa proprietate din Ketchun, în inima statului Idaho, regiune muntoasă şi sălbatică, la patruzeci de minute cu maşina de staţiunea de iarnă Sun Valley (Valea Soarelui).

Arţari, sicomori, fagi, cedri majestuoşi, pini de Austria — pentru această vegetaţie luxuriantă Hemingway, scriitorul cel mai celebru în lume, cu tiraje uriaşe şi despre care se vorbea ca despre un star, a decis să-şi petreacă timpul între vila maritimă de la Havana şi castelul din Idaho. Era mai degrabă o casă de vînătoare, cuibărită în inima acestei regiuni, renumită ca fiind cea mai bogată în vînat din Statele Unite. Pereţi groşi, mese joase, lambriuri de stejar împînzite cu trofee: coarne de cerb, elani împăiaţi, gazele surprinse în saltul lor graţios.

La subsol, alături de pivniţa cu cele mai bune vinuri franţuzeşti (Richebourg, Margaux), era sala de arme cu care Hemingway se mîndrea mai mult decît cu diploma Nobelului său.

În această cameră — un arsenal de colecţionar — se găsea cîte un exemplar din fiecare armă de vînătoare: de la o copie după prima carabină cu aer comprimat a lui Buffalo Bill pînă la ultimul tip de Winchester cu bătaie de 800 m.

Aici, în sala de arme — adevăratul lui living-room — Ernest Hemingway s-a împuşcat în ziua de 2 iulie 1961, la vîrsta de 63 de ani.

Poate că niciodată, în istoria literaturii, opera unui scriitor n-a fost atît de strîns legată de viaţa lui; operă căreia cinematograful i-a conferit o popularitate universală. Nu există roman sau nuvelă importantă pe care Hollywood-ul să n-o fi transpus-o cinematografic, relevîndu-i cele trei teme esenţiale: aventura, dragostea, moartea.

Aventura, cu înfăţişarea exaltantă şi odioasă a războiului sau cu aceea a primejdiei permanente din rezervaţiile de vînătoare, ori cea a arenelor spaniole de corida, era însoţită de celelalte două permanenţe ale literaturii lui: dragostea şi moartea — întotdeauna punctuale la întîlnire. Această operă era chiar viaţa lui „papa" Hemingway.

SCRIITOR DE ROMANE DE DRAGOSTE



iaţa sau opera lui (căci ele sînt inseparabile) pot fi rezumate în cîteva cifre : 16 cărţi apărute, 11 filme, 14 accidente, 19 răni în război, 23 de cîini, 58 de pisici, 2 case, 4 fii, 11 nepoţi şi 4 soţii.

Dacă moartea, implacabilă, îşi face apariţia la sfîrşitul fiecărui roman, dragostea este aceea care le hrăneşte cu căldură şi senzualitate. Şi cînd Malraux afirmă că Adio, arme ! este cel mai frumos roman de dragoste scris de la Stendhal încoace, scoate în evidenţă un aspect esenţial al geniului lui Hemingway : acela de scriitor de romane de dragoste ; deşi se lăuda că scrie pentru sexul tare, avea printre femei nenumărate admiratoare fidele.

Asta pentru că „Papa" vorbeşte despre dragoste cu o artă care e numai a lui : cu sinceritate şi pudoare în acelaşi timp ; o artă care se supune descătuşării simţurilor, dar care le temperează cu o tandreţe pornită din suflet.

Dacă milioane de cititoare s-au recunoscut în eroinele lui, este pentru că Hemingway cunoştea bine femeile, le iubea şi „dragostea rămînea pentru el o minune plină de mister care reîncepea mereu".

FRUMOASA INFIRMIERĂ ŞI APOI PRIETENA DIN COPILĂRIE



nul 1918. Hemingway este şofer de ambulanţă în unităţile Crucii Roşii pe frontul italian. La 8 iulie este grav rănit în bătălia de la Piave. La spitalul militar din Milano, unde va sta trei luni, se îndrăgosteşte la nebunie de o frumoasă infirmieră — englezoaica Margaret Jenkinson.

Are 19 ani, este frumos ca un zeu. Brun, atletic, cu o fină mustaţă neagră, este Don Juanul modern, foarte puţin sentimental şi romantic, teribil de „realist" în materie de



Patru fii, unsprezece nepoţi şi patru soţii. „În viaţa unui bărbat cel mai mult contează prima dragoste şi ultima". În imagine : Hemingway cu prima soţie, Margaret



Celei de-a doua soţii, Pauline, i-a dedicat „Adio arme !"...



...celei de-a treia, Martha, i-a închinat romanul „Pentru cine bat clopotele ?"...



...dar cel mai mult a iubit-o pe Mary Welsh, ultima soție.

dragoste. Dar pasiunea lui îl va transforma profund.

Margaret și „Erny" jură că se vor căsători imediat după război. Dar viața va distruge fără milă visul lor. Margaret va muri într-un accident de cale ferată în timpul unei permisii în Anglia.

Cînd „Erny" află, de disperare și furie se înrolează în infanterie.

Dar existența plină de primejdii din primele linii nu va șterge din memoria sa această primă splendidă pasiune.

1921. Au trecut trei ani. La Walloon Lake, unde-și petrecea vacanța cu părinții săi, o întîlnește pe frumoasa Hadley Richardson, prietenă din copilărie, cu care se jucase pe plajele coastei atlantice. Acum jocul e mult mai serios.

În frumoșii ochi albaștri ai lui Hadley, „Erny" e un erou al unui război victorios și care a publicat cîteva nuvele salutate ca remarcabile de critică. În a zecea zi, se logodesc.

„Cînd ești sigur că iubești — și e greu să te înșeli în privința asta — ceea ce contează este să trăiești alături de obiectul dragostei tale. Și ca să păstrezi o femeie, căsătoria este mijlocul cel mai sigur și cel mai eficace, pînă la noi ordine, pe care bărbatul îl posedă", scrie Hemingway.

Logodiți în august, se căsătoresc în septembrie și-și petrec luna de miere pe plaja primei lor iubiri, la Horton Bay. În 1923 se naște un băiat : John Hadley Hemingway, pe care Ernest, plin de mîndrie legitimă, îl botează „Bumby".

Botezul are loc în Montparnasse-ul cosmopolit de după primul război, în prezența unei mulțimi de artiști și scriitori care nu duceau paharul la ureche. Într-un singur tur se golesc 274 sticle de șampanie.

PENTRU PAULINE HEMINGWAY ÎȘI SCHIMBĂ RELIGIA

La Paris, unde este corespondentul ziarului canadian „Toronto Star Wesley", Hemingway cunoaște o femeie drăguță. Pauline Pfeiffer, care

lucrează la revista „Vogue".

„Erny" găseşte că Pauline seamănă izbitor cu Lilian Gish — fascinanta vedetă a cinematografului mut, eroina de neuitat din filmul Crinul frînt. Acest crin — palid, elegant, fragil — va frînge fericirea conjugală de care Hemingway era sigur că va dura veşnic.

„Poftim de înţelege inima omului, scrie Hemingway în 1926. Crezi că totul este în ordine în viaţa ta şi că aşa va rămîne în veci. Or, într-o dimineaţă te trezeşti şi descoperi cu stupoare că existenţa ţi-a devnit insuportabilă pentru că-i lipseşte esenţialul. Şi simţi că te sufoci..."

Pauline asigură lui Hemingway oxigenul salvator. Divorţează de Hadley şi se căsătoreşte cu domnişoara Pfeiffer în 1927 şi anul următor îi dă cea mai frumoasă dovadă de dragoste dedicîndu-i primul său roman : Adio, arme !

Erny e fericit şi pentru Pauline, care se căsătorea prima dată, se converteşte la catolicism.

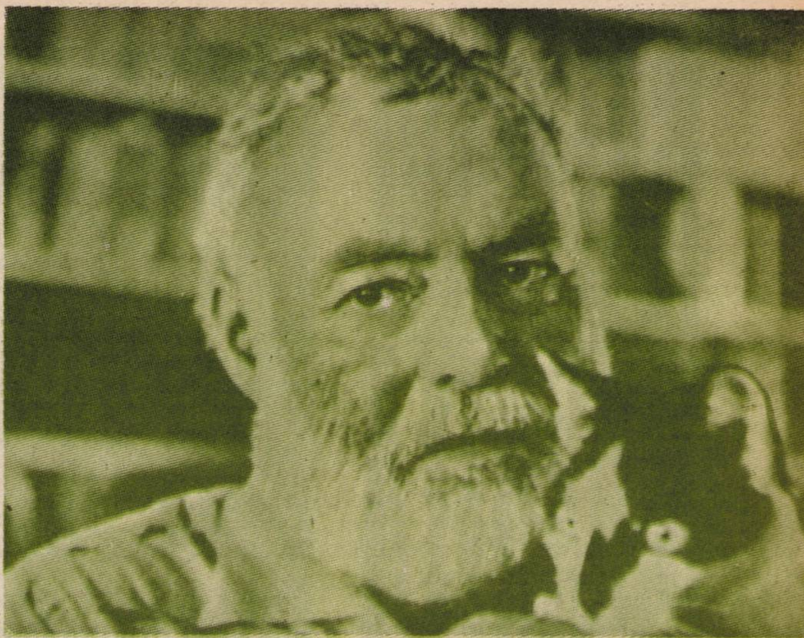
„Ce putere ciudată au femeile asupra noastră, îi va mărturisi prietenului său Scott Fitzgerald. Reuşesc să ne facă să-l iubim pe Dumnezeu".

Domnul Pfeiffer, încîntat, oferă tînărului cuplu trei luni de vînătoare în Tanganika. Pauline a dăruit doi fii soţului ei: Patrick şi Gregory, care, în 1934, au 6 şi, respectiv, 4 ani...

PACEA ÎN SUFLET ŞI ARMONIA VIEŢII



unie 1937. Războiul civil însîngerează Spania. Armatele franchiste au declanşat bătălia pentru cucerirea Madridului, avioanele bombardează satele Castiliei. La intrarea în satul Ciudad Verano, Hemingway găseşte o femeie care poartă cască, rănită şi fără simţire. O transportă la primul post de ajutor. Cînd îşi revine, femeia nu-şi crede ochilor. Cel care i-a salvat viaţa nu este altul decît Hemingway. Iar ea este Martha Gelhorn, fosta soţie a



ziaristului francez Bertrand de Jouvenel, romancieră cunoscută, corespondentă de război a atotputernicului trust de presă Hearst.

În 1940 Hemingway îi oferă cadoul de nuntă: cartea lui cea mai cunoscută — Pentru cine bat clopotele. Călătoria de nuntă va avea ca decor China, pe care o străbat de la un capăt la altul: „beţi de pasiune şi de fericirea de a fi împreună".

Cu trei luni înainte de moarte, cînd era internat într-o clinică din Rochester unde îşi trata hipertensiunea arterială, Hemingway îi va mărturisi prietenului său, generalul Buck Lanham:

— Fără nici o îndoială, pe Mary am iubit-o cel mai mult.

Mary Welsh şi Hemingway s-au căsătorit în secret la 11 aprilie 1946 în Idaho. Se întîlniseră cu doi ani înainte la Londra, în efervescenţa din ajunul debarcării de la 6 iunie 1944 în Normandia. Mary lucra la revista „Time", iar „Papa" transmitea pentru magazinul „Collier" articole splendide care vor rămîne clasice în materie de reportaj de front.

Născută în ruinele războiului, dragostea lor se va împlini în apele cubane, unde-şi petrec luna de miere pe un yacht, transformat în vas de pescuit, Pilar.

Margaret, Hadley, Pauline, Martha au împărţit cu el dificultăţile începutului, apoi primele succese ale acestui colos al literaturii. Mary va împărţi cu el gloria supremă şi radioasa maturitate a bărbatului.

„Altceva, decît o verighetă şi un certificat de căsătorie, leagă cel mai bine un bărbat şi o femeie: lunga viaţă comună, noaptea, cînd somnul — care ne ocoleşte din ce în ce mai mult pe măsură ce anii trec — nu vrea să vină... În aceste momente de comuniune perfectă şi calmă, noi evocăm — fiecare pe partea lui şi totuşi alături — aceleaşi amintiri, avem aceleaşi gînduri, aceleaşi griji, privirea noastră e îndreptată în aceeaşi direcţie..."

Aceste fraze confidenţiale Hemingway le-a scris pentru Mary, văduva de la Ketchun, care îl considera ca pe un „bătrîn copil solid dublat de un gînditor intimidant". Ea este cea care — probabil — deţine secretul morţii lui „Papa", căci secretul rămîne. Bărbatul care scria întotdeauna „cu inima deschisă", „cowboy-ul de epopee", „sălbaticul solitar civilizat de talent", îndrăgostitul incorigibil de femei, de război şi de viaţă —, putea să plece aşa, în grabă, fără să termine ultimul manuscris şi fără să închidă stiloul? La aceste întrebări, probabil că numai ea poate să răspundă. Dar această enigmă, dureroasă, nu face parte, oare, tot din iubire?

BĂTRÎNUL ŞI MOARTEA



Philippe Diolé



Îl credeau puternic, fericit şi echilibrat. Şi totuşi, era hărţuit de ideea morţii. Îl atrăgeau forţe misterioase. Aceasta se întrevede din întreaga sa operă. De mult, moartea era înlăuntrul lui, fără speranţă.

A fost numit „Hemingway indestructibilul". În ianuarie 1954 toate ziarele din lume i-au anunţat moartea : avionul cu care călătorea se zdrobise pe malurile Nilului, în jungla cea mai de nepătruns din Africa Centrală, domeniul crocodililor, al bivolilor sălbatici şi al elefanţilor.

Cu capul bandajat, un braţ în eşarfă, cu un ciorchine de banane şi o maimuţă, reapărea, două zile mai tîrziu, la un restaurant din Enteebe şi cerea un whisky.

Citindu-şi necroloagele, a rîs. Nu ştia că viaţa ucide mai sigur decît riscul, decît avioanele, gloanţele, fiarele sălbatice. Această descoperire a făcut-o către 60 de ani. Atunci i se observă dintr-o dată, deasupra bărbii albe, privirea celor săraci şi care nu mai au nici o speranţă.

Mai mult decît oricui, lui i se potrivesc teribilele cuvinte ale lui Carrouges: „Trecerea noastră pe acest pămînt nu e un marş spre moarte, ci un marş în moarte". Moartea, căreia i-a dat de atîtea ori întîlnire şi n-a venit, era în el.

Ea nu va fi musafira de un week-end, nici companioana la un safari: îl va doborî cu uşurinţă, învins, îmblînzit, bătut, diminuat. Probabil că în el a suferit mai mult campionul decît scriitorul redus la tăcere.

Vom şti vreodată chinuitoarea tandreţe a ultimului dialog cu Mary printre brazii din Sun Valley ? Hemingway ştia să iubească. În Pentru cine bat clopotele sînt cîteva fraze relevante. Faptul că a avut patru soţii, nu pledează împotriva capacităţii lui de iubire.

Mary era surprinzător de mică, avea nasul în vînt, ochii vii, inteligenţi şi gura mare. Nimic nu lăsa să se întrevadă că ea a fost corespondent de război pe lîngă Royal Air Force, singura soţie în stare să rămînă în picioare în pragul perfectei, definitivei uşi.

Casa de la Sun Valley era ca o ultimă soluţie. Adevărata lui casă era în Cuba: Finca Vegia, la cîţiva kilometri de Havana, pe malul mării. O clădire înaltă, cu trei etaje, albă, încununată de o terasă — post de observaţie, cabinet de lucru, în care scria la maşină privindu-şi vasul de pescuit, Pilar, legănîndu-se pe valuri. Aici a scris Bătrînul şi marea.

În casă erau pisici, cîini şi 4 859 volume. Hemingway citea mult. E fals să se creadă că era inspirat de vînt, de mare, de tauri şi de peştii uriaşi din Marea Caraibilor. Era foarte exigent cu arta sa, „căuta secretul scriitorilor buni", era autocritic fără milă.

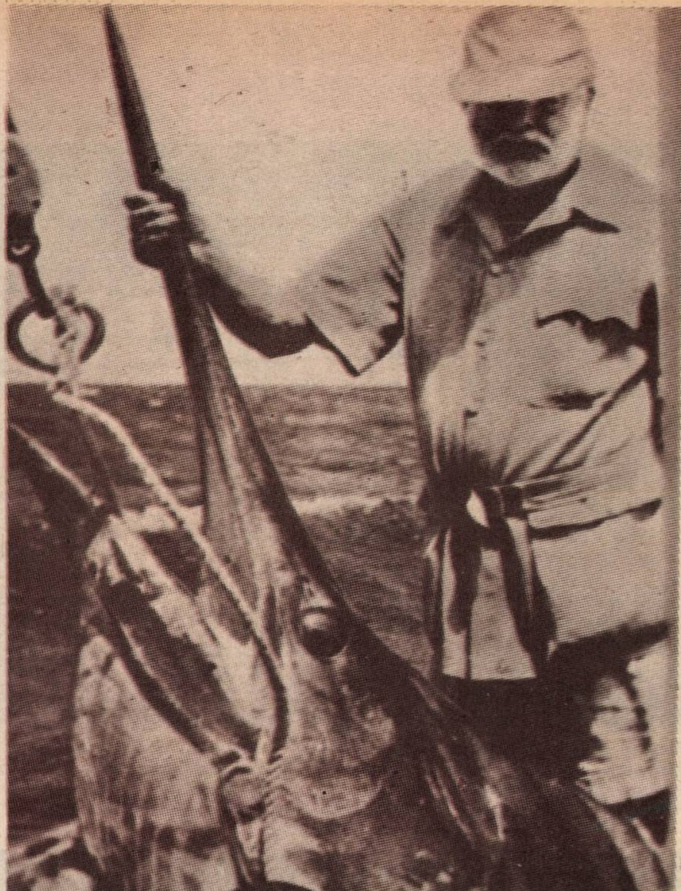
Există motive serioase să se creadă că Bătrînul şi marea este un fragment dintr-o carte mare, probabil din acel roman inedit despre „pămînt, mare şi cer" pe care l-ar fi depus

într-o bancă din Cuba.

De mai bine de un an, Finca Vegia era goală. Hemingway n-a iertat poliţiştilor lui Batista că i-au împuşcat cel mai bun cîine. Luptătorul în războiul din Spania nu putea să nu fie alături de revoluţia cubană, dar îşi interzicea orice activitate politică într-o ţară pe care o iubea, dar care nu era ţara lui. A plecat în Statele Unite.

Se întoarce pentru cîteva zile ca să asiste la concursul de pescuit al celui mai mare peşte, concurs dotat cu cupa Hemingway. Fidel Castro o va cîştiga. Bătrînul a participat la acest joc cu o cumplită tristeţe. A plecat, hotărît să nu se mai întoarcă, lăsînd casa prietenului său, marinarul Gregorio. Singura sa consolare ar fi fost să apuce botezarea unui peşte uriaş din mările calde cu propriu-i nume: „Neomerentus Hemingwayus".

Să fugi de la colegiu la 15 ani, să fii plonjeur la piscina unui hotel, să te laşi tăbăcit de boxerii începători, să participi la patru războaie, să vînezi elefanţi şi să pescuieşti tarpon, să faci cunoscute anglo-saxonilor luptele cu taurii, moartea de la amiază, gustul fad al sîngelui — toate astea pentru ca întreaga Americă să-ţi spună în final „Papa" este atroce.

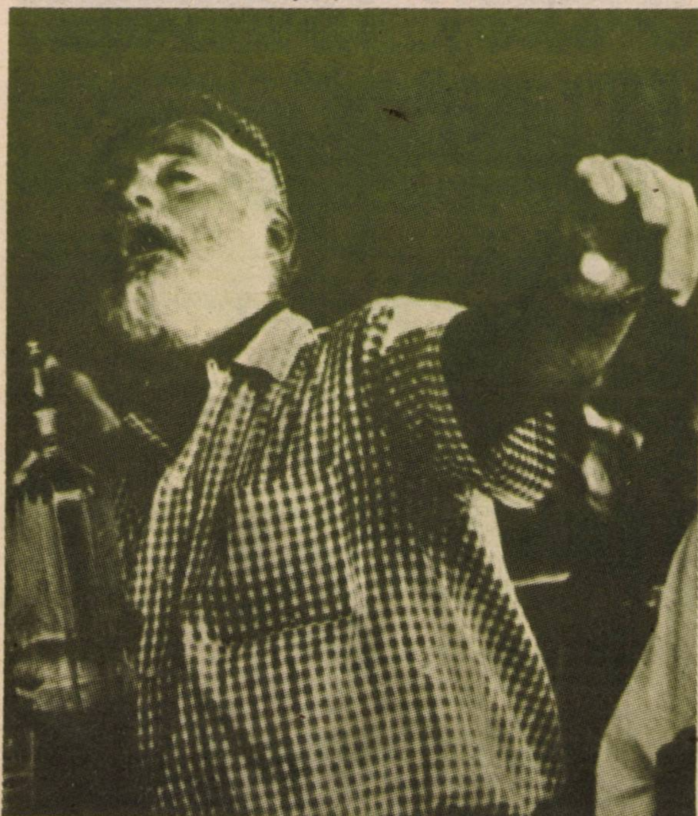




Realitatea: Hemingway nu trişează; el este bătrînul atlet cu barbă albă care a pescuit acest peşte enorm... (sus) ● ...şi ficţiunea: „Bătrînul şi marea" — premiul Nobel — după care a fost turnat un film cu Spencer Tracy (jos).



Brazi, mesteceni — în tăcerea albă a zăpezii. Amintirile sale din copilăria petrecută la Wallon Lake au fost substanța povestirilor sale cele mai frumoase; prin ele Hemingway a recreat o Americă originală — aceea de la Sun Valley, aceea a pădurilor, munților, lacurilor.



UN ACTOR UCIS DE OPERA SA

Problema sa era cea a ziaristului: să fie autentic, să spună totul fără să trișeze. Pentru asta trebuia să meargă și să vadă, să fie martor, să plătească cu propria-i ființă. Era dintre cei care întîi plăteau și apoi scriau. A învățat multe lucruri și mai ales că obiectele și oamenii nu mor cum ne închipuim noi. Porțile creației și ale morții s-au deschis, pentru el, în același timp. Ele dădeau spre o lume fără sens. Personajele lui nu trăncăneau, ele spuneau totul.

Rămășagul era să pornească de la real către scris, prin breșa pe care o face moartea lui Dumnezeu lăsînd în urmă lumi eteroclite: armata italiană în derută, războiul din Spania, taurii și peștii din Caraibe.

În primele pagini din Colinele verzi ale Africii și-a dezvăluit secretul vorbind despre „punctul în care poate ajunge proza dacă ești destul de serios și ai noroc. Se poate atinge a patra, a cincea dimensiune".

Dar nu a mărturisit cît e de chinuitoare căutarea acestui univers cu mai multe dimen-

siuni. Căutarea aceasta cere totul, pînă la sacrificiul suprem pentru care el era gata.

Hemingway nu este un martor, un istoric. Este un actor ucis de propria-i operă. În fiecare din cărțile lui adevărul are mai multe dimensiuni: autorul nu este numai un luptător în Spania, sau un vînător de animale sălbatice; este bărbatul care pronunță pe cont propriu monologul final al lui Jordan din Pentru cine bat clopotele:

„Oh, de-ar veni odată, își spuse. Nu vreau să fac ce-a făcut tata. De făcut, sigur c-am s-o fac, dar aș prefera de o mie de ori să nu recurg la asemenea gest. Mi se pare că nu sînt prea rezistent la durere. Ascultă, dacă am s-o fac chiar acum, n-ai să mă înțelegi greșit, nu-i așa? Dar cu cine vorbești? Cu nimeni, spuse. Cu bunicul, cred. Nu. Cu nimeni".

Sînt cuvinte de roman care au căpătat pondere reală. Finalmente, a făcut „ca tatăl său".

Intr-un omagiu oficial adus scriitorului dispărut, președintele Kennedy scria: „Puțini sînt americanii care au contribuit mai mult decît Hemingway la stilizarea emoțiilor și atitudinilor poporului american".

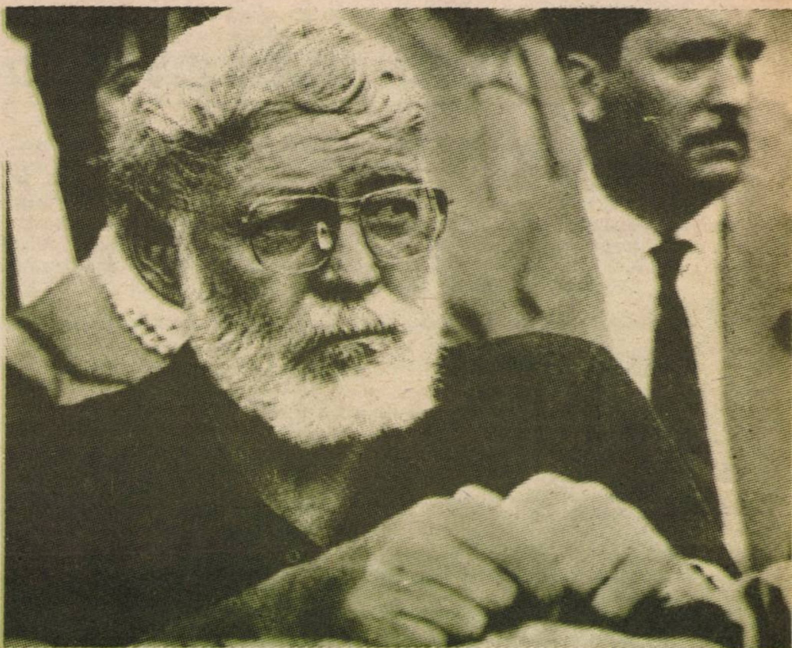
Dacă ar fi numai atît ar însemna să fie redus la dimensiunile unui pescar cu undița. Hemingway s-a născut dintr-un foarte vechi fond american pe care Europa îl ignoră, iar America și-l ascunde sieși. Bărbați ca el, dar care n-au catadicsit să scrie, există în pădurile și în deșerturile Americii. Ei întruchipează o anumită calitate a singurătății.

Ernest Hemingway este legat de lacul Michigan, de tăcerea lui, de brazii și mestecenii lui, de indienii Ojibways. Cu amintirile copilăriei acumulate în casa natală a hrănit primele sale povestiri, cele mai frumoase, și tot restul vieții sale, pînă la moarte.

Prin indieni, prin lacuri și păduri, printr-un păgînism superior el stabilește o legătură cu America solitudinii, a măreției și curajului care n-a încetat să reverse în America mediocrității și a confortului filonul de aur, filonul secret al bogăției omenești.

Și asta n-are nici o legătură cu pescuitul cu undița.

Traducere și adaptare de
Margareta Popescu



Privire grea, dezabuzată, goală de orice speranță — așa arăta Hemingway în ultimii ani de viață. Hăituit de moarte, a făcut din ea — alături de dragoste și aventură — trama operei sale. Îi plăcea să-i savureze gustul dulce-acrișor în arenele coridelor îmbibate de sînge, soare și vin.



UN POET - O LUME

IURI FEDKOVICI *(1834 — 1888)*

Poetul Iuri Fedkovici este reprezentantul cel mai important al spiritualității huțule din literatura ucraineană (U.R.S.S.). Ca poet el s-a format la Cernăuți sub înrîurirea lui E. Neubauer (care i-a fost profesor de germană și lui M. Eminescu), debutînd cu versuri scrise în limba germană. După ce face cunoștință cu opera lui Taras Șevcenco, huțulul de pe Ceremuș scrie în dialectul său natal o impresionantă operă lirică, din care un important număr de poezii cu tematică românească. Poemul Lucian Cobiliță este scris sub vădita influență a baladelor populare despre eroul popular român, conducător a două insurecții țărănești antiimperiale din Țara de Sus a Moldovei, în secolul XIX.

Lucian Cobiliță

De demult în Bucovina,
Viața era viață,
Vorba bună cu frăția,
Ne ieșeau în față.
Zilele treceau cîntări,
Nopțile-viori,
În frumoasa Bucovină,
Floare între flori.
Cînd ne-a fost Ștefan părinte,
Valahia-mamă,
Nu știa de biruri crunte,
Nu știa de vamă.
Nimeni nu i-a măsurat
Viața și nici pasul,
Visul bun venea cu somnul,
Daurit popasul.
Cînd era să se răsfețe,
În pat de mătasă,
Doar pe vîrfuri umbla mama,
În frumoasa casă.
Se ruga pe la ursite,
Să-i aducă sorți
Dojenind ușor hulubii,
Ce cîntau la porți.
Nu mai gunguriți atît,
Glasuri fermecate,
Fata să nu mi-o treziți,
Pe întunecate.
Am să mi-o trezesc la timp,
Cînd i-o fi sorocul,
Nu mai plînge Bucovină,
Ți-a fugit norocul.
Au ieșit la drumul mare,
Numai foc și fumuri,
Tata-i mort, mama strivită,
Pruncii sînt pe drumuri.
I-a luat cică de suflet,
Turcul și muscalul,
Bucovina mea bătută,
De vîrtej cu valul.
Pînă cînd nu mi te-a prins,
Neamțul cu arcanul
Și de Viana te-a legat,
Ca să-ți plîngi aleanul.
Apoi mi te-au dat plocon,
Leșilor de slugă
Și ți-au pus fără de milă,
Peste văz o glugă.
Plînge Ceremușul drag,
Sîngerată apă
Și eroii zac pe maluri,
Groapă lîngă groapă.
Au pierit de ștreang și glonț,
Ori de sărăcie,
Alții au plătit cu viața,
Fuga din robie.
Trist foșnește muntele,
Iar Suceava-i jale :
Fiii mei, de ce vă ies
Doar năpaste-n cale ?
Unde-i slava strămoșească,
Să vă-ndemne veacul,
Căci vă strînge rău în chingă,
Hămesit poleacul ?
Ne-au luat pădurile,
Ne-au luat pășunea,
Plîng femeile și pruncii,
Iarăși de cu lunea.
Iar pe Obcine la vale,
Curge numai sînge,
Fiii mei privindu-vă
Inima se frînge.
Cît o să vă chinuiască,
Panul și strigoii ?
Oare s-au pierdut pe veci,
Pentru noi eroii ?
Unde-o fi Iordache Ghindă,
Omul drept și sfînt ?
Să-i fi dispărut sămînța,
Pe acest pămînt ?
Și grăit-a Cobiliță :
Țara mea sărmană,
Eu voi sfărîma cătușa,
Nu vei fi orfană !

*

Luna searbădă pe cer,
Trece iarăși oarbă,
Nici rusalcele nu calcă,
Mătăsoasa iarbă.
Numai buhele cuvîntă,
În pustii cămări,
Ticluind în miez de noapte,
Tainice chemări.
Poate că își amintesc,
Cum a fost odată,
În valaha Bucovină,
Țara fermecată.
Sau poate își povestesc,
Despre șoimi fuduli,
Care își mai au sălașul,
Sus, pe la huțuli.
Cine poate să mai știe,
Unde zboară gîndul ?
Dar că ne vedem eroul,
Căci i-a venit rîndul.
Șade Lucian la masă,
Cu fruntea în palmă,
Deputații nu-i mai văd
Cătătura calmă.
S-a întors în zori de zi,
Tocmai de la Viana
Înciudata lui făptură,
Tremură sărmana :
Kesarul șade-n palat,
Numai bea și joacă
Și pădurea Bucovinei,
Pe la cărți o toacă.
N-au decît s-o taie și să piară toată,
Glăsuiește neamțul tremurînd din buză.
Și cu ea să piară și valaha gloată,
El în foc ne vede prefăcuți în spuză.
Gîndul e zadarnic. E deșartă vrerea.
Cine sapă groapa pentru el și-o sapă,
Una este moartea, alta e puterea,
Cine moare moare, cine scapă scapă.
Iar noi cu baltage multe,
Mergem în dumbravă,
Să cioplim din scînduri groase,
Raclă mare, bravă.
Și-om trimite-o pin-la Viana,
Pentru împăratul,
Iar noi, ne vom aduna,
Să-i plătim păcatul.
Cobiliță ne va fi,
Șoim și călăuză
Și n-o să ne vadă neamțul,
Pe jeratec spuză.
Se ridică Lucian :
E mare rușine,
Fraților să fii slugoi,
În casă la tine.
Moșii noștri și cu tații,
N-au plecat grumazul,
Unde-i soarele dreptății,
Nu crește necazul.
Nu-i mai dăm neamțului bir,
De la mic la mare,
Să ne prindă iarăși lanțuri,
De mîini și picioare.
N-o să-i mai dăm de recruți,
Feciorași de munte,
Să ajungă pe la Viana,
Cu chipiu pe frunte
Noi credeam că împăratul,
Ne va ține parte,
Dar el numai strîmbătate,
Peste tot împarte.
Hai băieți, fie ce-o fi,
Să pornim răscoală,
Căci necazurile toate,
Iar ne bagă-n boală.

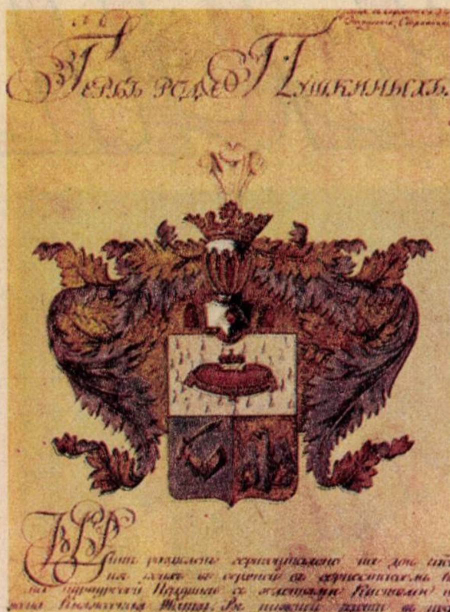
Prezentare și traducere de Stelian Gruia

DUELUL

Paginile care urmează reprezintă fragmente dintr-o vastă monografie (capitolele XXXII și XXXIII) consacrată poetului rus A. S. Pușkin — Omul și Opera. **Volumul face parte dintr-un ciclu de scrieri din care au fost publicate studii asupra lui Lev Tolstoi (1974) și Tudor Vianu (1967), urmate de ample eseuri (W. Goethe, Richard Wagner, Nicolae Iorga, E. T.A. Hoffmann, Salvador Dali etc., etc.). Toate aceste studii au fost concepute prin prisma aceleiași metode de cercetare, „structural-genetică", elaborată de Ion Biberi și exemplificată în numeroase eseuri care au apărut de-a lungul anilor.**



Monumentul lui Pușkin din Moscova. Operă a sculptorului A. M. Opekușin, care a dedicat mai mulți ani proiectului ; monumentul a fost ales la un concurs unde au participat aproape toți sculptorii vremii.



Blazonul familiei Puşkin

Chemarea la duel

Prima reacţie a lui Puşkin la primirea scrisorii anonime a fost afirmarea hotărîtă a nevinovăţiei soţiei sale. În scrisoarea pe care o trimite lui Benckendorf, Puşkin observă că pretextul acestei scrisori este oferit de conduita baronului d'Antès faţă de Natalia. Poetul adaugă: „nu-mi place să văd numele soţiei mele asociat, cu acest prilej, cu numele nu importă cui..."

Puşkin îşi învinge dispreţul pentru procedeul scrisorii anonime al omului bine crescut. Îşi întreabă soţia: aceasta recunoaşte că este urmărită de atenţiile stăruitoare ale lui d'Antès, la care se adaugă încercările baronului Heeckeren de a o convinge să răspundă acestor asiduităţi. Puşkin descoperă firul unei intrigi a cărei semnificaţie morală îi repugnă. Stăruinţele lui d'Antès erau, desigur, fireşti pentru un om care înţelege să se bucure de tot ceea ce-i oferea viaţa. Dar ce rol avea acest Heeckeren, care căuta să o convingă de calităţile tînărului şi bucuriile adulterului, împingînd stăruinţele pînă acolo, încît în timpul unei boli a lui d'Antès şopteşte complice şi convingător Nataliei: „Scapă-mi copilul!" Ce este această complicitate sordidă, căreia se adaugă trimiteri de scrisori anonime?

Poetul nu-şi poate păstra seninătatea. Pentru el, situaţia e clară. Scrisorile anonime sînt scrise şi expediate de Heeckeren, pentru a-i îndrepta bănuielile în altă parte, şi anume înspre Nicolae I, pentru ca astfel să uşureze întreprinderile lui d'Antès.

În realitate, convingerea lui Puşkin că autorul scrisorilor este Heeckeren, convingere pe care a avut-o pînă în momentul morţii, este plauzibilă, dar nu reprezintă un fapt definitiv dovedit. Un pasaj dintr-o scrisoare a prinţului Viazemski, socoteşte că „hazardul a dat (acestei bănuieli) un grad de probabilitate". Această întîmplare însă a rămas necunoscută. A.O. Smirnova, în Memoriile sale, consideră însă faptul în afara îndoielii şi adaugă că poliţia avea „dovezi irefutabile" în această privinţă.

Un fragment dintr-o scrisoare a împăratului Nicolae I lasă să se presupună vinovăţia lui Heeckeren, dar Alexandru al II-lea socotea pe Nesselrode, ministrul afacerilor străine, ca autorul scrisorilor. Cît priveşte întrebarea de însemnătate secundară, a persoanei care a transcris textul, se pare că o expertiză grafologică recentă acuză pe prinţul Dolgorukov.

În fapt, dacă vinovăţia directă a lui Heeckeren nu a putut fi statornicită, i se poate cu greu refuza o participare, cel puţin indirectă, la acest act. În orice caz, scrisorile au pornit dintr-un mediu cu care acesta avea relaţii restrînse — unii biografi acuză pe ministrul Nesselrode — şi în care Puşkin avea mulţi adversari. Pentru Puşkin însă, autorul scrisorilor (scrise de altminteri pe hîrtie diplomatică, după indicaţiile obţinute de poet de la directorul tipografiei imperiale) era baronul Heeckeren.

Deşi în sine anodin, incidentul scrisorilor anonime l-a răvăşit pe Puşkin: era un fapt dintr-o lungă înlănţuire, care sfîrşise prin a-l zdruncina. Această punere în discuţie publică a nefericirii lui conjugale, întreţinută de còpii de scrisori care circulau prin toată capitala, îl depăşea. Puşkin încearcă o ieşire energică, disperată, din impas. Era însă, vai, prea tîrziu.

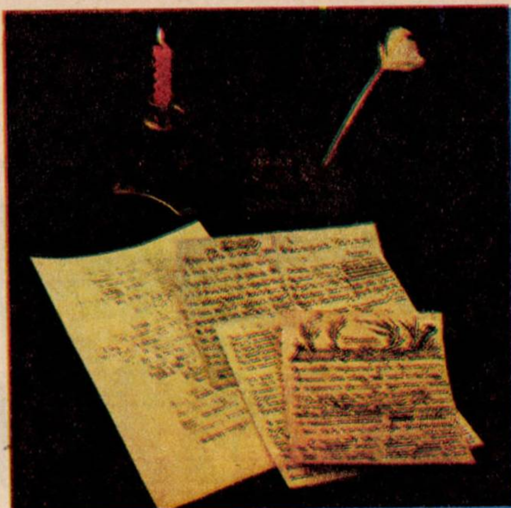
Prima încercare a fost părăsirea imediată a Petersburgului şi retragerea lui la ţară. Poetul revine la vechiul lui proiect, dar acum situaţia este schimbată. El nu mai este independent: se simte legat, prin obligaţii materiale, pe care nu le poate înlătura, de viaţa de la curte. Puşkin încearcă, totuşi. Adresează o scrisoare ministrului de finanţe, Egor Franţevici Kankrin, prin care îi propune ca statul să se despăgubească pentru cele patruzeci şi cinci de mii de ruble pe care i le datora, printr-o ipotecă asupra domeniului Boldin. Propunerea lui Puşkin este extravagantă. Ea nu putea fi înfăptuită, din motive în primul rînd de ordin juridic. Dar textul scrisorii, ca şi dorinţa poetului ca această lichidare să fie făcută imediat şi fără ştirea împăratului, dovedeşte însemnătatea pe care Puşkin o acorda acestei operaţii, care ar fi putut, în credinţa lui, să-i dea liberaatea materială, spre a putea părăsi capitala şi a se retrage la ţară.

Deşi scrisă într-un moment de surescitare, care-l împiedica să aprecieze claritatea condiţiilor recuperării de către stat a datoriei sale, Puşkin dovedea în act hotărîrea şi claviziunea: el înţelegea că singura lui cale de scăpare era de a se depărta de ambianţa curţii imperiale.

Dar încercarea lui de evadare din Petersburg, care trebuia să rămînă de altminteri zadarnică, nu limpezea totul. Puşkin înţelegea să pedepsească pe responsabilul scrisorilor anonime, Heeckeren, ca şi pe fiul adoptiv al acestuia, Georges d'Antès, ale cărui asiduităţi pe lîngă

soția sa îl supărau de multă vreme. La 6 noiembrie el trimite o scrisoare de provocare la duel lui Georges d'Antès, care în acea zi se afla de gardă, la cazarmă. Alarmat, Heeckeren-tatăl, primitorul scrisorii, se prezintă personal lui Pușkin, declarînd că baronul acceptă cartelul, dar că solicită în numele lui un răgaz de douăzeci și patru de ore.

Provocarea lui Pușkin punea pe Heeckeren într-o poziție cu deosebire delicată. Izbucnirea unui scandal, un duel a cărui urmare putea fi mortală pentru unul din adversari, punea direct în cauză numele și situația lui de reprezentant diplomatic al unei puteri străine. Heeckeren își vedea primejduită cariera diplomatică. El înțelese că va trebui să facă tot ce-i va sta în putință pentru a împiedica ieșirea pe teren. Cererea lui de amînare, justificată prin obligațiile militare ale lui d'Antès, nu era în realitate decît un răgaz în timpul căruia să obțină o împăcare a lucrurilor.



Răgazul era însă prea scurt, Heeckeren se prezintă a doua oară la Pușkin. Întrevederea e dramatică. În cursul convorbirii, se pare că baronul, copleșit, izbucnește în plîns. Implicarea într-un duel a fiului său adoptiv cu un adversar serios ca Pușkin, cît și urmările pentru situația lui diplomatică, îl îngrijorează. Pușkin rămîne însă hotărît să se bată. Heeckeren părăsește pe Pușkin și începe o seamă de intervenții pe lîngă E. I. Zagriajskaia, mătușa Nataliei, și pe lîngă Jukovski, pentru a obține o împăcare și o înlăturare a duelului. Heeckeren-tatăl vizitează pe sentimentalul Jukovski, și-i face o revelație care avea să fie stupefiantă pentru toți cei care erau în curent cu intrigile sentimentale ale societății petersburgheze, dar care avea darul să împiedice definitiv duelul : d'Antès era îndrăgostit, desigur, dar nu de Natalia, soția lui Pușkin, ci de Katerina, sora acesteia. Numai gelozia excesivă a poetului l-a putut rătăci. Jukovski, fericit că avea un rol împăciuitor, îl vizitează pe Pușkin, căruia îi împărtășește vestea. Dar Pușkin nu putea accepta pretextul, pe care-l considera ca o intrigă și ca o mășluire, destinată să împiedice duelul.

Jukovski notează în Jurnalul său furia poetului, în cursul întrevederii. A doua zi, Pușkin este vizitat din nou de Jukovski. Cei doi prieteni reiau discuția, Pușkin își menține atitudinea, dar, notează Jukovski, în cursul întrevederii plînge.

Gluma depășea, în adevăr, măsura. În dorința lui de a înăbuși scandalul, Heeckeren nu șovăie să născocească această diversiune, care avea să pună pe Pușkin în situația de a se bate cu viitorul său cumnat. Pretextul era desigur îndemînatec ales, dar inexact. Afirmația cercetătorului P. E. Scagolev, cum că acest proiect de căsătorie exista înaintea provocării lui Pușkin, este combătută de alți biografi, care arată netemeinicia dovezilor aduse în sprijinul acestei teze. Întorsătura neașteptată a evenimentelor se datorește, așadar, ingeniozității și spiritului fertil în resurse ale baronului Heeckeren.

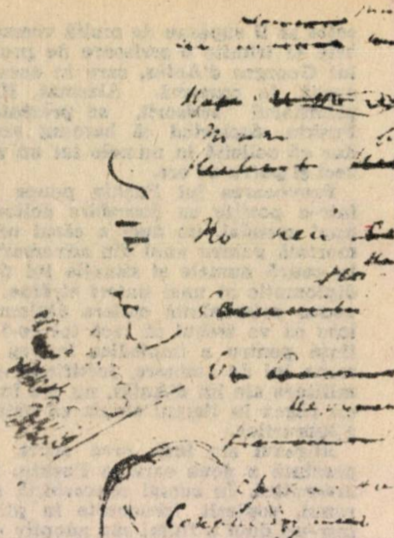


ntre timp însă, la 9 noiembrie, apare d'Antès ale cărui îndatoriri militare luaseră sfîrșit. El află dintr-odată și de provocarea la duel a lui Pușkin și de pasiunea pe care o avea pentru sora Nataliei. Nu se cunosc primele sale reacții față de revelațiile făcute de Heeckeren-tatăl. Fapt este însă că el sfîrșește prin a primi rolul indicat de Heeckeren. Faptele, după versiunea celor doi Heeckeren, se petrecuseră astfel : d'Antès era îndrăgostit de Katerina, dar

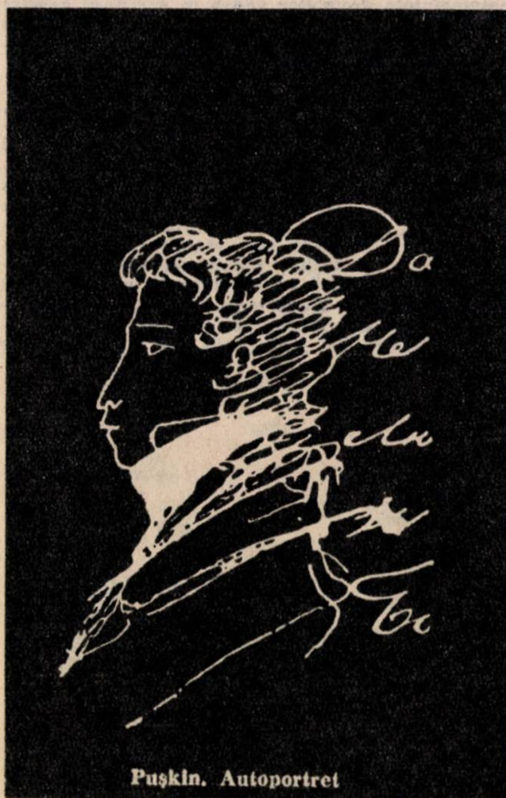


Una din sălile Muzeului A.S. Pușkin din Moscova





Biserica „Înălţarea" din Moscova, monument de arhitectură de la începutul sec. a XIX-lea ● Natalia Nikolaevna Puşkina. Desen de Puşkin, 1833 ● La 18 februarie 1831 Puşkin s-a căsătorit în biserica aceasta cu Natalia Goncearova.



Puşkin. Autoportret

cererea în căsătorie întîrzia pînă la acea dată, cînd, Heeckeren-tatăl, înţelegînd că d'Antès prin prezenţa sa repetată în societatea Nataliei a sfîrşit prin a compromite pe soţia lui Puşkin, a îndemnat pe d'Antès să facă cererea în căsătorie.

Situaţia era astfel limpezită : revolta lui Puşkin devenea fără obiect.

Cei doi Heeckeren au o întrevedere cu Jukovski. Acesta se lasă convins şi încearcă să mijlocească o întîlnire între aceştia şi Puşkin. Poetul refuză. Atunci, intră în scenă Katerina Ivanovna Zagriajskaia, care încearcă la rîndu-i o împăcare. Cei doi Heeckeren voiau ca provocarea să fie retrasă, lucru pe care, în prezent, Puşkin nu-l mai putea refuza. Dar ei înţelegeau să obţină în acelaşi timp o scrisoare de la Puşkin prin care acesta recunoştea că renunţă la provocare, pentru ca suspendarea duelului şi căsătoria lui d'Antès să nu fie interpretate ca un act de laşitate al acestuia. În cursul unei întrevederi, la locuinţa E.I. Zagriajskaia, între Heeckeren-tatăl şi Puşkin, acesta din urmă, după ce i se anunţă căsătoria, renunţă verbal la provocare.

În acelaşi timp, spiritul de intrigă al lui Heeckeren-tatăl recurge la o altă intervenţie menită să dea o nouă dezminţire acuzaţiei de laşitate care s-ar fi putut, eventual, aduce mai tîrziu lui d'Antès.

Iată, în textul lui Viazemski, dintr-o scrisoare adresată marelui duce Mihail, în ce constă acest demers ingenios : „Tatăl şi tînărul (cei doi Heeckeren) au avut îndrăzneala şi infamia de a cere în taină Nataliei Puşkina o scrisoare adresată acestuia din urmă (lui d'Antès, I.B.) prin care ea îl imploră să nu se bată în duel cu soţul ei. Cum era de aşteptat, ea refuză cu indignare această propunere laşă". Cercetătorul M. Hoffmann, care citează acest fragment, adaugă : „E uşor de înţeles motivul pentru care cei doi Heeckeren voiau să obţină o atare scrisoare din partea Nataliei Nikolaevna : nu numai această scrisoare i-ar fi slujit ca pretext pentru refuzul duelului, dar ea ar fi prezentat pe tînărul Heeckeren ca pe un erou, apărător al familiei Puşkin".

Neobţinînd nici scrisoarea lui Puşkin, prin care acesta renunţa la provocare, şi nici scrisoarea din partea Nataliei, rămînînd deci des-

coperit față de opinia celorlalți, care l-ar fi putut acuza de lașitate, d'Antès adresează o scrisoare în care, pe un ton hotărît, invită pe Pușkin să se explice, arătîndu-i motivele pentru care l-a provocat, ca și acelea prin care își retrage provocarea. Scrisoarea supără pe Pușkin. Poetul stăruie din nou asupra duelului.

De data aceasta, discuția are loc între martori : contele V.A. Sologub, din partea lui Pușkin, și D'Archiac, secretar al ambasadei Franței, pentru d'Antès. În urma discuțiilor dintre martori, Pușkin scrie o scrisoare în care declară că își retrage provocarea, în urma zvonului public privitor la căsătoria dintre d'Antès și Katerina Goncearova. Pușkin adaugă : „Nu am nici un motiv să atribui hotărîrea sa (privitoare la căsătorie, I.B.) unor considerații nedemne de un om de curaj".



cest deznodămînt pașnic dădea satisfacție lui Pușkin : d'Antès renunța la duel, sub constrîngerea tatălui său adoptiv : el era obligat să se căsătorească în scurt timp, cu o femeie pe care nu o iubea. Cu toată scrisoarea lui Pușkin, singura explicație cu putință, în credința poetului, a conduitei lui d'Antès, față de opinia celorlalți, era lașitatea. D'Antès ieșea din această întîmplare în același timp compromis și căsătorit fără voie. Va apare deci Nataliei într-o poziție delicată, ridiculă. Astfel, mai tîrziu, într-o altă scrisoare de provocare adresată lui Heeckeren, Pușkin putea să declare liniștit, vorbind despre d'Antès : „V-am obligat fiul să joace un rol atît de jalnic, încît soția mea uimită de atîta lașitate și platitudine nu s-a putut stăpîni să nu rîdă : emoția pe care a putut-o avea pentru această mare și sublimă pasiune se stinse astfel în disprețul cel mai liniștit și mai bine meritat..."

Nu aceasta a fost însă opinia societății petersburgheze, ostilă lui Pușkin, deși surprinsă de hotărîrea de căsătorie a lui d'Antès : se vedea aci, de bună seamă și sub sugestia lui Heeckeren-tatăl, un act de înalt cavalerism al tînărului ofițer de gardă, pentru a salva reputația compromisă a soției lui Pușkin.

Satisfacția lui Pușkin a fost deci trecătoare, cu atît mai mult cu cît prin această acțiune el nu pedepsise decît instrumentul, neatacînd pe autorul direct sau indirect al scrisorilor anonime. Poetul înțelegea, așadar, să atace pe



Pușkin. Autoportret călare



Natalia Pușkina la 30 de ani. Acuarelă de A. Briullov

Heeckeren, să-i dezvăluie nedemnitatea și uneltirile.

Heeckeren a încercat în zadar, după împăcarea lucrurilor, o apropiere de poet ; în zadar și-a obligat fiul să viziteze viitorul cumnat și să-i scrie : Pușkin refuză să primească pe d'Antès și lasă prima scrisoare fără răspuns, comunicînd însă verbal lui Heeckeren că nu dorea să întrețină nici un fel de relații cu d'Antès.

Heeckeren înțelege că toate încercările lui de împăciuire erau zadarnice, că toate intrigile și abilitățile lui, ca și constrîngerea săvîrșită asupra fiului său de a se căsători, dăduseră greș ; Pușkin nu înțelegea să renunțe la hotărîrea lui de a-l denunța ca autor al scrisorilor anonime și a-i întrerupe astfel definitiv cariera diplomatică.

O atare perspectivă înspăimîntă pe Heeckeren. Pușkin trebuia să fie împiedicat prin orice mijloc de-al da în vileag. Heeckeren se hotărîse să procedeze rapid și energic. Își schimbă, așadar, planul de luptă. Întîmplările aveau să ia o nouă întorsătură, hotărîtoare.







Moscova. Locuri legate de numele lui Pușkin ● Placă comemorativă pe clădirea Școlii nr. 353 „A. S. Pușkin". Pe acest loc s-a aflat casa în care la 26 mai (6 iunie) 1799 s-a născut poetul. ● Bustul lui Pușkin, operă a sculptoriței Balașova ● Casa contelui Iusupov, monument de arhitectură (sec. XVIII), palat în stilul „barocului rusesc". În împrejurimile acestei impozante clădiri Pușkin își petrece primii ani ai copilăriei.

Placă memorială pe casa lui Viazemski ● Casa lui Viazemski ● P.A. Viazemski, prieten apropiat al poetului, el însuși poet și critic (1792—1878). Desen de Pușkin ● În casa acestuia, la sfîrșitul lui septembrie 1826, Pușkin a citit prietenilor tragedia „Boris Godunov"







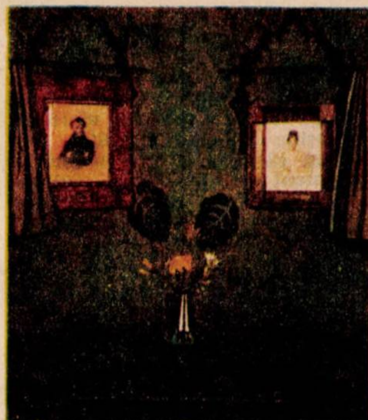


După ce sfătuise pe d'Antès să fie împăciuitor și precaut, atitudine la care tînărul ofițer de gardă se resemnase cu greutate, Heeckeren trece la atac și sfătuiește să fie provocator. Scandalul pe care căutase să-l înlăture cu două luni mai înainte devenea acum singura soluție. D'Antès, docil, ascultă, cu atît mai mult cu cît era un om curajos, care-și stăpînise cu greutate pînă atunci furia și dorința de a se bate în duel. Deveni deci insolent și provocator. Urmărea pretutindeni pe Natalia, șoptindu-i ostentativ la ureche cuvinte galante, dansînd împreună mai mult decît se cuvenea, sub ochii lui Pușkin și ai Katerinei, ridicînd la masă paharul și bînd în sănătatea soției lui Pușkin. Legătura celor doi devenea din nou publică, căpătînd prin prezența Katerinei, soția lui d'Antès, o nuanță de scandal inedit, mai ales că Natalia, soția lui Pușkin, se complăcea în acest joc, nefăcînd nimic pentru a-și descuraja cumnatul și poate încurajîndu-l tacit.

A.O. Smirnova notează : „(d'Antès) nu înceta de a-și urmări cumnata : își părăsi chiar orice rezervă, părînd în același timp să sfrunteze gelozia soțului, cu care nu se împăcase (...) într-un cuvînt, făcu în așa fel încît toată lumea reîncepu să vorbească despre dragostea lui. Cît despre Heeckeren, acesta îl încuraja pe față..."

Memoriile altor contemporani, ale prințului Viazemski, de pildă, conțin de asemenea indicații asupra atitudinii provocatoare a lui d'Antès, asupra pasivității complezente a Nataliei, ca și asupra stării de exasperare a lui Pușkin, devenit din nou obiectul bîrfelii și bătăii de joc a societății petersburgheze. Aceasta nu turbura însă în nici un fel relațiile intime dintre Pușkin și Natalia. Toți prietenii poetului, Jukovski, în primul rînd, vorbesc de veselia și buna înțelegere care domnea în casa lui Pușkin. Pînă la urmă, poetul a rămas înțelegător și indulgent față de Natalia, în a cărei nevinovăție a crezut, a cărei purtare ușuratecă a scuzat-o.

Cursul întîmplărilor se grăbește. Pușkin devine din ce în ce mai nestăpînit. Jocul lui d'Antès depășea putința lui de răbdare. Scriitorul Ivan Turgheniev ne descrie astfel înfățișarea și starea poetului, la 24 ianuarie 1837 : „Se afla sprijinit de cadrul ușii, cu brațele încrucișate pe pieptul larg și privea asistența cu aer dușmănos. Îmi amintesc fața lui de culoare brună închisă, buzele africane, strălucirea dinților mari și albi, favoriții atîrnînd în jos, ochii întunecați și tulburi de fiere, fruntea largă cu sprincene





Muzeul A.S. Puşkin din Moscova ● Un colţ din expoziţia „Căsătoria lui Puşkin“ (1831) ● Sala „Viaţa şi creaţia lui Puşkin“ (1831—1834)

de abia vizibile, părul ondulat şi zburlit. Mi-a aruncat o scurtă privire : stăruinţa nepoliticoasă cu care îl observam îi displăcea, fără îndoială. Ridic din umeri. Părea, în general, a fi într-o dispoziţie foarte proastă. Apoi se depărtă“. Scena se petrecea la un concert, în ziua în care Puşkin se împrumutase cu încă două mii de ruble, punînd amanet diferite lucruri de preţ. În seara zilei, în timp ce se întorcea acasă de la teatru, Puşkin, care se afla la oarecare depărtare de soţia sa, observă pe Heeckeren-tatăl apropiindu-se de Natalia şi şoptindu-i cîteva cuvinte la ureche. Soţia lui Puşkin tresare şi se depărtează de baron.

În ziua următoare, la 25 ianuarie, se petrece scena din casa Idaliei Poletika dintre Natalia şi d'Antès, unde acesta din urmă atrăsese pe soţia lui Puşkin, surprinzîndu-i buna credinţă şi sprijinit de complicitatea Idaliei Poletika. Tot în aceeaşi zi, Puşkin este anunţat printr-o scrisoare anonimă — încă una ! — de întîlnirea dintre Natalia şi d'Antès. În seara zilei, Puşkin obţine mărturisirea indignată a soţiei sale asupra acestei întîmplări.

Puşkin ajunge la capătul rezistenţei. Umilit şi revoltat, reacţionează, trimiţînd o scrisoare injurioasă lui Heeckeren-tatăl, autorul moral al tuturor acestor uneltiri. Pentru un temperament violent ca al lui Puşkin reacţia nu trebuie să surprindă : mai degrabă ne surprinde răbdarea omului şi stăpînirea pe care şi-o impusese pînă la acel moment. Scrisoarea către Heeckeren (27 ianuarie 1837) este violentă : Puşkin spune lucrurilor pe nume :

„Domnia voastră, reprezentant al unui cap încoronat, aţi fost pezevenghiul ocrotitor al fiului dv.“ (în text : vous avez été paternellement le maquereau de Monsieur, votre fils“) iar mai departe : „Asemeni unei bătrîne obscene, dv. îmi aşteptaţi soţia prin toate colţurile, pentru a-i vorbi de dragostea bastardului dv., sau socotit ca atare ; iar cînd, bolnav de variolă, acesta este împiedicat de a părăsi locuinţa, povesteaţi soţiei mele că murea de dorul ei ; îi murmuraţi : redaţi-mi fiul“. Şi Puşkin continuă, atrăgînd baronului luarea aminte că nu va mai tolera ca fiul său adoptiv să continue a mai adresa soţiei sale cuvinte de spirit fără gust („des calembours de corps de garde“), invitîndu-l să-şi stăpînească fiul, pentru a înlătura un nou scandal.

După primirea acestei misive, Heeckeren înţelege că scopul său e atins şi că va trebui să

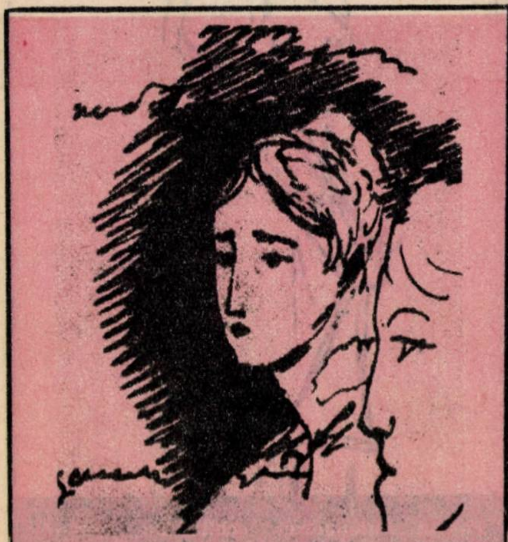


Puskin. Autoportret schiţat pe manuscrisul capitolului al V-lea din „Evgheni Oneghin“



Natalia Puşkina. Acuarelă de Gau

lucreze repede. Va trimite deci o scrisoare de provocare in duel lui Puşkin, aprobată de d'Anthès, rugîndu-l să dispună ca martorul său să se intilnească cu vicontele d'Archiac, pentru a stabili condiţiile duelului, care va trebui să aibă loc neintirziat. În adevăr, cei doi Heeckeren erau grăbiţi. Schimbul de scrisori urmat între Puşkin şi d'Archiac, obligaţia lui Puşkin de a-şi alege fără intirziere un martor, spre a nu intirzia nici cu citeva ore momentul duelului, o dovedeşte. Heeckeren-tatăl se temea de revelaţiile poetului asupra rolului său în expedierea scrisorilor anonime.



Natalia Puşkina. Desen de Puşkin (1831)



În dimineaţa zilei de 27 ianuarie, Puşkin primeşte o scrisoare de la d'Archiac, prin care îl ruga să-şi numească martorul. Puşkin răspunde imediat, arătînd că nu are deocamdată pe nimeni la îndemînă, întrucit nu înţelege să explice unor persoane străine treburile sale intime, dar că e gata să accepte nu importă ce martor ales de adversar.

Răspunsul lui Puşkin cere o explicaţie. La încercarea sa din ajun de a ruga pe consilierul Ambasadei Angliei de a-i servi ca martor acesta i-a condiţionat acceptatea sa de punerea lui în curent cu motivele duelului, ceea ce era firesc ; Puşkin a refuzat, ceea ce era de asemenea firesc ; obţinerea unui martor era astfel legată de o mărturisire a întregii lui nefericiri casnice ; lucrul acesta Puşkin căuta să-l evite, acceptînd martorul propus de adversar.

Citva timp după expedierea scrisorii lui d'Archiac, Puşkin primeşte o nouă scrisoare şi mai stăruitoare, d'Archiac îl previne că d'Anthès fiind ofensat are drept la o satisfacţie şi că nu este obligat să-i ofere martor. D'Anthès cere de urgenţă o intilnire a martorilor pentru a stabili condiţiile luptei. „Orice întirziere ar fi considerată de el, adaugă d'Archiac, ca un refuz al satisfacţiei care îi este datorată".

Puşkin primeşte. Citva timp după ora douăsprezece, părăseşte locuinţa şi-şi îndreaptă sania către locuinţa unui camarad de liceu, Danzas. Împreună cu acesta, Puşkin merge la ambasada Franţei, unde are loc intilnirea cu d'Archiac. Înainte de a lăsa pe martori singuri, pentru a elabora condiţiile duelului, Puşkin înţelegea să le expună împrejurările care l-au condus la acest pas ; hotărirea este dureroasă, dar trebuie luată ; după această mărturisire, Puşkin încheie, anunţînd martorii că ţine ca duelul să aibă loc chiar in acea zi.

La ora două şi jumătate, martorii stabilesc ca duelul să se desfăşoare à outrance. Se va folosi pistolul ; distanţa de plecare va fi de douăzeci de paşi ; adversarii vor fi departe cu cinci paşi de cite o barieră, aflate la distanţa de zece paşi una de alta. În momentul începerii duelului, cei doi combatanţi vor putea înainta, fiecare, înspre adversar, deschizînd focul cînd vor crede de cuviinţă, dar nedepăşind bariera despărţitoare ; cind unul din ei va trage, combatanţii se vor opri, pntru ca celălalt să poată primi glonţul de la aceeaşi depărtare. În caz că schimbul de focuri a fost fără rezultat, duelul va reîncepe, in aceleaşi condiţiuni. Martorii rămin intermediari autorizaţi ai oricărei explicaţii a adversarilor pe teren... (Danzas nu a întreprins nimic pentru a schimba asprele condiţii ale duelului). Ultimul act al dramei avea să aibă loc in citeva ore. Nimic nu-i mai putea împiedica. Nimic, fără de intervenţia poliţiei, care cunoştea data şi locul duelului.

Nicolae I a dat ordin lui Benckendorf să trimită jandarmii la locul ales pentru duel, spre a-l împiedica. Dar Heeckeren şi prietenii lui vegheau. Încă din ajun, Benckendorf primise vizita lui Heeckeren, a contelui Uvarov şi a principesei Beloselskaia, care au convins pe Benckendorf să trimită jandarmii in altă direcţie. Vorbind astfel, Heeckeren îşi pleda propria cauză. Benckendorf se lasă convins, fără greutate. Prezenţa lui Puşkin îl supărase destul. Astfel, ultima piedică în calea adversarilor lui Puşkin fusese înlăturată.

...Şi Puşkin cade în luptă singulară



Ultimele luni, adesea ultimii ani din viaţa unui artist sînt săraci în mărturii directe, exprimate în operă. Viaţa omului, care s-a desfăşurat din ce în ce mai tumultuoasă şi mai complexă, nu mai oferă cititorului, pornit pe urmele geniului, decît indicaţii exterioare, coordonate sumare, gesturi. Simţirea vastă, vibrarea din adîncuri şi gîndurile se reduc adesea la cîteva note fugare, la amintiri subiective ale contemporanilor la o simplă cronologie, la un itinerar cotidian.

Am vrea să răspundem, însă, dincolo de faptele din afară, pentru a surprinde ceva din zbaterea dinlăuntru, din drama omului, aflat în faţa morţii. Atitudinea exterioară, vizibilă omului în timpul agoniei este uneori revelatoare pentru întreaga lui viaţă. Atunci cînd nu intervin cauze morbide violente, intoxicaţii sau comoţiuni prea puternice care răvăşesc structurile constituţionale, omul moare aşa cum a trăit. Ultimele lui momente rezumă înţelepciunea şi atitudinea lui din timpul vieţii. Uneori, chiar cînd intervin principii năprasnice care aduc moartea, aceste cauze exercită asupra organismului reacţii conforme cu firea adîncă, obişnuită, a omului. Dacă fiecare om îşi are, cum a spus poetul, o moarte a lui, fiecare moarte se aseamănă, în linii generale, vieţii din care această moarte purcede.

Aflaţi acum în pragul ultim al vieţii lui Puşkin, după ce l-am urmărit cu luare aminte prin toate meandrele vieţii, căutind să-l întovărăşim în suişul lui printre piscuri şi după ce am suferit toate umilinţele care l-au doborît, vrem să fim alături pe acest drum din urmă. Nu o facem pentru o nota în treacăt cîteva împrejurări exterioare, ci pentru a ajunge, prin interpretarea acestora, la semnificaţia atitudinii spirituale a omului, la firea lui intimă.



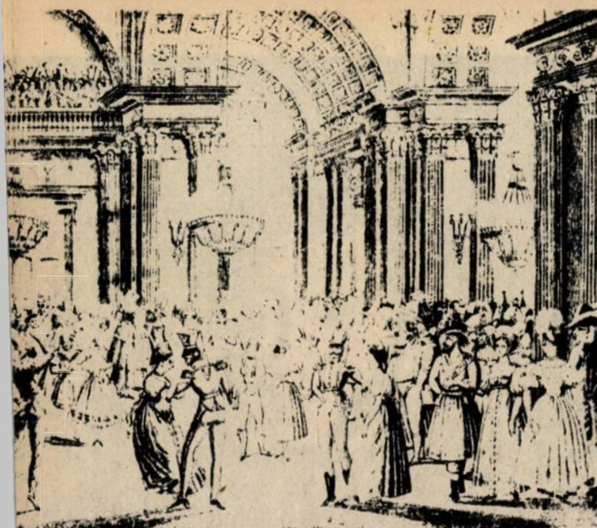
Puşkin — portret în ulei de Orest Kiprenski (1827)

●

Muzeul A.S. Puşkin din Moscova ● Colţ din sala „Moartea lui Puşkin" ● creion de A.K. Savrasov (1880)







Mare bal (prima jumătate a sec. XIX)

Nu vom cuprinde însă pe Puşkin decît pe coordonatele mari ale vieţii sale : pe atitudinea lui faţă de moarte şi de viaţă, de pildă. Gîndurile şi simţirile omului în momentul cînd, în cursul dimineţii ultimei lui zile, a încercat să lucreze pentru revista Contemporanul, cînd a ales din biblioteci volumul lui Barry Cornwall spre a-l da unei traducătoare, A. O. Işimova, sau, mai pe urmă, cu care şi-a scris cîteva rînduri, sînt vibraţii pe care le-a trăit numai el, poetul, şi care s-au pierdut în palpitul vast al lumii, fără ecou. Ce gînduri au frămîntat pe Puşkin, cînd se îndrepta cu sania, către martorul său Danzas, şi în ce stare de tensiune a aşteptat la locuinţa lui întoarcerea acestuia, spre a-i aduce rezultatul convorbirii cu d'Archiac, martorul lui d'Anthès ?

Pe la ora două şi jumătate, Danzas apare, Puşkin îl primeşte. Cei doi se închid în camera de lucru a poetului, Puşkin este încunoştiinţat de mersul discuţiilor şi de condiţiile duelului. I se spune că ar fi trebuit să se bată cu Heeckeren-tatăl şi nu cu d'Anthès. Dar toate



J. D'Anthès (Desen, 1835)

acestea erau amănunte. Martorii hotărîseră totul. Poetul nu avea decît să se supună. Cei doi foşti colegi se despart înţelegîndu-se să se întîlnească înspre ora patru, la cofetăria Wulf.

După plecarea lui Danzas, Puşkin a făcut o baie, şi-a ales rufărie fină şi haine elegante. Nu şi-a anunţat familia. Nimic solemn în felul său de a fi: numai o imensă senzaţie de uşurare, de bună dispoziţie sufletească. Era o mulţumire, o bucurie că totul a luat sfîrşit, că se află în faţa unei noi faze de viaţă, că tot ce trăise pînă atunci era lăsat în urmă. Puşkin va fi fost totuşi înduioşat de înfăţişarea interiorului său, în care cunoscuse alături de suferinţi morale şi cîteva ore de reculegere în lucru, dar cît de scump plătite! În pragul uşii, înainte de a pleca, îşi va fi aruncat desigur ochii înapoi, într-o privire circulară, întorcîndu-se : va mai revedea oare toate acestea ? Şi dacă le va mai revedea, în stare va fi ? Puşkin va fi cunoscut, desigur, toate aceste gînduri şi simţiri pe care le-am cunoscut fiecare dintre noi, în pragul vreunei întîmplări hotărîtoare. Dar cu ce intensitate şi cu ce nuanţă au fost trăite aceste gînduri de marele poet ?

Puşkin şi Danzas se întîlnesc la ora hotărîtă la cofetărie, unde iau cîte o limonadă. Martorul adusese cu el cutia cu pistoale, pe care Puşkin le alesese mai dinainte de la un armurier. Cei doi schimbară cîteva cuvinte, apoi se ridică de la masă şi se urcă în sanie. Caii se îndreaptă în mers repede afară din oraş, la Ciornaia-Recika, dincolo de Novaia Derevnia, lîngă o locuinţă cunoscută sub numele de locuinţa Comandantului. Pe drum, întîmplarea a făcut ca sania lui Puşkin să întîlnească sania Nataliei, care ieşise la plimbare. Dar nici unul din soţi nu a băgat de seamă întîlnirea ; iar Danzas s-a ferit de a atrage luarea aminte lui Puşkin.



altă sanie se apropie de locul ales pentru duel. Era d'Anthès, întovărăşit de d'Archiac. Cele două grupuri se apropiară. Cei patru oameni se salutară, politicoşi. Cei doi adversari rămaseră mai departe. În timp ce martorii erau ocupaţi cu pregătirea terenului de luptă. Poetul se aşeză pe zăpadă, cu capul gol şi cu mantaua de blană desfăcută. Privea cu indiferenţă, ne informează Jukovski, pe cei doi martori, care bătătoreau zăpada mare, pentru a deschide o pîrtie şi care însemnară distanţa minimă de zece paşi, cu cîte o manta. Momentul luptei se apropia. Puşkin era grăbit. Ar fi vrut ca toate aceste pregătiri să se sfîrşească odată şi să nu se mai afle în preajma omului aşezat la cîţiva metri depărtare, în uniforma lui elegantă, de cavaler de gardă.

Cînd pregătirile se sfîrşiră, cei doi adversari luară loc la cinci paşi, dincolo de fiecare manta. O comandă răsună : Danzas făcu un gest. Duelul începu şi cei doi adversari începură să se diriguiască unul către altul. Puşkin ajunsese aproape de barieră, cînd d'Anthès, aflat la un pas de limita lui, ochi şi trase. În clipa următoare, Puşkin se prăbuşi peste mantaua care slujise drept barieră. În cădere, ţeava pistolului i se umplu de zăpadă. Puşkin rămase întins cîteva clipe, sub impresia comoţiei, de bună seamă, fără cunoştinţă. Apoi, îşi ridică faţa răvăşită şi ochii turburi.

— Cred că am coapsa fracturată, rosti surd. Apoi văzînd că d'Anthès avea de gînd să-şi

părăsească locul și că martorii se pregăteau să dea semnalul de încetarea luptei, strigă :

— Stați ! Mai am destulă putere, ca să pot trage, și am dreptul la asta.

D'Anthès își reluă locul, prezentînd poetului corpul de profil, cu brațul drept îndoit, pentru a-și protegui regiunea inimii. Martorii dădură lui Pușkin un nou pistol. Acesta ochi îndelung, sprijinit pe mîna stîngă. Lovitura răsună și d'Anthès căzu. Era numai rănit la brațul drept, destul de ușor, de altminteri. Căderea se datora comoțiunii și poate emoției. Văzîndu-l căzut, trăsăturile concentrate și crisparea lui Pușkin se destinseră. Nu-și mai ura adversarul. Își aruncă pistolul în aer și strigă :

— „E mort !..."

Rana lui Pușkin era gravă. Duelul nu mai putea continua. Poetul își pierdu cunoștința



Pușkin. Autoportret (1829)

cîteva clipe, apoi revenindu-și întrebă pe d'Archiac :

— L-am omorît ?

— Nu, l-ai rănit numai.

— Ciudat, reluă Pușkin, credeam că mi-ar fi făcut plăcere să-l ucid, dar (acum) simt că nu. De altminteri, este egal, cînd vom fi restabiliți și unul și altul, vom reîncepe.

Danzas s-a arătat neglijent în ceea ce privea atribuțiile sale de secundant : nu s-a îngrijit să aducă la locul duelului un medic, pansamente, ori un mijloc de transport adecvat unei răniri grave. A trebuit să accepte, fără a-i mărturisi lui Pușkin, „amabilitatea" adversarilor și să-l transporte pe rănit în careta lui Heeckeren.



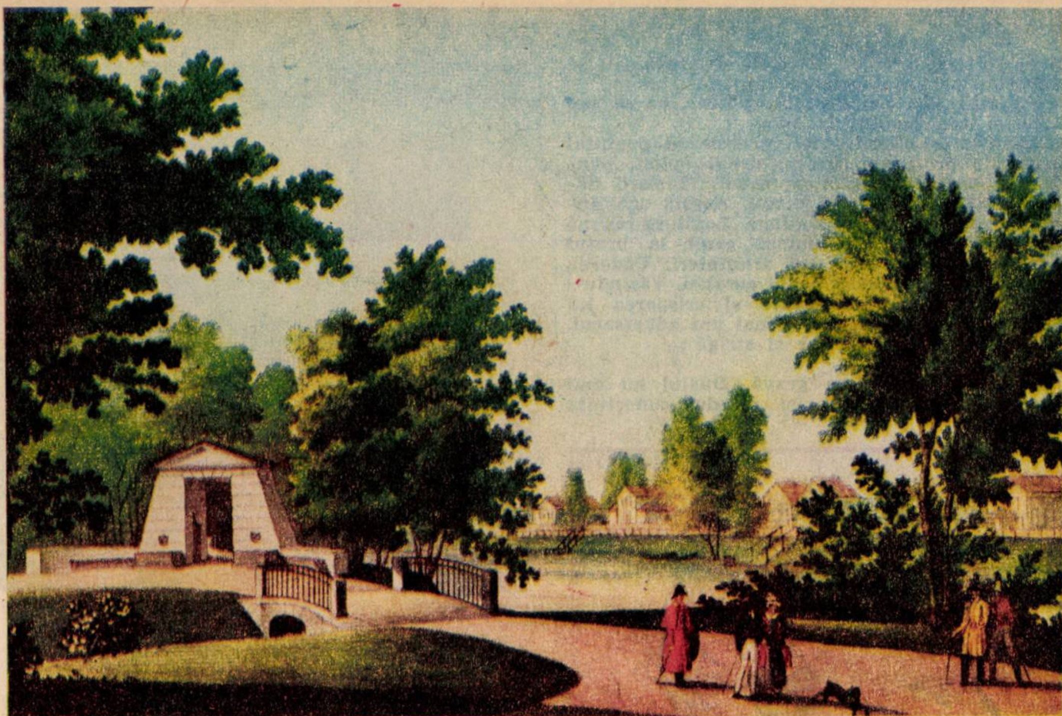
e drum, ne informează Jukovski, Pușkin „era chiar vesel, vorbea cu Danzas și-i povestea anecdote". Dar suferința, sîngele pierdut, gravitatea rănii, senzația de leșin și greață, îl turburară. Se adresă lui Danzas: „Se pare că e grav. Ascultă, dacă (doctorul) Arendt va găsi că rana mea e mortală, te rog să-mi spui. Nu mă







Cabinetul de lucru, biroul și pana de scris ale lui Pușkin



„Rîul Negru" — operă a unui artist necunoscut. Rîul Negru a intrat în istorie din ziua morții poetului : aici a avut loc duelul cu D'Anthès la 27 ianuarie 1837. În 1887 (comemorarea a 50 de ani de la moarte), aici a fost dezvelit un bust al lui Pușkin. În 1937 în locul monumentului a fost ridicat un obelisc.



Pușkin. Autoportret, 1829

sperii. Nu vreau să mai trăiesc". Evocă duelurile sale anterioare, apoi face recomandări în privința Nataliei. Sania ajunge în fața casei la ora șase. Pușkin trimite în casă pe Danzas, pentru a-i pregăti soția și a trimite oameni pentru a-l transporta.

— Ești trist că trebuie să mă duci astfel ? întrebă Pușkin pe bătrînul Nikita, care îl ducea în brațe ca pe un copil, pe scări, către birou...

Pușkin fu dezbrăcat și spălat. I se schimbară rufele și hainele, pline de sînge. Natalia nu fu primită decît în momentul cînd toate aceste preparative luară sfîrșit.

După ce anunțase pe Natalia, Danzas plecă în căutarea unui ajutor medical. Nu găsi pe nici un medic de reputație, și nici pe medicul familiei. De-abia peste o oră, pe la ora șapte, sosiră doctorii Scholtz și Zadler ; acesta din urmă pansase pe d'Anthès. Pușkin ceru tuturor persoanelor să părăsească încăperea, pentru a putea fi examinat.

Însemnările doctorului Scholtz aduc informații prețioase asupra stării poetului. După examenul superficial al rănii, Pușkin îl întrebă pe medic :

— Ce credeți despre rana mea ?

— Nu vă pot ascunde că este primejdioasă.

— Spuneți-mi, este mortală ?

— Socot că este de datoria mea să nu vă ascund aceasta. Să ascultăm totuși părerile lui Arendt și Salomon, pe care am trimis să-i caute.

Pușkin reluă, în timp ce medicul schimba compresa de pe rană :

— Vă mulțumesc. Ați procedat ca un om cinstit (în acest moment își frecă fruntea cu mîna). Trebuie să-mi orînduiesc treburile.

Cîteva minute apoi, îmi spuse :

— Îmi pare că pierd mult sînge.

„Am examinat rana, care sîngera puțin. Am pus o nouă compresă".

— Nu doriți să vedeți pe vreunul din prietenii dv. apropiați ?

— Rămas bun prieteni ! zise el privind biblioteca. Credeţi că nu voi trăi (mai mult de) o oră ?

— Oh, nu pentru asta, dar socoteam că vă va fi plăcut să vedeţi pe unul din ei. D-l Pletniov se află aci.

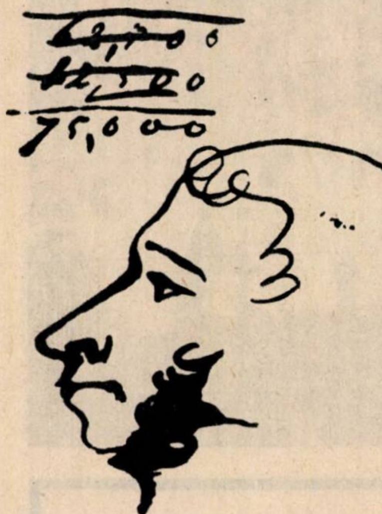
— Da. Dar aş fi vrut să-l văd pe Jukovski. Daţi-mi apă. Mi-e greaţă.

„Am pipăit pulsul, continuă medicul. Mîna era destul de rece, pulsul slab ca în cazurile de hemoragie internă ; am ieşit să caut apă şi pentru a chema pe Jukovski. Colonelul Danzas intră la bolnav. În acest timp, sosiră Zadler, Arendt şi Salomon. Am părăsit pe poet cu tristeţe. Acesta îmi strînse mîna cu bunătate".

În preajma sfîrşitului, ştiindu-se pierdut, fără scăpare, omul era liniştit, demn. Aşa va fi pînă la urmă. Rîndurile simple ale medicului sînt adînci şi pline de omenie. Amintesc dialogul platonician, Phedon.



Din acest moment, starea lui Puşkin se va desfăşura după mersul fenomenelor organice, comandate de gravitatea rănii suferite, dar gîndul rămîne stăpîn şi omul îşi păstrează luciditatea. Înfăţişarea ultimelor ore ale vieţii lui Puşkin va trebui să fie precedată de o descriere a leziunilor suferite, ca şi de o scurtă discuţie medicală. Cunoştinţele noastre de specialitate ne vor îngădui această expunere.



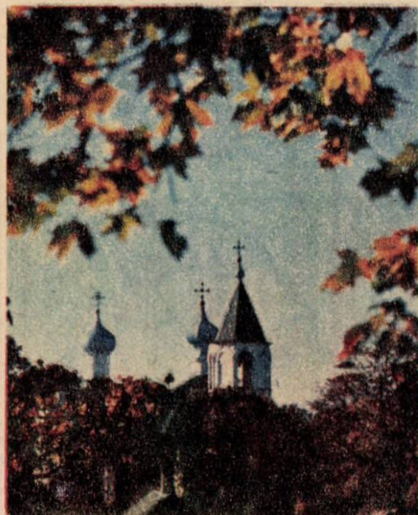
Puşkin. Autoportret, 1835



Obeliscul ridicat pe locul unde a fost împuşcat Puşkin.

În actul de autopsie al corpului lui Puşkin, doctorul Vl. Dal constată că „intestinele erau puternic inflamate pe dimensiunea unei jumătăţi de copeică; intestinul subţire era atins de gangrenă. În acest loc, fusese atins de bună seamă de glonte. În cavitatea abdominală, nu se afla mai puţin de un sfert de litru de sînge negru, coagulat provenit, fără îndoială, din vena femurală. (Medicul se referă desigur, după nomenclatura nouă, stabilită la Basel, la vena iliacă externă sau, poate, la venele aferente, din vecinătatea crestei iliace : venele circumplexae illium profundae. De altminteri, examenul e sumar şi nu dă indicaţii precise nici asupra perforaţiei intestinale, nici asupra leziunilor vasculare, dintr-o regiune foarte bogată în irigaţii arteriale şi venoase. Urmarea examenului este însă mai concludentă, I.B.)

„În jurul marelui bazin, la dreapta, s-au găsit un număr de mici bucăţi de os, iar vîrful ca şi partea inferioară a sacrului erau reduse în fragmente. După direcţia glonţului, trebuie să încheiem că rănitul se ţinea întors pe jumătate, şi că lovitura a fost trasă uşor oblic, de sus în jos. Glonţul a pătruns tegumentele abdomenului la două degete mari ale mîinii (nu se indică : lăţimea sau lungimea degetului. E foarte probabil că lăţime, I.B.), deasupra marginii anterioare şi superioare a osului iliac, de partea dreaptă ; a lunecat apoi dealungul bazinului, de sus în jos şi întîlnind rezistenţa sacrului, l-a zdrobit şi s-a oprit nu departe de el".



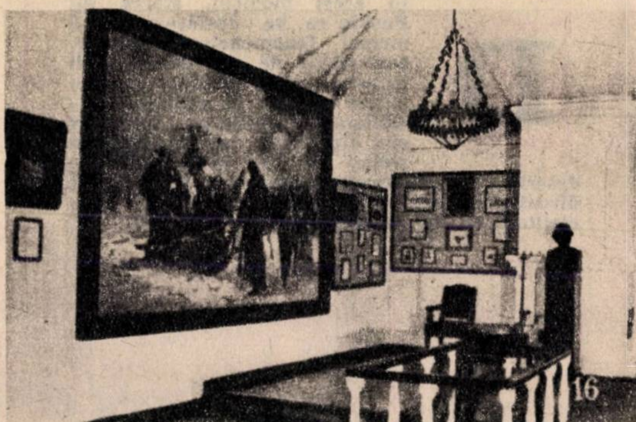
Diagnosticul retrospectiv al cauzei morții lui Pușkin ar putea fi acesta : rănitul, slăbit printr-o hemoragie a uneia sau a mai multor vase din regiunea bazinului, și suferind probabil una sau mai multe perforații intestinale, sucombă în urma unei peritonite acute.

În starea științei din acea vreme, leziunea era mortală. În prezent, o atare rană operată la timp, ar fi avut toate chezășiile de vindecare.



ănit la 27 ianuarie, ora 5 după amiază, Pușkin moare la 29 ianuarie, ora 2 și 45 minute noaptea. Memoriile doctorilor Scholtz, Spasski și Dal ne vor da amănunte prețioase asupra mersului agoniei poetului, ca și a reacțiilor lui morale.

Prima grijă a bolnavului a fost de a se spune soției sale tot adevărul :



Mănăstirea Sviatogorsk ● Camera din mănăstire în care a fost expus sicriul cu corpul neînsuflețit al poetului ● Mormintul lui Pușkin

